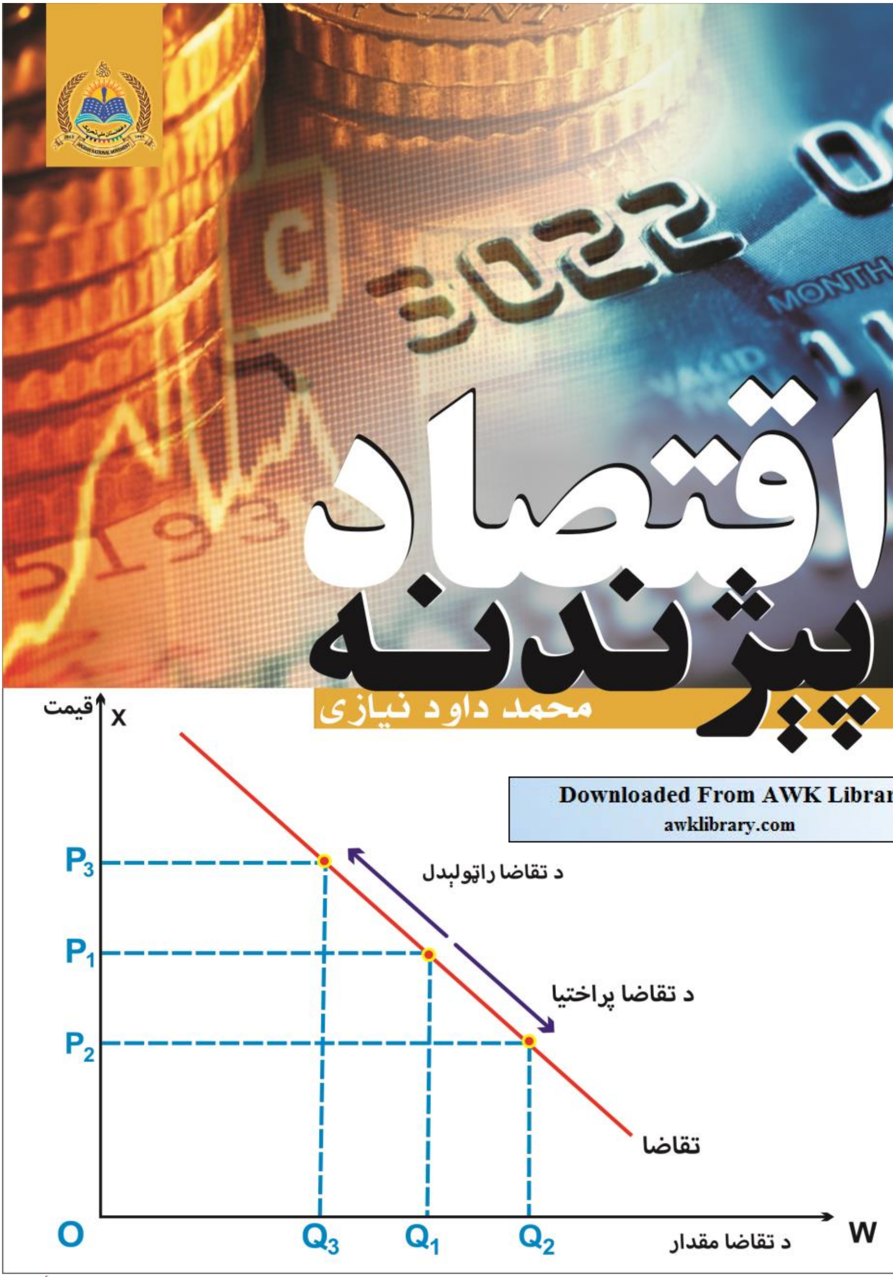

Downloaded From AWK Library
awklibrary.com

ډالۍ

د نړۍ دويم لوی مفکر ډاکټر اشرف غني احمدزي ته !

م.د . نيازی

د کتاب ځانګړني:

د کتاب نوم: اقتصاد پېژندنه
لیـــکوال : محمد داود نیازی
برېښلیک: dawood1919@gmail.com
اړیکه: 0093778878349
خپرندوی: د افغانستان ملي تحریک فرهنګي ځانګه
د خپرندوی پرله پسې نومره: (۳)
چاپشمېر: ۱۰۰۰ټوکه
چاپ وار: لومړی
چاپ نېټه: 2014 / 1393

لړلیک

سرلیک	مخ
سریزه	۱
لومړی څپرکی	۳
بنسټیز مسایل	۳
اقتصاد تعریف	۱۹
د اقتصاد علم لمن	۲۲
اقتصادي قوانین	۴۵
د اقتصاد د علم ګټې	۴۹
نړیوال اقتصادي سیستمونه	۵۰
د بازار اقتصادي نظام	۵۲

سوسياليزم اقتصادي نظام	۶۱
اسلامي اقتصادي نظام	۶۷
دويم څپرکی	۷۳
د شمتنۍ پيدايښت	۷۳
د توليد عوامل	۷۶
ځمکه	۷۶
کار	۸۰
نفوس	۸۹
پانګه	۹۹
متشبث	۱۰۳
د توليد قوانين	۱۰۶
د حاصل د ډېرښت اويا د لګښت د کمښت قانون	۱۰۷
دحاصل يا د لګښت د استقرار قانون	۱۱۱

د حاصل د کمښت یا د لګښت ډېرښت قانون	۱۱۶
تولیدونکو نظریه	۱۲۵
د مصرفونکو نظریه	۱۳۷
دریيم څپرکی	۱۵۳
تقاضا	۱۵۳
عرضه	۱۸۴
څلورم څپرکی	۲۱۳
بازار	۲۱۳
د بازار توازن	۲۲۴

سریزه

اقتصاد یو داسې علم دی چې په نړۍ کې انسان ته لاربښونه کوي څو خپل موجود وسایل څنګه وکاروي؟ د یوې ټولنې په ټولو مسایلو کې اقتصادي مسایل ډیر مهم او برخلیک ټاکونکي دي ، اقتصاد د ټولنې په ټولو برخو (سیاسي،فرهنګي، ټولنیزه) کې ډیر لوړ اهمیت لري ،د یوې ټولنې خپلواکي او د طبیعي پیښو سره مقاومت په اقتصادي ځواکمنتیا پورې اړه لري ،د اقتصادي مسایلو په اړه ښه پریکړه کولای شي چې ټولنه د پرمختګ لوړو څوکو ته ورسوي. که په نړۍ کې اقتصادي مسایلو شتون نه درلودای نو نړۍ به دومره پرمختګ نه وای کړی همدا اقتصادي مسایل دي چې انسان پرمختګ ته هڅوي ، که په نړۍ کې ټولو مسایلو ته پام وکړو او په اړه یې څیړنه تر سره کړو نو ریښنه یې اقتصادي مسایلو پورې رسیږي او د هر پیښې تر شاه اقتصادي مسله شتون لري . که د نړۍ هیوادونو ته ځیر شو هغه هیوادونه چې بډایه دي ، ښې اقتصادي سرچینې لري او خپلې سرچینې یې په ښه توګه کارولي د وګړو د ژوند سطحه یې لوړه ، د ژوند ډیرې اسانتیاوې لري دژوند اړتیاوې یې په ښه توګه پوره کیږي خو هغه هیوادونه چې ښې سرچینې او یا بډایه نه دي وګړي یې ښه ژوند نلري ، د ژوند سطحه یې لوړه نه ده او د ژوند اړتیاوې په ډیره ستونزمنه توګه پوره کوي . چې له بده مرغه زموږ هیواد هم سره ددې چې ښې اقتصادي سرچینې لري خو بیا یې هم وګړي په بیوزلۍ کې ژوند تیروي او ډیری

وګړي خپلې ټولې اړتیاوې نشي پوره کولای یوازینې لامل یې د هیواد د اقتصادي سرچینو څخه ښه ګټه نه پورته کول دي . لکه څرنګه مو چې ولس بیوزله دی همداسې مو ژبه هم بې وزله ده او د نثري لیکنو له کمښت سره مخ ده .په دې ډول ژبه کې د کتاب لیکل ستونزمن کار دی ځکه په دې ډول ژبه کې هغه الفاظ چې په نورو ژبو کې وي او یا په دې برخه کې ورته کار شوی وي نشته نو له دې کبله په دې ډول ژبو کې د الفاظ او یا د هغه لغاتونه چې دقیقه مانا ورکړي نه وي او پیدا کول یې ستونزمن وي . له کبله زه هم د دې کتاب په لیکو کې له همدې ستونزې سره مخ وم تر یو بریده مې هڅه کړې تر څو ډیر معیاري او دقیق لغات پیدا کړم . خو د ستونزو سره سره ما هڅه کړې تر څو درنو لوستونکو ته داسې په زړه پورې معلومات برابر کړم تر څو هغوي ته ګټور تمام شي او هغه لوستونکي چې غواړي د اقتصاد د علم په اړه معلومات حاصل کړي ښه ګټه واخلي . د دې کتاب په لیکولو کې مې هڅه کړې چې له کورنیو او بهرنیو ماخذونو ګټه واخلم او یو داسې کتاب برابر کړم تر څو لوستل یې د هر انسان لپاره په زړه پورې وي . په پای کې له ټولو قدرمنو لوستونکو څخه هیله کوم که د د کتاب په کومه برخه کې له ما څخه تیروتنه شوی وي راته ښښنه وکړي او د بیا غبرګیدو د مخنیوي لپاره یې راته په ګوته کړي .د اباد خپلواک ،لوی افغانستان په هیله .

محمد داود نیازی

کابل احمد شاه بابا مینه

26/1/1393

لومړی څپرکی

بنسټيز مسايل Basics issues

انسان په نړۍ کې له نامحدودو غوښتنو سره رامنځته شوی ، چې دغه غوښتنې له انسان سره تر مرګه پورې مل وي. په پخوانيو زمانو کې دغه غوښتنې ساده او لږې وې مګر د تهذيب او تمدن د پرمختګ سره غوښتنو ډير والی وموند او په ډولونو کې يې توپير رامنځته شو، په بنسټيز ډول انسان د خوراک لپاره خوړو ته ،د پوښاک لپاره جامو ته ،د اوسيدو لپاره کور او د ناروغۍ لپاره درملو ته اړتيا لري . مګر د دې تر څنګ انسان يو شمير نورو شيانو ته هم اړتيا لري چې د انسان ژوند ورسره اسانيږي د ساري په ډول تيلفون(لرغړی)،موټر،بريښنا او نور. دد غو غوښتونو د لاسته راوړولو لپاره انسان تل بيلابيلې کړنې ترسره کوي او شتمني پرې لاسته راوړي موږ او تاسو پخپل چاپيريال کې ګورو چې انسان په نړۍ کې په بيلا بيلو کارونو بوخت وي سوداګر سوداګري،کاريګر کار،روغتيا پال روغتيا پالي ،انجنير انجنيري او نور انسانان پخپلو کارونو بوخت وي څو عوايد لاسته راوړي او د خپل عايد سره سم خپلې اړتياوې پوره کړي.

په حقیقت کې د انسان غوښتنې ډېرې او د لاسته راوړلو سرچینې یې کمې دي نو ځکه انسان تل په دې هڅه کې وي چې څنګه خپلې ډېرې غوښتنې د لږو سرچینو په وسیله تر لاسه کړي،دغه غوښتنې دوه ډوله لري :

1. غیر اقتصادي غوښتنې : غیر اقتصادي غوښتنې هغه غوښتنو ته ویل کیږي چې د هغو د لاسته راوړولو لپاره د شتمنۍ لګښت ته اړتیا نه وي یانې دا ډول غوښتنې په وړیا ډول انسان ترلاسه کوي د غیر اقتصادي غوښتنو د پوره کیدو لپاره د شتمنۍ لګښت او هڅو ته اړتیا نه وي . د ساري په ډول د هوا تنفس،د لمر له رڼا ګټه پورته کول،باران او نور. دا چې د اقتصاد د علم اړیکه له اقتصادي غوښتنو سره ده نو له دې کبله موږ له غیر اقتصادي غوښتنو له لوستلو ډډه کوو.

2. اقتصادي غوښتنې : ټولې هغه غوښتنې چې انسان یې د شتمنۍ د لګښت په وسیله تر لاسه کوي اقتصادي غوښتنې بلل کیږي. د ساري په ډول د خوراکي توکو د رانیولو لپاره پیسو ته اړتیا ده یا د کورنو د پیرلو لپاره پیسو ته اړتیا ده که موږ او تاسو د پورتنیو توکو د رانیولو لپاره شتمنۍ له ځانه سره ونلرو نو موږ پرې خپلې پورتنۍ اړتیاوې نه شو پوره کولای . انسان د خپلو غوښتنو د پوره کولو لپاره تل هڅې ترسره کوي، د اقتصاد علم هم له اقتصادي غوښتنو سره اړیکه لري موږ او تاسو چې کومې غوښتنې د شتمنۍ د لګښت له لارې تر لاسه کوو اقتصادي غوښتنې بلل کیږي. د اقتصاد د علم پوهانو د انسان اقتصادي غوښتنې په درې برخو ویشلې دي :

- اړتیاوې : اړتیاوې هغه غوښتنو ته ویل کیږي چې د انسان په ژوند کې بنسټیز اهمیت لري یا انسان پرته له هغو څخه خپل ژوند ته دوام نه شي ورکولای .د ساري په ډول خوراک،اوبه،لباس،د اوسیدو ځای،درمل او ...

- اسانتیاوې : هغه غوښتني چې د انسان په ژوند کې اسانتیاوې رامنځته کوي او په ترلاسه کولو سره یې د انسان ژوند اسانیږي، انسان پرې ډاډ او سکون ترلاسه کوي ، د انسان ژوند ورسره هوسا کیږي د ساري په ډول تیلفون (لرغږی) ،د لیږد وسایل،بریښنا ،تلویزیون او...

- تجملي توکي: په تجملي توکو کې ټول هغه وسایل شامل دي چې د انسان په ژوند کې د عیش عشرت لپاره کارول کیږي دا ډول وسایل زموږ په غوښتنو پورې هیڅ اړه نلري،ځکه د دا ډول وسایلو په ترلاسه کولو سره د انسان په وړتیاوو کې کوم توپیر نه راځي او که ترلاسه یې نکړي نو بیا هم کوم توپیر نلري. دا ډول وسایل زموږ ژوند زړه راښکونکی او رنګینوي، په حقیقي ژوند کې هیڅ ډول ارزښت نلري یوازې د شان او شوکت لپاره وي د ساري په ډول د لوکس(عصري)موټر درلودل یا د ماڼیو جوړول او نور.

ډیری خلک تجملي وسایلو ته جواز ورکوي او دا دلیل راوړي چې د دې ډول وسایلو کارول د انسان په وړتیا کې ډیر والی راولي ، د دا ډول وسایلو د لاسته راوړلو لپاره ډیرې وړتیا ته اړتیا ده.

د غوښتنو پورتني ډولونه ثابت نه دي بلکې نسبي حيثيت لري ځکه ډير داسې توکي شته چې د يو انسان لپاره اړتيا خو بل ته اسانتيا او کيدای شي ددريم لپاره تجملي وي .

د اقتصادي غوښتنو ځانګړتياوې

- نامحدودې غوښتنې : انسان د خپلو غوښتنو د پوره کولو لپاره تل په هڅه کې وي څو خپلې غوښتنې پوره کړي خو کله چې د انسان يوه غوښتنه پوره شي سمدستي بله رامنځته کيږي. دا سلسله د انسان د ژوند تر پايه ادامه لري او هيڅکله هم د انسان ټولې غوښتنې نه پوره کيږي نو ځکه ټولې اقتصادي غوښتنې نامحدودې دي.

- د غوښتنو تکرار : د انسان ډيرى اقتصادي غوښتنې داسې وي چې تل تکراريږي، کله چې يو ځل پوره شي له لږ وخت وروسته بيا رامنځته کيږي لکه ،کله چې انسان تږى شي د اوبو په څکلو سره د تندې غوښتنه له منځه ځي خو له لږ وخت وروسته انسان بيا ځلې تږى کيږي .همدارنګه د سهار له ډوډۍ وروسته بيا په غرمه کې د ډوډۍ خوړل او نور .

- په متبادلو لارو د غوښتنو پوره کيدا : موږ يوه غوښتنه د بيلا بيلو وسايلو په مرسته پوره کولای شو يانې د يوې غوښتنې د پورکيدو لپاره له بيلا بيلو وسايلو کار اخيستلی شو. د مثال په توګه د لوږې په وخت کې د ډوډۍ يا د وريجو په وسيله د لوږې لرې کول .

- د غوښتنو په اهمیت کې توپیر : د انسان ځینې غوښتنې مهمې او ځینې لږې مهمې وي چې د پوره کیدو په وخت لومړی مهمې غوښتنې او په دویم قدم کې لږې مهمې غوښتنې پوره کوي د بیلګې په توګه د ډوډۍ اړتیا نسبت څادر ته ډیره ده د لایق زده کوونکی لپاره د ښه کتاب رانیول نسبت د فلم له لیدو څخه مهم دي.

- د غوښتنو تړلتیا: د انسانانو ځینې غوښتنې یو له بل سره تړلي دي یو د بل د پوره کیدو لپاره اړینې وي د ساري په ډول د لیک لیکلو لپاره د کاغذ او قلم اړتیا یا د موټر لپار د تیلو اړتیا او نور.

- د اړتیاوو تر منځ سیالۍ : د انسان غوښتنې نامحدوده دي خو له انسان سره د غوښتنو د پوره کیدو لپاره وسایل کم دي. د انسان لپاره د ټولو غوښتنو پوره کیدا نامکنه ده نو له دې کبله د انسان د غوښتنو تر منځ سیالۍ روانه وي کومه غوښتنه چې ډیره مهمه وي هغه لومړۍ او نورې غوښتنې یو په بل پسې وخت په وخت پوره کوي.

- موسمي غوښتنې : د انسان ډیری غوښتنې موسمي وي چې د موسم له بدلیدو سره بدلیږي د ساري په ډول د ګرمۍ په موسم کې د یخ اړتیا یا د یخنۍ په موسم کې ګرمو جامو ته اړتیا .

- دغوښتنو په اهمیت کې تبدیلي : د انسان غوښتنې د تل لپاره یو شان نه وي د وخت په تیرید سره په کې تغیر راځي که په یو وخت کې یو شی انسان ته

ډير اهميت ولري مګر د وخت په تيريدو سره د هغه شي په اهميت کې د انسان لپاره تغير راځي د ساری په ډول د ناروغۍ په وخت کې د ښو غذاګانو خوړل مګر کله چې انسان رغيږي نو بيا ورته د ډيرو ښو غدا ګانو خوړل مهم نه دي نسبت د ناروغۍ په وخت کې.

- د پوهې له کبله د غوښتنو ډير والی : د پوهې په ډير والي سره د انسان په غوښتنو کې زياتوالی راځي زموږ ځينې غوښتنې هغه وخت را پيدا کيږي، کله چې موږ د يو توکي په اړه پوهه ترلاسه کړو او په دې پوه شو چې دغه توکی زموږ کومه غوښتنه پوره کولای شي د اقتصادي پرمختګ او ساينسي نوښتونو سره د انسانانو په غوښتنو کې هم زياتوالی راځي .که د نړۍ د هيوادنو د وګړو ترمنځ غوښتنو ته نظر واچوو نو وبه ګورو چې کوم هيوادونه پرمختللي دي د هغوي غوښتنې هم ډيرې دي ،په نړۍ کې د تيلفون ،موبايل ،کمپيوټر او نورو وسايلو په رامنځته کيدو سره د انسانانو په غوښتنو کې نور ډيروالی هم راغلو.

موخه End : ټولې هغه غوښتنې او اړتياوې چې انسان يې پوره کول غواړي موخې ګڼل کيږي،که يو انسان خوراک ،لباس او د اوسيدو د ځای اړتياوې پوره کوي نو دا ټولې د دې انسان موخې دي ، د بيلا بيلو موخو د لاسته راوړلو لپاره بيلابيل وسايل په کار اچول کيږي هر څومره چې يوه موخه لويه وي په هماغه اندازه يې د لاسته راوړلو لپاره له لويو وسايلو کار اخيستل کيږي،د انسان په ژوند کې موخې توپير لري خو په ټوليز ډول په نړۍ کې يو انسان دوه ډوله موخې لري: اقتصادي او غيراقتصادي .اقتصادي موخې هغو موخو ته ويل

کیږي چې انسان یې د شتمنۍ د لګښت په وسیله تر لاسه کوي د ساري په ډول خوراک ،لباس او نور.غیر اقتصادي موخې هغو موخو ته ویل کیږي چې د شتمنۍ له لګښت څخه پرته نه شي تر لاسه کیدای د ساري په ډول د هوا تنفس،باران اوبه او نورې. اقتصادي موخې لاندې ځانګړتیاوې لري:

1. نامحدودې : اقتصادي موخې نامحدودې دي کله چې یوه پوره شي بله رامنځته کیږي همداسې ادامه لري .

2. د موخو په اهمیت کې توپیر : د انسانانو موخې یو له بل سره توپیر د انسانانو ځینې موخې ډیرې مهمې دي او ځینې یې لږې مهمې چې انسان لومړی مهمه موخه پوره کوي په دویم قدم کې هغه موخې پوره کوي چې لږ اهمیت ولري د مثال په توګه له یو انسان سره سل افغانۍ شته او نوموړی شخص دوه موخې لري: چکر وهل او د ډوډۍ خوړل ، دې انسان ته لومړۍ مهمه موخه د ډوډۍ خوړل دي او دویمه موخه یې چکر وهل دي .

3. د موخو په اهمیت کې تغیر : د وخت په تیریدو سره د انسان په ځینو موخو کې تغیر رامنځته کیږي ځکه په یو وخت کې یوه موخه ډیر مهمه وي خو لږ وخت وروسته بیا د موخې په اهمیت کې توپیر رامنځته کیږي. لکه د ژمي په موسم کې تودو جامو ته ډیره اړتیا وي خو کله چې موسم بدل شي بیا دومره اړتیا نه لري .

4. د موخو د پوره کيدو په وخت کې توپير : د انسان ځينې داسې موخې وي چې هغه بايد ډير ژر پوره شي موږ ورته انتظار نه شو کولی لکه د ډوډۍ خوړل ،اوبه څښل خو ځينې داسې موخې چې ډير وخت ته اړتيا لري لکه ډاکتريدل،انجنير کيدل او نور .

5. موخې د وسيلې په توګه : بعضې وخت يوه موخه د بلې موخې د ترلاسه کولو لپاره وسيله ګرځي د ساري په توګه يو انسان غواړي پوهه ترلاسه کړي چې دا يې لومړی موخه وي خو کله چې عالم شي بيا له خپل علم څخه ګټه اخلي او پيسې لاسته راوړي چې علم د پيسو دلاسته راوړلو موخه ګرځي.

توکي **Goods** : ټول هغه شيان چې د انسان د غوښتنو د پوره کيدو قابليت ولري توکي بلل کيږي. لکه هوا ،ډوډۍ،کتاب دا ټول د انسان اړتياوې پوره کوي چې توکي بلل کيږي .انسان چې کوم توکي د خپلو غوښتنو د پوره کيدو لپاره کاروي ځينې يې په وړيا توګه ترلاسه کوي او ځينې داسې توکي دي چې د شتمنۍ او يا د کار په وسيله تر لاسه کيږي نو ځکه مو توکي په دوو برخو ويشلي دي :

غيراقتصادي توکي **Non-economic goods**: غير اقتصادي توکي هغه توکو ته ويل کيږي چې انسان يې په وړيا توګه تر لاسه کوي، داسې توکي انسان نه شي پيدا کولی د ساري په ډول لکه باران ، رڼا او نور . موږ په اقتصاد کې له دا ډول توکو سره سرو کار نه لرو ځکه چې موږ يې په وړيا توګه تر لاسه کوو غير اقتصادي توکي لاندې ځانګړتياوې لري :

a) افاده : په غیراقتصاد توکو کې افادیت شتون لري او د انسانانو د اړتیاوو د پوره کیدو وړتیا لري.

b) طبعي ډالۍ : غیراقتصادي توکي طبعي ډالۍ ده د انسان زحمت په کې دخیل نه دی د ساري په توګه د تنفس لپاره هوا ،د لمر رڼا او نور چې څښتن تعالی انسانانو ته ورکړي دي.

c) په ډیر مقدار : د غیراقتصادي توکو درېیمه ځانګړتیا دا ده چې په ډیر مقدار شتون لري انسان چې هر څومره وغواړي کارولی شي لکه د لمر رڼا ،هوا .

d) ملکیت : غیراقتصادي توکي د چا ملکیت نه دی هر څوک تري ګټه پورته کولای شي.

e) اخیستل او خرڅول : غیراقتصادي توکي انسانان په وړیا توګه ترلاسه کوي اخیستل او خرڅول کیږي نه .

اقتصادي توکي Economic goods: هغه توکي چې د شتمنۍ او یا د کار په وسیله یې انسان ترلاسه کوي اقتصادي توکي بلل کیږي. چې لاندې دوه ډولونه لري :

- مصرفي توکي consumer goods: هغه توکي چې انسان یې په مخامخ ډول کاروي او په دې کې داسې توکي هم وي چې له لږ کارونې وروسته

له منځه ځي او ځينې داسې توکي وي چې د ډېر وخت لپاره کارول کيږي لکه : موټر،کور . ټول هغه توکي چې انسانان يې د کارونې په موخه پيري مصرفي توکي بلل کيږي. مصرفي توکي د انسانانو اړتياوې پوره کوي د نورو توکو په پيدا کيدو کې ونډه نه لري .

- پانګيز توکي **capital goods**: پانګيز توکي هغه توکو ته ويل کيږي چې انسان يې په مخامخ ډول نشي کارولی د نورو توکو په توليد او يا د عايد په تر لاسه کولو کې کارول کيږي.په مطلق ډول موږ نه شو ويلای چې يو توکی تل مصرفي او يا پانګيز وي ځکه ځيني توکي دواړه کيدای شي لکه يو شخص يو کور د استوګنې لپاره جوړوي چې مصرفي شو خو بل شخص کور د کرايې لپاره جوړوي د ده لپاره پانګيز توکي دي په پانګيز توکو کې لاندې درې ډوله توکي دخيل وي:

➢ اومه مواد : اومه مواد هغه موادو ته ويل کيږي چې په کمپنيو کې د توکو د توليد لپاره کارول کيږي لکه لرګي،غنم،وړی او نور.

➢ نيم کاره مواد : هغه موادو ته ويل کيږي چې تر کار لاندې وي.

➢ بشپړ توکي : بشپړ توکي هغه توکو ته ويل کيږي چې په هر لحاظ تيار وي او د نورو توکو د کارونې لپاره تري کار اخيستل کيږي لکه ماشين الات،کور ،موټر ....

مصرفي او پانګيز توکي يو له بل سره اړيکه لري مصرفي توکو ته چې کله تقاضا ډېره شي ورسره پانګيز توکو ته هم تقاضا ډيرېږي کله چې دوارو ته تقاضا لوړېږي ورسره په هيواد کې کار پيدا کيږي او هيواد ورسره د اقتصادي پرمختګ پر لور ځي ، دا خبره د يادونې وړ ده چې د مصرفي او پانګيزو توکو ويش قاطع نه دی ځکه کله يو توکی په يو وخت کې مصرفي وي خو کله بيا پانګيز شي.

د اقتصادي توکو ځانګړتياوې : اقتصادي توکي لاندې ځانګړتياوې لري :

- افاديت : د يو توکي هغه قابليت چې د انسان د يوې غوښتنې د پوره کيدو وسيله ګرځي افاديت ګڼل کيږي . لکه اوبه د تندې دخړوبه کولو ،ډوډۍ د لوږې د لرې کولو ،قلم د ليکلو قابليت لري.اقتصادي توکي افاديت لري او که افاديت ونه لري بيايې څوک نه اخلي.
- کم پيدا : له کم پيدا څخه موخه دا نه وي چې هغه توکي کم وي ليکن د اړتيا په نسبت کم وي لکه افغانستان هر کال څو مليونه ټنه غنم توليدوي خو بيا هم کم وي ځکه افغانان نسبت هاغه غنمو ته چې توليدوي يې ډيرو ته اړتيا لري.
- د ليږد وړ : په اقتصادي توکو کې د ليږد ځانګړتيا هم شامله ده له ليږد څخه موخه د يو توکي ليږد له يوه ځايه بل ځای ته يا له يو شخص څخه بل شخص ته ده.

- طبعي ډالۍ نه وي : اقتصادي توکي په طبعي لحاظ شتون نه لري بلکې انسان يې جوړ او تياروي. لکه موټر ،کور .

- ملکيت : اقتصادي توکي د ملکيت ځانګړتيا لري ياني په چا پورې تړلي وي نو له دې کبله يې اخيستل او خرڅول تر سره کيږي.

اقتصادي او غيراقتصادي توکي يو له بل سره توپير لري: اقتصادي توکي دطبعيت ډالۍ نه ده خو غيراقتصادي توکي دي ،اقتصادي توکي کم پيدا دي غيراقتصادی کم پيدا نه دي ،اقتصادي توکي ملکيت لري او غيراقتصادي مالک نه لري.

وسايل Means: هر هغه توکی يا چوپړ چې دانسان غوښتنه يا موخه پوره کړي وسيله ګڼل کيږي.د ساري په ډول که کور جوړول غواړې نو سمينټو ،شګې ،انجنير ته اړتيا ده چې دا ټول وسايل ګڼل کيږي او يا کله چې رخت تياريږي اومه مواد، ماشين الاتو او کارګرانو اړتيا ده چې دا ټول د رخت د تيارولو وسايل دي د وسايلو ځانګړتياوې په لاندې ډول دي :

- محدود : د انسان غوښتنې او اړتياوې نامحدودې دي خو له انسان سره وسايل محدود دي تر څو خپلې اړتياوې او غوښتنې پرې پوره کړي کله چې د انسانانو د غوښتنو د پوره کيدو لپاره وسايل کم وي نو اقتصاد پوهان وسايل محدود نيسي ځکه د غوښتنو د پوره کيدو وسايل او چوپړتياوې کمې نه دي بلکې د ټولو انسانانو په نسبت کمې دي .ځکه په نړۍ کې غنم په مليياردونو ټنه

تولیدیږي خو چې د انسانانو اړتیاوې نه شي پوره کولای بیا هم موږ وایو چې د غنمو تولید محدود دی د وسایلو د کمښت په وجه انسانان خپلې اړتیاوې ټاکي او فکر پرې کوي چې کومې لومړی او کومې په دویم قدم کې پوره کړي.

○ متبادل کارول : د وسایلو دویم ښه والی د هغو متبادل کارول دي یانې د څو موخو لپاره کارول کیږي د ساري په توګه له تاسره سل افغانۍ دي هر ډول چې وغواړې کارولای یې شې کتاب پرې اخیستلی شې، چکر پرې وهلی شې او نور .همداسې د ځمکې په یوه برخه ته جوار ،غنم ،شولې هر څه چې وغواړې کرلی شی، دا خبره د یادونې وړ ده چې یو وسیله په یو وخت کې د یوې موخې د ترلاسه کولو لپاره کارول کیږي.

عواید income: په ټولیز ډول عواید هغه څه ته وایي چې انسان یې ترلاسه کوي خو په اقتصاد کې عواید هغه څه ته ویل کیږي چې دکار په بدله کې ترلاسه کیږي لکه د مزدور مزدوري او یا د مامور تنخوا په عاید کې لاندې ټکې دخیل دي :

د کار بدله : عاید باید د کار په بدله کې لاسته راغلی وي له کار پرته ترلاسه کول په عاید کې شامل نه دي.

ټاکلی وخت : په عاید کې وخت مشخص وي لکه کلنی ،میاشتنی او نور که له عاید سره وخت ذکر نه شي بیا هیڅ مانا نه لري.

غیرقانوني لاسته راوړنې : په غیرقانوني لارو لاسته راغلې بدله په عاید کې نه راځي لکه د غلا پیسې،رشوت او نور.

خیرات : خوار او غریبو ته د خیرات ورکول د هغوی په عاید کې نه راځي .

عاید لاندې دوه بڼې لري :

شخصي عاید : شخصي عاید هغه عاید ته ویل کیږي چې یو شخص یې په یو ځانګړي وخت کې ترلاسه کوي لکه د مامور میاشتنۍ تنخوا .

ملي عواید : د یو کال په جریان کې په یو هیواد کې د توکو او چوپړتیاوو څخه لاسته راغلي مقدار ته ملي عاید ویل کیږي:

کرنیزو توکو عواید+صنعتي توکو عواید+کانونو عواید+ چوپړتیاو عواید = ملي عاید

پروفیسور ارونګ فشر ملي عاید داسې تعریف کړی : په یو هیواد کې د یو کال په جریان کې د توکو او چوپړتیاوو مجموعې ته ویل کیږي چې د هیواد وګړي یې پیدا کوي.

د عاید ډولونه : عاید لاندې ډولونه لري:

- ناخالص عاید : ناخالص عاید هغه عاید ته ویل کیږي چې یو شخص او یا کومې کاروباري ادارې تر لاسه کړی وي چې په دې کې یې ګټه او لګښت

دواړه دخیل وي د ساري په توګه کله چې یو میز په پینځوس افغانۍ خرڅول کیږي نو دغه پنځوس افغانۍ ناخالص عاید دی.

- خالص عاید : کله چې له ناخالص عاید لګښت لرې شي دې ته خالص عاید ویل کیږي د ساري په توګه که میز دیرش افغانۍ تمام شوی وي او ته یې په پنځوس پلورې نو شل افغانۍ ستا خالص عاید دی. خالص عاید = ناخالص عاید - لګښتونه

- خالص ملي عاید : کله چې له ملي عاید لګښتونه لرې کړې خالص ملي عاید ترلاسه کیږي.

د عاید اهمیت : د یو هیواد لپاره عواید لاندې ګټې رسوي :

- د ژوند سطحه : د یو هیواد د وګړو د ژوند سطحه سړي سر عاید پورې تړاو لري (که په هیواد کې ټول عواید په نفوسو وویشو نو سړي سر عاید په لاس راځي)

کله چې د یو هیواد د وګړو سړي سر عاید لوړ وي نو د هغه هیواد د وګړو د ژوند سطحه لوړه وي.

- اقتصادي پرمختګ : د یو هیواد اقتصادي پرمختګ په عوایدو پورې تړلی دی ،د عوایدو په ډیر والي سره د سپما سلنه ډیریږي ،په هیواد کې پانګونه ډیریږي ،په هیواد کې نوې کمپنۍ رامنځته کیږي ،تولیدات ډیریږي او هیواد ورسره د اقتصادي پرمختګ په لور ځي.

سپما Saving: د عايد هغه برخه چې له ورځنيو لګښتونه باقي پاتې کيږي سپما ګڼل کيږي.د ساري په توګه که د يو مامور د مياشتې لس زره افغانۍ تنخوا وي خو دی په مياشت کې اته زره افغانۍ په لګښت رسوي دوه زره افغانۍ ورسره باقي پاتې کيږي چې دې ته سپما وايي د سپما عناصر په لاندې ډول دي:

د سپما ځواک: د سپما ځواک څخه موخه د سپما دکولو همت او حوصله ده. د سپما د ځواک عايد پورې تړوا لري که په يو هيواد کې د خلکو عوايد ډير وي نو د هغوی د سپما ځواک هم لوړ وي اوکه د خلکو عايد کم او دوی يوازې خپلې اړتياوې پرې پوره کوي نو بيا يې د سپما ځواک کم وي،همدارنګه د سپما له ماليې سره هم تړاو لري ،ځکه که په هيواد کې د ماليې اندازه لوړه وي نو د خلکو د سپما ځواک هم ټيټ وي او که ماليه کمه وي د خلکو د سپما ځواک هم لوړ وي ،که د يو شخص عوايد له لګښونو څخه ډير وي د دې شخص د د سپما ځواک لوړ وي او که عوايد يې کم وي نو بيا سپما نه شي کولای ،که يو هيواد ښه بانکي سيستم ولري نو د هيواد دوګړو د عوايدو يوه برخه بانک ته ورکول کيږي بانک دغه پيسې په صنعت او کرنې لګوي ورسره د خلکو عوايد لوړيږي سپما هم ډيريږي همدرانګه که کوم هيواد ډير کانونه ولري هلته هم د خلکو د سپما ځواک لوړ وي.

د سپما اراده: د سپما له ارادې څخه موخه د سپما د کولو هڅه او غوښتنه ده خلک د راتلونکې لپاره تر څو له ځينو افاتو سره مقابله وکړي د سپما اراده کوي

،د خپلو ماشومانو د روزنې په موخه د سپما اراده کوي ،که په کوم هیواد کې د مالیې کچه ټیټه وي هلته د سپما اراده ډیره وي ،که په هیواد کې کرنیز،صنعتي او سوداګرۍ برخې پرمختګ کوي خلک د ګټې د تر لاسه کولو په موخه د سپما اراده کوي، ځیني خلک د سپما عادت لري او تل د سپما اراده کوي ،کاروباري خلک د ګټې اخیستې په موخه سپما کوي کله چې د ګټې ښه موقه راشي بیا یې لګوي ،که په هیواد کې امن او سیاسي استحکام شتون ولري خلک د سپما اراده کوي .

د سپما اقتصادي اهمیت :د یو هیواد اقتصادي پرمختګ په پانګونې پورې تړاو لري او پانګونه تر ډیره بریده په سپما پورې تړلې ده که په هیواد کې د سپما سلنه لوړه وي نو هیواد په اقتصادي لحاظ پیاوړی وي او که د سپما سلنه کمه وي هیواد په اقتصادي لحاظ ضعیف وي د خلکو د ژوند سطحه ټیټه وي نو که څوک غواړي چې پرمختګ وکړي باید د سپما اندازه لوړه کړي .

د سپما د زیاتوالي لپاره باید لاندې کارونه تر سره شي :

- د مالیې په انداز کې باید کمښت راشي
- په هیواد کې د امن راوستل
- په هیواد کې سیاسي ثبات
- د وګړو د عوایدو د ډیر والي لپاره کړنې ترسره کول
- په هیواد کې د مالي ادارو جوړول

- په هیواد کې د پانګونې ډېرښت
- د خلکو د ژوند د سطحې لوړوالی

د اقتصاد تعریف Definition of economics

کله چې انسان نړۍ ته سترګې غړولې ورسره غوښتنې هم رامنځته شوې چې دغه غوښتنې په لومړي وخت کې ډېرې ساده وې. د ژوند په لومړیو وختونو کې د انسانانو ژوند په ځان بسیا وو ، خلکو د ښکار له لارې خپلې اړتیاوې پوره کولې لیکن د وخت په تیریدو سره د انسان په غوښتنو کې توپیر راغلو ، انسان په دې لټه کې شو څو د ځان لپاره اسانتیاوې برابرې کړي ،هماغه وو چې د اقتصادعلم رامنځته کیدو ته اړتیا پیښه شوه.تقریبا د ټولو علومو په هکله که څیړنه وکړو نو ریښه یې یونان ته رسیږي ځکه یونان دنړۍ پر مخ لومړی ځای وو چې هلته انسانانو د طبیعت له مخ څخه پړونی پورته کړو ، د انسان د پیدا ښت او ځرنګوالي په هکله خلکو نظریات ورکړل، په ځمکه کې د روحانیت او مادیت اصول تر غور لاندې ونیول.د اکومونې کلمې جوړښت هم د یوناني کلمې ایکونومس څخه اخیستل شوی چې مانا یې د کورنۍ اداره یا د کور تنظیم او تدبیر دی.ګزنفون څلورسوه څلور څلویښت کاله د مخه ترمیلاده د اکونومیکس (د کور تدبیر) په نوم کتاب ولیکه ګزنفون د سقراط شاګرد و.ګزنفون د خپل عصر لوی تاریخ لیکونکی او په یونان کې د سردارانو له ډلې څخه و ،د ګزنفون په کتاب کې د کورني اقتصاد ، تدبیر، په طبیعي زیرمو د دولت کنټرول او په

خصوصي ملکيت باندې ټينګار شوی دی، ګزنفون د خپلو اقتصادي نظرياتو اساس کرنه ګرځولې او کرنه يې د اقتصادي شتمنۍ د ډېر والي سبب ګڼله چې د دولت او عامو خلکو ځځه يې هيله لرله څو کرنې ته اهميت ورکړي همدارنګه ګزنفون له دولت څخه غوښتل چې دولت بايد خلک بېرې چلونې او ليږد راليږد ته پاملرنه وکړي نومورې دغه هنر هم د شتمنۍ د ډير والي عامل ګڼلو ،له بلې خوا ګزنفون د پيسو په هلکه ويل چې دولت بايد د سپينوزرو کانونه په کار واچوي او سپين زر راوباسي ، چې داقتصاد له نظره د اهميت وړ ديد ګزنفون دا غوښتنه ددې لپاره وه چې د سپينو زرو سکې او پيسې ډيرې شي، دولت بايد طبيعي زيرمې په خپل واک کې راولې او د خصوصي سکتور له لاسه يې وباسي او د لومړي ځل لپاره يې د ونډيزو شرکتونو نظريه هم ورکړه،کزنفون عقيده لرله چې بايد ښارونه لوی او غټ وي او ډير خلک يو ځای سره ژوند وکړي،څو د کار ويش چې د اقتصادي فعاليتونو د پرمختګ لپاره لوی عامل بلل کيږي منځ ته راشي ځکه هر څومره چې ښار لوی وي اړتياوې هم ډيريږي او د کار وېش د اړتياوو پر اساس په خپله منځ ته رازي ګزنفون د ماليې دورکړې او ازادې سوداګرۍ پلوی و او شتمني يې داسې راپيژنده: د ګزنفون په عقيده شتمني د اموالو د ډيروالي نسبت دهغه اړتياو ته يانې هر څه چې له اړتياو ډير شي هغه شتمني ده.

اکنامکس(economics) د پولټيکل اکانوي(political Economy) مخفف دی چې له دريو يوناني الفاظو (Polis) ،(Oika) او (Nama) مجموعه ده چې (Polis) مانا ښار ،رياست او يا منظمه ډله ،د Oika مانا کور واله او Nama قانون

مانا لري دا په دې مانا چې یو کور واله څنګه تولیدي چوپړتیاوې ترسره کړي عواید په لاس راوړي او په مقابل کې توکي او چوپړتیاوې وپیري تر څو خپلې اړتیاوې پرې پوره کړي چې له دې وروسته پولټیکل اکانومي د هیواد داقتصادي کړنو لپار وکارول شو او موخه یې له هغو قوانینو او اصولو څخه وه چې یو هیواد یې نافذوي. د اقتصاد پخوانیو پوهانو داسې فکر کاوو :څرنګه چې یوه کورنۍ د اړتیاو پر بنسټ خپل عواید او لګښت تنظیموي همدارنګه کټ مټ د یو هیواد حکومت هم د هیواد په داخل کې دعوایدو او لګښتونو حساب کتاب کوي چې همدې حساب کتاب ته یې پولیټکل اکانومي ویله. خو د وخت په تیریدو سره دغه لفظ په اکانومي او بیا په اکنامکس واوښتو.د یو علم د تعریف اړتیا هغه وخت پیښیږي کله چې هغه علم د پرمختګ په حال کې وي د یو علم د تعریف څخه جوتیږي چې هغه علم له کومو موضوعاتو بحث کوي د علم د مطالعې دایره رامالوي.د اقتصاد د علم په اړه بیلا بیل تعریفات وړاندې شوي او هر یوه دا علم له خپله نظره تعریف کړی.ایدم سمټ .مالتس،ریکاردو او جي ایس مل اقتصاد د شتمنۍ علم بللي.الفرډمارشل ،پیګو او کلاک اقتصاد خیر ښیګڼې علم بولي . د اقتصاد علم هر یوه له خپله نظره تعریف کړی چې موږ یې په لاندې درې برخو ویشو :

اقتصاد د شتمنۍ علم دی

Economics is science of wealth

- ادم سمټ : په پخوانيو زمانو کې د اقتصاد د علم پوهانو اقتصاد د شتمنۍ علم ګاڼه، له ګزنفون څخه وروسته اسکاټليندي عالم ادم سمټ د اقتصاد د علم په اړه يو کتاب د ملتونو شتمنۍ په نامه وليکه د دغه کتاب له کبله ډيری پوهان ادم سمټ د اقتصاد پلار ګڼي په دې کتاب کې د هيوادنو په وسايلو او نوعيت بحث شوی ،کتاب په لاندې څلورو برخو ويشل شوی:

- د شتمنۍ لګښت : په دې برخه کې د شتمنۍ د لګښت د اصولو په اړه بحث شوی.
- د شتمنۍ پيدا کول : په دې برخه کې دا څېړل شوي چې توکي او چوپړتياوې په کومو اصولو پيدا کيږي.
- شتمنۍ تبادله : په دې برخه کې د توکو او چوپړتياوو د تبادلې اصول بيان شوي.
- شتمنۍ ويش : په دې برخه کې دا ښول شوي چې پيدا شوي توکي او چوپړتياوې د پيدا کوونکو ترمنځ څنګه وويشو .

له دې کتاب څخه جوتيږي چې ادم سمېټ اقتصاد د شتمنۍ علم ګڼه او ويل يې چې اقتصاد هغه علم دی چې انسان څنګه شتمنۍ لاسته راوړي او څنګه يې په لګښت ورسوي.

- اين ډبليو سينير : د ادم سمېټ د کتاب څخه پنځوس کاله وروسته يو بل انګليس عالم اين ډبليو سينير د ادم سمېټ نظر تائيد او اقتصاد يې داسې تعريف کړو: اقتصاد يو داسې علم دی چې د شتمنۍ نوعيت ،شتمنۍ لاسته راوړل او د شتمنۍ له ويش څخه بحث کوي.

- جي .ايس .مل :د نوولسمې زيږديزې پيړۍ مشهور عالم او فيلسوف جي .ايس.مل اقتصاد ته داسې يو تعريف وړاندې کړی: اقتصاد يو داسې علم دی چې د شتمنۍ نوعيت او د هغو ټولو قوانينو مطالعه ده چې د شتمنۍ په پيدا کيدو او د شتمنۍ په ويش اغيزه لري.

- فرانس واکر : امريکايي اقتصاد پوه فرانس واکر 1883ز کې اقتصاد داسې تعريف کړو: اقتصاد يو داسې علم دی چې له شتمنۍ سره اړيکه لري.

- پروفيسور ايلي : پروفيسور ايلي هم په اقتصاد پوهانو کې راځي او د اقتصاد د علم په اړه وايي : اقتصاد هغه علم ته ويل کيږي چې هغه اصول او ضوابط تر غور لاندې نيسي کوم چې د شتمنۍ د لاسته راوړلو او د هغې د ليږد له کړنو سره سروکار لري .

- چیپ مین :چیپ مین هم د ادم سمټ همنظری دی او هغه هم اقتصاد د شتمنۍ علم بولي.

مالتس او ریکارډو هم اقتصاد د شتمنۍ علم ګاڼه او دوی داسې فکر کاوو چې ټولې انساني کړنې ځکه رامنځته کیږي چې انسان غواړي شتمنۍ تر لاسه کړي او د انسان دغه غوښتنه د نوموړي اقتصادي ژوند مخ ته وړي.

له پورتنیو تعریفونو څخه جوتیږي چې په لومړیو وختوکې داقتصاد د علم پوهانو اقتصاد د شتمنۍ علم ګاڼه او د انسانانو د ټولو کړنو محرک یې شتمنۍ ګڼله.

ادم سمټ او د هغه پیروان (این ډبلیو سینیر، جې .ایس .مل، فرانس واکر، پروفیسور ایلي، چیپ مین، مالتس او ریکارډو دوی ټولو ته کلاسیک اقتصاد پوهان ویل کیږي او د هغوی له خوا چې کوم تعریفونه وړاندې شوي دي دکلاسیکو تعریفونو په نامه یادیږي.

د کلاسیکو پوهانو د تعریفونو ښه والی

ادم سمت او د هغه پیروانو د اقتصاد علم د شتمنۍ علم ګڼلی او دا علم یې په ډیرو ساده الفاظو سره تعریف کړی دی . له بلې خوا له دې حقیقت څخه هیڅوک سترګې نه شي پټولای چې د هیواد د وګړو د ټولو اقتصادي کړنو محور د شتمنۍ لاسته راوړل دي. نو ځکه کلاسیکو اقتصاد پوهانو د اقتصاد علم د شتمنۍ علم ګڼلی اود انسانانو د اقتصادي کړنو اصلي انځورګري یې کړې ده

ځکه چې انسان تل خپلې اقتصادي کړنې د شتمنۍ د لاسته راوړلو لپاره کاروي د دوی د تعریف په اساس د شتمنۍ ټول اړخونه د شتمنۍ لاسته راوړل، شتمنۍ تبادله، شتمنۍ ویش او د شتمنۍ لګښت د اقتصاد علم تر څېړنې لاندې نیسي چې ورسره د اقتصاد د علم اهمیت لا پسې ډیرېږي.

نیوکه

د کلاسیکو اقتصاد پوهانو په تعریف یو شمیر برطانیوي پوهانو چې رسکن او کارلایل یې د یادونې وړ دي نیوکه کړې او هغوی ادعا لري چې ادم سمت او د هغه پیروانو د اقتصاد علم بدنام کړی ځکه هغوی اقتصاد یوازې د شتمنۍ علم ګڼلی چې ددې له کبله خلک بې لارې، پیسه پاله او ځان پاله کیږي ، هغوی د اقتصاد د علم یادول او ښول د وخت ضایعه بللې او دا علم یې دومره له نفرته ډک کړی چې یوازې د خوړلو علم یې ګڼلی او دا یې یو شیطاني علم بللی.

د نیوکې ځواب

د هغې زمانې د پوهانو رسکن او کارلایل په دې تعریفو نیوکه ناسمه پوهه ده ځکه د دې پوهانو په نظر له شتمنۍ څخه موخه پیسې ، سره او سپین زر، ځمکه او نور دي نو ځکه دوی د اقتصاد علم د ډوډۍ علم ګانه او انسان شتمنۍ پاله او ځان پاله ګڼلی.که د ادم سمت او د هغه د پیروانو تعریف ته نظر واچوو ډیر د نیوکې وړ نه دی. نو ځکه ډیرې ستونزې د شتمنۍ په اړه د ناسمې پوهې له کبله رامنځته شوي. لیکن ادم سمت او د هغه د پیروانو له شتمنۍ څخه موخه له

کمیابه توکو څخه عبارت دي چې انسانان یې د خپلو غوښتنو د پوره کیدا لپاره کاروي.مګر یوه خبره د یادونې وړ ده چې شتمنۍ د غوښتنو د لاسته راوړلو لپاره یوه وسیله ده شتمنۍ په خپله موخه نه ده. د اقتصاد د علم موضوع د انسان ژوند دی د شتمنۍ مطالعه تر هغه وخته موږ کوو تر کومه چې د انسان په ژوند اغیز لري ،د اقتصاد د علم زده کوونکی د اقتصاد علم داسې مطالعه کوي لکه څرنګه چې یو روغتیا پال ناروغي مطالعه کوي کله چې ډاکتر ناروغي مطالعه کوي ددې خبرې مانا دا نه ده چې ډاکتر له ناروغۍ سره مینه لري مګر هغه ددې لپاره ناروغي مطالعه کوي څو د انسان ژوند وژغوري په همدې ډول کله چې موږ وایو اقتصاد د شتمنۍ علم دی نو دا په دې مانا چې اقتصاد انسان شتمنۍ پالۍ ته نه دعوتوي. بلکې د دې لپاره چې شتمنۍ له غلط او نامساوي ویش څخه وساتي شتمنۍ په خپله ښه او بده نه ده بلکې د هغې کارول په انسان پورې اړه لري.که په ښو کارونو کې یې لګوي رحمت او که په بدو کارو یې لګوي د عذاب لامل ګرځي نو له دې کبله د ا ډول نیوکې بې بنسټه دي.

اقتصاد د مادي هوساينې علم دی

Economics is a science of material welfare

1- داکترالفرد مارشال :ادم سمت او د هغه پیروانو چې کوم تعریف د اقتصاد د علم لپاره تر سره کړی وو له یوه اړخه محدود او ګمرا کوونکی وو ځکه هغوی شتمنۍ ته مرکزي بڼه ورکړې وه نو له دې کبله د اقتصاد علم لپاره د یوداسې تعریف کول پکار وو چې د خلکو ناسمه پوهنه د اقتصاد د علم په اړه لرې کړي د دې اړتیا د لرې کولو لپاره په نولسمه میلادي پیړۍ کې ډاکتر الفردمارشال په خپل کتاب د اقتصاد د علم د اصولو په نامه دغه ناسمه پوهنه لرې او د کارلایل او رسکن نیوکو ته یې د پای ټکی کیښود. الفردمارشال اقتصاد علم داسې تعریف کړو: اقتصاد یو داسې علم دی چې د انسان ورځنی ژوند تر څیړنې لاندې نیسي او ددې امر تحقیق کوي چې انسان څنګه شتمنۍ لاسته راوړي او څنګه یې په لګښت ورسوي دا علم د انسان د انفرادي او ټولنیز ژوند هغه برخه تر مطالعې لاندې نیسي چې انسان د خوشاله ژوند ، مادي اړتیاوې ترلاسه کړي نو د اقتصاد علم له یوې خوا د شتمنۍ مطالعه له بلې خوا تر ټولو مهم د انسان د ژوند یو اړخه مطالعه کوي.د الفرد مارشال له تعریف وروسته ټولې نیوکې له منځه لاړې الفرد مارشال د اقتصاد د علم په اړه ټولې ناسمې پوهې لمنځه یوړې او د اقتصاد علم یې په ډیره ښه بڼه توضیح کړو د ډاکتر الفرد مار شال په تعریف کې لاندې نقاط شامل دي:

I. د شتمنۍ مطالعه : په اقتصاد کې يوازې دا نه مطالعه کيږي چې شتمنۍ څنګه لاسته راوړو بلکې دا هم مطالعه کيږي چې شتمنۍ څنګه په لګښت ورسوو.

II. د ورځني ژوند مطالعه : له ورځني ژوند څخه موخه ټول هغه کارونه دي چې څنګه شتمني لاسته راځي او څنګه په لګښت رسيږي او په ټولنه کې کوم کارونه تر سره کيږي چې خلک ورته په بد نظر نه ګوري او ددې برعکس هغه کارونه چې ټولنه ورته په ښه نظر نه ګوري لکه رشوت،غلا او نور چې دا په اقتصاد کې نه راځي او دا کارونه په ورځني ژوند پورې تړلي هم نه دي.

III. د روغ انسان مطالعه : په اقتصاد کې د هغه شخص کړنې مطالعه کيږي چې روغ اوسي د ليوني ،ملنګ ،ساده کړنې په اقتصاد کې نه مطالعه کيږي ځکه د دوی کارونه له ورځني ژوند څخه بېل دي.

IV. مادي اړتياوې : مارشال په خپل تعريف کې دا هم واضح کړي چې اقتصاد د انسان هغه کړنې مطالعه کوي چې مادي توکي رامنځته کوي او کومې کړنې چې مادي توکي نه رامنځته کوي په اقتصاد کې نه شميرل کيږي لکه کروندګر کرنه کوي مادي توکي پيدا کوي خو ددې برعکس استاد ،څارنوال کړنې ځکه په اقتصاد کې نه راځي چې دوی مادي شی نه پيدا کوي.

V. خوشاله ژوند : په اقتصاد کې هغه مادي توکي مطالعه کيږي کوم چې انسان ته مادي خوشالي ورکوي او هغه مادي توکي چې انسان ته خوشالي نه

ورکوي په اقتصاد کې نه راځي. لکه د شرابو څښل ،چرس او نور ځکه دا انسان ته مادي خوشالي نه ور په برخه کوي نو ځکه يې اقتصاد نه مطالعه کوي.

VI. د شتمنۍ لګښت او پيدا ښت : مارشل په خپل تعريف کې ويلي انسان د خپلو غوښتنو د پوره کېدا لپاره چې په کومو اصولو عمل کوي شتمنۍ ترلاسه کوي ، په لګښت يې رسوي ، پرمختګ او خوشالي تر لاسه کړي.

VII. انساني اړخ ته اهميت : تيرو اقتصاد پوهانو اصلي موخه شتمنۍ ګڼله خو مارشال اصلي اړخ انسان وباله او د انسان دلچسپي له شتمنۍ سره ، ځکه چې د انسان د خوشالۍ وسيله ګرځي.

له ډاکتر الفرد مارشال وروسته يو شمير نورو پوهانو هم د اقتصاد علم د مادي هوسايني علم ګاڼه چې په لاندې ډول ترې يادونه کوو:

2-پروفيسور کينن :اقتصاد د هغو ټولو وسايلو وضاحت کوي چې د انسان د برياليتوب او بهبود سبب ګرځي.

3- پيګو : اقتصاد د مادي خوشالۍ مطالعه ده چې انسان يې مخامخ يا د پيسو په وسيله تر لاسه کوي.

الفرد مارشال او د هغه پيروان د نيو کلاسيک اقتصاد پوهانو په نامه ياديږي او د هغوی لخوا وړاندې شوي تعريفونه هم د نيو کلاسيک تعريفونو په نامه ياديږي.

د نیو کلاسیکو د تعریف ښه والی

داکتر الفرد مارشال د اقتصاد علم ته د بریالتوب او بهبود علم نوم ورکړو د ټول نیوکو مخه یې ونیوله. د اقتصاد علم ته یې یوه نوې ښه ورکړه،داقتصاد علم یې د ورځني ژوند د مطالعې علم وګاڼه نو ځکه ډیرو خلکو د اقتصاد د علم له مطالعې سره مینه پیدا کړه ، اقتصاد علم انسان ته لومړی اهمیت ورکوي په دویمه درجه شتمنۍ ته ،نو له دې کبله د پخوانیو اقتصاد پوهانو نیوکې چې د اقتصاد د علم په تعریف وې پخپله لمنځه لاړې مارشال هغه شتمنۍ پالو ته دا واضح کړه چې اقتصاد علم موږ ته د شتمنۍ پالنې سبق نه راښیي بلکې شتمنۍ یوازې د انسانو د غوښتنو د پوره کیدو یوه وسیله ده او بالاخره مارشال وویل :اقتصاد د انسان هغه کړنې تر مطالعې لاندې نیسي چې یو انسان یې د خوشاله ژوند د تیرولو لپاره تر سره کوي.

د تعریف نیمګړتیاوې

تر ډیره وخته د مارشال له خوا وړاندې شوی تعریف ټولو ته دمنلو وړ وو خو په کال 1934ز کې د لندن سکول اف اکنامکس پرفیسور رابنز په خپل کتاب د(اقتصاد د علم نوعیت او اهمیت) د مارشال په تعریف کې یو شمیر نمیګړتیاوې راپه ګوته کړې : د پرفیسور رابنز په وینا د انسان بریالیتوب او بهبود یوازې په مادي وسایلو اتکا نلري بلکې غیرمادي وسایل هم د انسان لپاره خوشالي ورکولای شي. د ساري په ډول ګروندګر ،مزدور تر څنګ د ډاکترۍ ،استادۍ او نور هم د انسان لپاره د انسان د خوشالی او بهبود سبب ګرځي.د مارشال د

تعریف پر اساس په اقتصاد کې د انسان هغه کړنې شاملې دي چې د انسان مادي اړتیاوې پوره کوي خو ددې برعکس هغه کړنې چې زموږ مادي اړتیاوې نشي پوره کولای د اقتصاد په دایره کې نه راځي.چې د اقتصاد د علم د لوستلو دایره یې محدوده کړي وه.همدرانګه مارشال بریالیتوب او بهبود په ښه توګه نه دی توضیح کړی .کیدای شي چې یو شی د یو انسان لپاره خوشالي راوړي خو بل ته خفګان د مثال په توګه د شرابو څښل د یو کس لپاره د خوشالی او بل ته د خفګان باعث ګرځي په اقتصاد کې د شتمنۍ لاسته راوړلو څخه موخه یوازې هغه عاید چې مصرفونکی پرې خپلې مادي او غیرمادي اړتیاوې پوره کوي. د مارشال د نظریې پر اساس مادي اړتیاوې (خوراک،لباس،مکان) په دغو چې کوم لګښت راځي د اقتصاد په دایره کې راځي مګر په غیرمادي اړتیاو(فلم،چکر،سفر) چې کوم لګښت راځي دا د اقتصاد له علم څخه بیرون دي دا په داسې حال کې ده چې په اقتصاد کې ټولې مادي او غیرمادي اړتیاوې چې لګښت پرې راځي په اقتصاد علم کې دخیلې دي .مارشال په خپل تعریف کې وایې د بد عمله انسان کړنې نه راځي لکه غل،ډاکو او نور خو دا په داسې حال کې ده چې هغه انسان هم لږ وسایل او ډیرې غوښتنې لري،د مارشال تعریف د انسان هغه کړنې تر مطالعې لاندې نیسي چې د انسان د خوشالۍ باعث یا د انسان په خوشالو کې لاس لري مګر داسې کړنې چې مادي خوشالي انسان ته نه ورکوي نه مطالعه کوي. خو که په یو هیواد کې جنګ راځي یا زلزله نو د هیواد په اقتصاد اغیزه لري نو ځکه په اقتصاد کې مطالعه کیږي.

په محدود وسایلو د نامحدودې غوښتنې پوره کول

د لندن سکول اف اکنامکس مشهور استاد رابنز په کال 1934ز کې په خپل کتاب د اقتصاد د علم نوعیت او اهمیت کې په پرمختګ او بهبود نیوکه وکړه او خپله رایه یې داسې اظهار کړه: د اقتصاد علم لپاره داسې یو تعریف وړاندې کړو ، اقتصاد علم ته یې د علم درجه ورکړې په همدې اساس نوموړي اقتصاد داسې تعریف کړو: اقتصاد یو داسې علم دی چې انسان خپلې نامحدودې غوښتنې په خپلو محدودو وسایلو پوره کړي او وسایل په بیلابیلو لارو وکاروي . د پروفیسور رابنز په تعریف کې مهم ټکي :

- نامحدودې غوښتنې : د انسان غوښتنې نامحدودې دي او د وخت په تیریدو سره په کې ډیروالی راځي ، انسان تل په هڅه کې وي تر څو خپلې غوښتنې پوره کړي کله چې یوه غوښتنه پوره شي بله رامنځته کیږي همداسې ادامه لري نو له دې کبله موږ نه شو ویلای چې د انسان غوښتنې پوره شوي.

- د غوښتنو په اهمیت کې توپیر: د انسان ټولې غوښتنې یو شان نه وي ځینې ډیرې او ځینې لږې مهمې وي د خوارک ،لباس،د اوسیدو ځای ډیر مهم او غالی ،تیلفون او نور لږې مهمې دي چې د وسایلو د کمښت له وجې موږ لومړی مهمې او په دویم قدم کې لږې مهمې غوښتنې پوره کوو.

- محدود وسایل : په نړۍ کې وسایل محدود نه دي لیکن د اړتیاوو په نسبت کم دي یو هوښیار سړی خپل وسایل داسې کاروي چې خپلې ډیرې

اړتیاوې پرې پوره کړي.د محدود وسایلو برعکس نامحدود وسایل هغه وسایل دي چې د انسان له غوښتنو څخه ډیر وي او دهغو دلاسته راوړولو لپاره قمیت نه ادا کوي. لکه هوا ،باران د سمندر اوبه د پروفیسور رابنز په وینا د اقتصاد علم له دا ډول وسایلو سره اړیکه نه لري ځکه انسان هغه په وړیا ډول تر لاسه کوي.

- د محدود وسایلو متبادل کارول : د رابنز په وینا وسایل د بیلابیلو غوښتنو د پوره کیدو لپاره کارول کیدای شي. د ساري په ډول د ځمکې یوه ټوټه کیدای شي غنم پرې وکرل شي یا پرې کور جوړ کړو او یایې هم د هټۍ لپاره وکاروو او دا امکان نه لري چې دا ټول په یو وخت کې وشي او که کیدای شوای نو بیا به ستونزه نه وه .

اقتصادي مسایل څنګه پیدا کیږي د پروفیسور رابنز له نظره اقتصادي مسایل د لاندې اړتیاوو په اساس پیدا کیږي:

- د انسان غوښتنې نامحدوې دي: که چیرته داسې فکر وکړو چې د انسان غوښتنې یوازې یو څو دي نو د هغې له پوره کیدو وروسته هغه اړ نه وو چې خپلو غوښتنو ته ترتیب ورکړي نو په دې وخت کې نه د ټاکلو کومه موضوع او نه هم کوم اقتصادي مسله.

- د غوښتنو په اهمیت کې توپیر : که چیرته د انسان ټولې غوښتنې یوشان وای نو بیا زموږ په ذهن کې د برترۍ عنصر لمنځه ځي او موږ هیڅ ډول انتخاب نه شو کولای ځکه ټولې غوښتنې به یوشان وای او انتخاب هغه وخت

کیږي چې د غوښتنو په اهمیت کې توپیر موجود وي نو ځکه که د انسان غوښتنې ټولې غوښتنې یو شان وای نو بیا به اقتصادي مسایلو شتون نه درلود.

- **محدود وسایل**: د وسایلو کمښت په دې مانا نه دی چې وسایل شتون نه لري دا په دې مانا ده چې د اړتیاوو په نسبت کم دي یو هوښیار انسان خپل وسایل داسې کاروي چې ډیر افادیت لاسته راوړي او خپلې ډیرې غوښتنې پرې پوره کړي.

- **محدود وسایلو متبادل کارول**: که د انسان په لاس کې وسایل یوازې د یو کار لپاره کارول کیدل نو بیا هیڅ اقتصادي مسله نه پیدا کیده. د ساري په ډول که ځمکې یوازې غنم کول نوبیا د بل فصل د کرلو هیڅ خبره نه وای او اقتصادي مسله به هم نه وای.

د رابنز د تعریف نېه والی

د پرفیسور رابنز تعریف لاندې نېه والی لرلو:

1. **ټولیز**: د پرفیسور رابنز تعریف ټولیز او په ټولو پخوانیو تعریفونو بې برتري لرله، ټول هغه مسایل یې وڅیړل چې کومه اقتصادي مسله ده او کومه نه ،په اقتصاد کې انسان نا محدودې غوښتنې د محدودو او متبادلو وسایلو په وسیله پوره کوي او په دې اړه مورږ هیڅ خبره نه کوو چې غوښتنې انسان خوشالوي او که نه. د ساري په ډول که چرسو او افیون ته په بازار کې تقاضا وي نو اقتصاد یې مطالعه کوي ولو که هغه هر څومره ضررناکه وي همدرانګه که

کوم شی مفت وي او ډېر ګټور هم وي خو بیا یې هم اقتصاد نه مطالعه کوي .لکه د سمندر اوبه نو د رابنز له تعریفه د اقتصاد د علم حدود وټاکل شول چې په اقتصاد کې کوم شیان مطالعه کیږي.

2. حقیقت :همدرانګه رابنز د اقتصاد علم ته حقیقي بڼه ورکړه او هغه حقایق یې په کې راوستل چې موږ یې په ورځني ژوند کې ګورو.

3. ناپېیلی :پروفیسور د اقتصاد علم ناپېیلی وګاڼه اقتصاد علم یې نه په ښو او نه په بدو پسې وتاړه بلکه هغه یې یو خپلواک علم وګاڼه هغه وویل په اقتصاد کې انسان خپلې کړنې په خپله خوښه تر سره کوي د کړنو په ټاکلو کې خپلواک دی،په اقتصاد کې هغه کړنې شاملې دي چې انسان څنګه خپلې نامحدودې غوښتنې په متبادلو محدودو وسایلو پوره کړي.

4. پراخه دایره: ده په اقتصاد کې ټول هغه مسایل شامل کړل چې دوسایلو د کمښت په وجه رامنځته شوي که د انسان لپاره ګټور وي او که نه.

5. عام فهمه : د رابنز تعریف نه یوازې دا چې عام فهمه دی د هر لوستي انسان د ذهني معیار مطابق هم دی رابنز د اقتصاد علم په ځانګړې بڼه رامخته کړو.

د رابنز د تعریف نیمګړتیاوې

رابنز چې کله د اقتصاد علم لپاره تعریف وړاندې کړو نو هغه دا دعوه هم وکړه چې دده لخوا وړاندې شوی تعریف له ټولو تعریفو څخه غوره دی لیکن د څو

اقتصاد پوهانو له خوا چې پروفیسور هکس او فریز یې د یادونې وړ دي د رابنیز په تعریف کې لاندې نیمګړتیاوې په ګوته کړې :

- د اقتصاد علم له انساني پرمختګ سره بې اړیکې نشي پاتې کیدای پروفیسور رابنز اقتصاد یوازې علم الحقیقت وباله د اپه دې مانا چې د ځینو واقعاتو اوحقایقو د رامنځته کیدو وسایل څه شی دي که د اقتصاد د علم دنده یوازې د حقایقو رابر سیره کول وي او د انسان د ژوند د ښه والي په اړه له مسایلو سره اړیکه نلري نو بیا د اقتصاد د علم مطالعه څه ګټه لري. دساري په توګه کې په یو هیواد کې د خوړو کمښت راځي اقتصاد پوه به یوازې خلکو ته وایي چې د خوړو کمښت دی او د کمښت سبب به یې خلکو ته وایي د کمښت د مخنیوي لپاره به یې هیڅ رنګه اقدام نه تر سره کوي.که د اقتصاد علم د انسان د ژوند په ښه والي کې انسان ته لارښونه نه کوله نو بیا یادول یې څه ګټه لري .پروفیسور ایلي د پروفیسور رابنز د تعریف د لویو نیمګړتیاوو په مقابل کې وایي : د اقتصاد علم د علم الحقیقت څخه لږ څه ډیر دی او د هغه مطالعه یوازې تر فکر او ذهن پورې محدوده نه ده بلکې له انسان سره همدردي هم د اقتصاد د علم یو دنده ده. همدرانګه پروفیسور پیګو هم د پروفیسور رابنز د تعریف په اړه وایي : د اقتصاد علم له فلسفې سره نه بلکې د طب له علم سره ورته دی د کوم موخه چې د زخم خرابول نه بلکې جوړول دي.

- بې مانا تعریف : پـه ځینـو وختـو کـې د رابنـز تعریـف بیـلـکل بـې مانـا ثابتیږي د ساري په ډول له یو شخص سره ثلور ګړۍ وخت دی او د هغه غوښتنې په دې ډول دي:

➢ د خپل ملګري لیدل،

➢ د اقتصاد د علم لوستل

➢ د فلم کتل

1) د دې شـخص مـخ تـه مـوخې د خپـل ملګـري سـره کتـل،د اقتصـاد د علـم مطالعه او د فلم کتل دي.

2) ځینې موخې ډیرې مهمې او ځینې لږې مهمې دي

3) له دغه شخص سره وسایل (ثلور ګړۍ) محدود دي

4) دغه شخص چې څنګه وغواړي دغه وسایل کارولی شي.

د پروفیسـور رابنـز د نظریـې مطـابق ټـول شـرایط موجـود دي خـو بیـا هـم کومـه اقتصادي مسله نه ده پیدا ځکه اقتصادي مسله هغه وخت پیدا کیږي چې کله چې شتمنۍ په یوه مسله کې دخیله شي.

- نا اړینه پراختیا : پروفیسور رابنـز د اقتصـاد علـم مطـالعې تـه غیراړینـه پراختیا ورکړه ډاکتر مارشال او د هغه ملګرو داسې عقیده لرلـه چـې پـه اقتصـاد

کې هغه کړنې شاملې دي چې مادي بریالیتوب باعث ګرځي او هغه کړنې چې د مادي بریالیتوب باعث نه ګرځي په اقتصاد کې نه راځي د مثال په توګه په اقتصاد کې د موسیقۍ چوپړتیاوو نه شمیرل لیکن رابنز د اقتصاد علم هغه چې خلک څنګه په محدود وسایلو نامحدودې غوښتنې پوره کړي د اقتصاد علم له مادي بریالیتوب او غیرمادي بریالیتوب،اخلاقي او غیرې اخلاقي له ټولو ناپېیلی دی.چې ددې نظریې مطابق چور ،غلا ،ډاکه دا ټول په اقتصاد علم کې شامل دي ځکه دوی هم د کمو وسایلو په وسیله د نامحدود غوښتنو پوره کول غواړي نو له همدې کبله رابنز د اقتصاد د علم موضوع ته نا اړینه پراختیا ورکړې ده.

- د اقتصاد علم له طبیعي علومو څخه بېل دی: پروفیسور رابنز د اقتصاد علم د فزیک او کیمیا په څیر حتمي او قطعي کړی وو لیکن اقتصاد یو ټولنیز علم دی چې قوانین یې حتمي او قطعي نه دي د ساري په ډول که د نړۍ په هرکونج کې تیږه پورته واچوو بیرته ځمکې ته رالویږي او د اقتصاد علم د انسان په غوښتنو پورې اړه لري چې هر وخت په کې تغیر راځي موږ د هیڅ انسان د کړنو په اړه حتمي پریکړه نه شو کولای نو له دې کبله د اقتصاد علم د فزیک او کیمیا په څیر ګڼل اشتباه وه.

- اقتصاد علم غیر ناپېیلی نه دی: رابنز د داقتصاد د علم د غوښتنو او موخو ترمنځ غیر جانبداره وګڼه اود اقتصاد د علم په اړه وویل چې د اقتصاد علم دانسان د غوښتنو په ښه والي او بد والي په اړه نه لري چې دا یې د اقتصاد

له علم سره لويه جفا کړيده ځکه د اقتصاد علم تل د انسان د بريالیتوب او پرمختګ لپاره کار کوي نو هيڅ اقتصاد پوه د هغو کړنو طرفداري نه کوي چې د انسان د ښګنې لپاره نه وي. پروفیسور تهامس موضوع څيړلې او لیکي چې : د يوې موضوع په اړه معلومات ترلاسه کول د يو اقتصاد پوه کار نه دی بلکې د موضوع په اړه د مثبتې يا منفي رايې ورکول د اقتصاد پوه دنده ده نو له دې څخه څرګندیږي چې د يوې موضوع تر خبريدو وروسته د هغې د اصلاح لپاره اقدام د اقتصاد پوه دنده ده او اقتصاد پوه لپاره د داسې اقداماتو اجازه نه شته چې د انسان د ژوند په ښه والي کې مرسته نه کوي نو ځکه موږ ويلی شو چې اقتصاد يو غيرجانبداره علم نه دی.

- ناواضح : د رابنز په تعريف کې د غوښتنو او وسايلو ترمنځ توپير واضح نه دي ځکه کله يو شی زموږ غوښتنه وي او کله بل د غوښتنې د پوره کیدو وسيله دساري په ډول کله چې موږ غواړو کور جوړ کړو نو د کور د جوړه لو لپاره شګه ،سيمت،خښګر او نور د وسايلو په توګه کارول کيږي کله چې کور جوړ شي نو هغه په کرايه ورکوو چې کرايه زموږ موخه او کور يې وسيله ده.

- انساني وسايل محدود نه دي : رابنز په خپل تعريف کې وړاندې کړي چې هر ډول وسايل محدود دي خو کله چې موږ پرمختللو او پرمختيايي هيوادنو ته وګورو نو ډير خلک بيکاره دي نو معلومه به شي چې انساني وسايل ډير دي .

- د وسایلو ډیر والی : د پروفیسور رابنز په وینا چې د انسان سره وسایل محدود دي او هغه متبادل کارولی شي خو اضافه والی په کې نه راځي لیکن اوسمهال ټول پرمختللي او پرمختیایي هیوادونو نه د خپلو وسایلو لپاره اقتصادي پلانونه جوړوي په وسایلو کې زیاتوالی راځي او د خلکو د ژوند سطحه لوړوي.

د پورتنیو ټولو نیمګړتیاوو باوجود د پروفیسور رابنز تعریف تر ټولو واضح او جامع وو چې د اقتصاد په علم کې ډیر پراخوالی راغلو او ډیر اهمیت یې پیدا کړو.

لارد جي ایم کینز : کینز د رابنز په تعریف نیوکه کوي وایي چې د رابنز په کتاب کې د روزګار او بیکارۍ په اړه هیڅ بحث نه دی شوی چې په اوسني وخت کې ډیر مهم مسایل دي.

کینز په خپل کتاب (روزګار، سود او د پیسو ټولیز نظریات) کې د اقتصاد علم داسې تعریف کړی : اقتصاد یو داسې علم دی چې موږ په محدودو وسایلو کار پیدا کړو او د ملي عواید د ډیروالي لپاره یې وکاروو.

د اقتصاد د علم لمن Scope of Economics

دیو علم له لمن یا پراختیا څخه موخه دا ده چې دا علم په خپله لمن کې کوم مضامین رانغاړي په دغه علم کې کوم مسایل دخیل دي له کومه ځایه پیل کیږي او په کوم ځای پای ته رسیږي د اقتصاد د علم په لمن کې موږ د اقتصاد د علم

حدود ټاکو او دا پريکړه کوو چې په اقتصاد کې کوم مسايل تر مطالعې لاندې نيول کيږي او کوم نه نيول کيږي د اقتصاد د علم د لمن د ټاکلو لپاره بايد موږ لاندې څلورو پوښتنو ته ځواب ووايو :

1. د اقتصاد د علم موضوع : د اقتصاد د علم له موضوع څخه موخه دا ده چې په دې علم کې کوم مسايل څېړل کيږي هر علم ځانته موضوع لري او په هغې څېړنه ترسره کوي د ساري په ډول د بيولوژي علم موضوع د ژونديو موجوداتو څېړل دي، همداسې د اقتصاد علم هغه کړنې تر څېړنې لاندې نيسي چې انسان نامحدوده غوښتنې په محدودو وسايلو پوره کوي په نړۍ کې انسان په يوه نه يو کار بوخت دی څوک هېيوالي ،څوک ترکاڼي کوي ،څوک روغتياپالي ... چې انسان دغه ټولې کړنې د شتمنۍ د لاسته راوړلو لپاره ترسره کوي څکه چې د شتمنۍ په وسيله انسان خپلې غوښتنې پوره کولای شي.

2. د انسان مطالعه د فرد يا د ټولنې په توګه ؟ : اقتصاد د يو ځانګړي شخص ژوند تر مطالعې لاندې نه نيسي چې هغه څنګه په خپلو محدودو وسايلو نامحدودې غوښتنې پوره کوي بلکې په يوه ټولنه کې د ټولو اوسيدونکو اقتصادي مسايل تر څېړنې لاندې نيسي او ګوري چې يو قوم څنګه خپلې اړتياوې په نامحدوده وسايلو پوره کوي له کومو طريقو کار اخلي ..که د اقتصاد علم د يو فرد ژوند تر مطالعې لاندې ونيسي نو بيا د اقتصادي قوانينو جوړول ستونزمن کيږي د بيلګې په توګه که يوسوداګر د يو توکي قيمت د

ټيټوالي سره سره بيا هم دا توکی بازار ته عرضه کوي نو موږ بيا د اقتصاد د علم قوانين نه شو عملي کولی.

3. اقتصاد علم دی که هنر ؟ : له دې وړاندې چې موږ دا پريکړه وکړو چې اقتصاد علم دی او که هنر موږ بايد د علم او هنر ترمنځ په توپير وپوهيږو.

علم : د يو شي پيژندلو ته علم وايي پوهانو علم داسې تعريف کړی : هغه معلومات چې په حقيقت ولاړ وي او په طبيعيت کې شتون ولري علم بلل کيږي د مثال په ډول که اوبه په علمي لحاظ وڅيړو نو معلومه به شي چې اوبه له دوه برخې هايدروجن يوه برخه اکسيجن څخه جوړې شوي دي چې دا يو حقيقت دی او په هر ځای کې دا ثابتيږي که د نړۍ په هر کونج کې پرې عمليه تر سره شي همدا يوه پايله لري.

هنر : د علم په وسيله د حقايقو عملي کولو ته هنر وايي. د ساري په ډول د طب په کتابو کې چې کوم شی ليکل شوی وي علم دی خو کله چې ډاکتر دغه علم په عمل کې ترسره کوي او د يو چا درملنه کوي هنر دی همدا رنګه جی ايم کينز د هنر په اړه وايي : هنر د ټاکل شوې موخې د ترلاسه کولو لپاره د اصولو او تدابيرو عملي کولو ته وايي . اوس راځو دې ته چې اقتصاد علم دی او که هنر ؟ لومړی غواړم په دې برخه بحث وکړم چې ايا اقتصاد علم دی ؟

ايا اقتصاد علم دی ؟ : اقتصاد علم دی د لاندې حقايقو په وسيله موږ کولی شو چې ووايو اقتصاد علم دی :

- د اقتصاد د علم اړیکه له انسان سره ده چې د طبیعت یوه برخه ده په اقتصاد کې مورږ د انسان هغه کړنې تر څېړنې لاندې نیسو چې د انسان نامحدوده غوښتني د محدودو وسایلو د پوره کولو لپاره ترسره کوي.

- د انسانانو د کړنو د مطالعې لپاره اړتیا ده چې حقایق راټول ،ترتیب او دانسانانو ټولې کړنې (شتمنۍ لګښت،شتمنۍ ویش،شتمنۍ پیدا ښت،شتمنۍ تبادله) د ځانګړو اصولو په وسیله تر سره کیږي.

- په اقتصاد کې موږ حالات او واقعات ناپېیلي څیړو.

- د اقتصاد په اړه چې کوم قوانین جوړیږي هغه ټول حقایق روښانوي د ساري په ډول د شتمنۍ د لاسته راوړلو قوانین، د شتمنۍ د ویش قانون او نور.

ایا اقتصاد هنر دی ؟: کله چې موږ د اقتصاد د علم په مرسته د حالات او واقعات ناپېیلي مطالعه کوو او د اقتصادي ستونزو سببونه مالومو او کله چې د دغو ستونزو د حل لپاره عملي اقدامات ترسره کیږي بیا نو اقتصاد د علم تر څنګ هنر هم دی.

له پورتنیو څرګندونو څخه رامالومیږي چې اقتصاد هم علم دی او هم هنر.

4. د اقتصاد د علم اړیکه له نورو ټولنیزو علومو سره : له ټولنیزو علوم څخه موخه هغه علوم دي چې د انسان ټولنیز ژوند مطالعه کوي دساري په توګه سیاسي علوم،تاریخ،اخلاق او نور .

- اقتصاد او سیاست : اقتصاد او سیاست یو له بل سره ډیرې پخوانۍ او نه شلیدونکي اړیکې لري د سیاست علم داسې قوانین جوړوي چې د هیواد دنظام په چلولو کې مرسته کوي لیکن اقتصاد د انسانانو کړنې د اقتصاد له نظره څیړي. د یو هیواد اقتصادي کړنې د هیواد په سیاست ډیره اغیزه لري که په یو هیواد کې امن وي ،سکون وي سیاسي پایښت وي نو د هیواد وګړي کار کوي ،کاروبارو تر سره کوي ورسره په هیواد کې تولیدات ډیریږي ،د خلکو د ژوند سطحه لوړیږي او هیواد ورسره د اقتصادي پرمختګ په لور ځي لکه څرنګه چې سیاست د یو هیواد په اقتصاد اغیزه کوي همداسې اقتصاد هم د یو هیواد په سیاست اغیزه کوي د حکومت طرز د یو هیواد په اقتصادي حالت پورې تړلی وي کله چې یو هیواد سیاسي قوانین جوړوي نو په هیواد کې د پانګونې ، د بیکارۍ،کرنیزو ،صنعت او نورو اقتصادي مسایلو په نظر کې نیول کیږي د یو هیواد اقتصادي پرمختګ لپاره سیاسي اقدامات ترسره کیږي نو له دې کبله اقتصاد او سیاست سره ډیرې نژدې اړیکې لري .

- اقتصاد او اخلاق : په اقتصاد کې د انسان هغه کړنې شاملې دي چې انسان څنګه شتمنۍ لاسته راوړي خپلې نامحدوده غوښتنې څنګه پوره کړي دغیرقانوني لارو لاسته راغلې شتمنۍ په اقتصاد کې نه راځي .له پورتنیو څرګندونو څخه رامالومیږي چې اقتصاد او اخلاق پخپلو کې مهمه اړیکه لري .

- اقتصاد او تاریخ : اقتصاد او تاریخ هم ډیرې لرغونې اړیکې لري یو اقتصاد پوه د تاریخ تر مطالعې وروسته دا معلوموی شي چې په تیرو وختو

کې د اقتصادي ناورینونو ،د پیسو پړسوب،بې کاري او د نورو اقتصادي ستونزو د رامنځته کیدو سببونه څه ول .همداسې د تاریخ مطالعه یو اقتصاد پوه ته د ډیرو مسایلو په اړه معلومات ورکوي څو په راتلونکې کې ښه پریکړه وکړي.

اقتصاد له سیاست ، تاریخ او اخلاقو څخه علاوه له نوروعلومو سره هم اړیکې لري.

اقتصادي قوانين

د داسې اصولو جوړول چې د کړنو د اجرا په وخت کې په پام کې نيول کيږي قانون بلل کيږي په ټولو علومو کې طبيعي دي او که ټولنيز هر يو خپل قوانين لري .اقتصادي قوانين د انسان لپاره د هغه طزالعمل متعلق معلومات تهيه کوي چې اړيکه د اړتياوو د ډيربښت او د وسايلو د کمښت سره وي د ساري په توګه د يو توکي قيمت ټيټ شي نو خلک هغه ډير اخلي او کله چې يې قيمت لوړ شي نو په کم مقدار يې اخلي چې دا يو اقتصادي قانون دی .

د اقتصادي قوانينو ځانګړتياوې : اقتصادي قوانين لاندې ځانګړتياوې لري :

- مفروضات : کله چې موږ داقتصادي قوانينو په اړه خبرې کوو موږ تل يو څو خبرې فرضوو چې د قانون مفروضات ورته ويل کيږي که په دغو مفروضاتو کې تبديلي راشي نو اقتصادي قوانين سم نه ثابتيږي د ساري په توګه د تقاضا قانون وايي : که نور عوامل ثابت وي نو د قيمت له کمښت سره تقاضا ډيريږي او که قيمت لوړ شي تقاضا کميږي . له پورتني مثال څخه څرګنديږي چې د تقاضا قانون هغه وخت سم دی کله چې نور عوامل ثابت وي دغو عواملو ته مفروضات وايي چې په لاندې ډول دي :

- د مصرفونکو په عوايدو کې تغير نه وي راغلی.

- ♣ د مصرفونکو په خوښه ، عادت او سینګار کې بدلون نه وي راغلی .
- ♣ د متبادلو توکو په قیمتونو کې تغیر نه وي .
- ♣ د مصرفونکو په شمیر کې بدلون نه وي .

- اختیار : اقتصادي قوانین اختیاري دي که د چا خوښه وي عمل پرې کولای شي او که د چا خوښه نه یې پرې کوي .

- خوښمن : د اقتصادي قوانینو عملي کول په زور نه دي بلکې دا خوښمن کار دی د هر چا خوښه ده که څوک یې مخالفت کوي او که عمل پرې کوي .

- په حقیقت ولاړ : اقتصادي قوانین په حقیقت ولاړ وي په هر ځای او هر وخت سم وي د ساري په توګه : سپما=عاید-لګښت له دې څخه موخه دا ده چې سپما هغه وخت رامنځته کیږي کله چې زموږ عواید ډیر وي نسبت لګښت ته چې دا قانون په هر ځای کې او هر وخت سم دی.

- تولنیز : د اقتصادي قوانینو بڼه ټولیزه وي ،مقداري بڼه نه لري د نورو اقتصادي پیښو له تجزیې کار اخلي طبیعي علوم مقداري اندازه بیانوي د ساري په توګه دوه برخې هایدروجن یوه برخه اکسیجن په هر ځای کې او به جوړوي لیکن په اقتصاد کې موږ داسې نه شو ویلی چې که د یو توکي قیمت له لسو افغانیو څخه شلو ته پورته شي نو تقاضا یې نیمیږي په اقتصاد کې هر څه په ټولیز ډول څیړل کیږي اقتصادي قوانین د یوې ځانګړې ډلې استازولي نه کوي بلکې یوې ټولې د روښانه اکثریت استازولي کوي.

- معيار : د نورو ټولنيزو علومو په نسبت اقتصادي قوانين ډير معياري وي ځکه اقتصادي حرکتونه او غوښتنې موږ د پيسو په وسيله روښانولی شو خو نور ټولنيز علوم په پيسو نه شو.

- بشري کړنو مطالعه : په اقتصادي قوانينو کې موږ يوازې بشري کړنې تر مطالعې لاندې نيسو.

- د اقتصادي قوانينو جوړښت : اقتصادي قوانين جوړيږي نه بلکې د انساني ارتجاعيت په وسيله په خپله جوړيږي . د ساري په توګه که د يو توکي قيمت ټيټ وي خلک يې ډير اخلي خو کله چې قيمت لوړيږي نو خلک يې په کم مقدار اخلي چې دغه قانون د خلکو د ارتجاعيت په اساس جوړيږي او د تقاضا قانون دی.

په اقتصادي او نورو قوانينو کې توپير

په اقتصادي او سياسي قوانينو کې توپير : سياسي قوانينو څخه موخه هغه قوانين چې د حکومت له خوا عملي کيږي چې دا قوانين د حکم په څير کارول کيږي چې مراعتول يې په ټولو وګړو حتمي دي او که څوک يې عملي نه کړي نه نو سزا هم ورکول کيږي ،که حکومت وغواړي سياسي قوانين لمنځه وړلی شي خو اقتصادي قوانين په خپله جوړيږي او که چا عملي نه کړل سزا پرې نشته او که څوک وغواړي دغه قوانين لمنځه نه شي وړلی.

په اقتصادي او اخلاقي قوانينو کې توپير : د اخلاقي قوانينو موخه د ټولنې اصلاح کول وي چې خپلواکه بڼه لري اخلاقي قوانين د مذهب او ټولنې د دود په وسيله جوړ شوی وي چې دا قوانين دا پريکړه کوي چې دا کار وکړه دا مه کړه د ساري په توګه د مور او پلار درناوی کول ،په اخلاقي قوانينو عمل کول په ټولنه عزت پيدا کول او که عمل پرې ونه کړو نو عزت مو کميږي اخلاقي قوانين په يوې سيمې پورې تړلي وي خو اقتصادي قوانين په خپله جوړيږي که عملي يې نه کړي نو په خپله به ځانته زيان رسيږي اقتصادي قوانين نړيوال وي .

اقتصادي او طبيعي قوانين : طبيعي قوانين د طبيعي علومو (کيميا ،فزيک) قوانين وي دا قوانين د وسايلو او پايلو ترمنځ په خپلواک ډول يو ځای شوي او رامنځته شوي دي چې په هر ځای او هر وخت قايم وي د ساري په توګه د فزيک يو قانون دی که د نړۍ په هر ځای کې يو توکی پورته وا چوې بيرته ځمکې ته رالويږي چې دې قانون ته د ثقل قانون ويل کيږي طبيعي قوانين قاطع وي د طبيعي قوانينو اړيکه غير ژونديو سره وي خو اقتصادي قوانين قاطع نه دي په خپله جوړيږي له انسانانو سره اړيکه لري.

د اقتصاد د علم ګټې

اقتصاد یو ټولنیز علم دی چې د انسان په پرمختګ کې له انسان سره مرسته کوي د اقتصاد د اهمیت په اړه مالتس وایي : اقتصاد یوازنی علم دی چې ټول خلک پرې خبر او معلومات لري او په اقتصادي پرمختګ کې مرسته کوي .
ووتن د اقتصاد د علم په اړه وایي تر هغه پورې یو انسان متمدن نه شي کیدای تر څو چې د اقتصاد د علم په اړه معلومات ونه لري همدارنګه پروفیسور پیګو وایي : د اقتصاد د علم زده کړه د علم په توګه نه بلکې د اقتصادي ستونزو د حل لپاره باید زده شي ،هنري لیکي د یو انسان لپاره د اقتصاد د علم زده کړه د هر انسان اړتیا او اخلاقي مسوولیت دی د اقتصاد علم زده کړه د انسان ذهن ته پراختیا ورکوي ،په اوسني وخت کې څوک د اقتصاد د علم په اړه پوهه ونلري نو هغه ته لوستی انسان نه شو ویلی ،د کارګرو د حقوقو دفاع،پانګوالو ته د ښې ګټې برابرول،د صنعتکارانو ،کروندګرو لپاره د بازار د پیدا کیدو د کاروبار د ډولونو او د کاروباري موقو پیدا کول ،د لګښتونو لپاره لارښوونه،د شتمنۍ عادلانه ویش ، دانسان د ژوند د سطحې لوړوالی او نور د اقتصاد علم ګټې دي.

نړيوال اقتصادي سيستمونه

International economic systems

په اقتصاد کې د انسان هغه کړنې تر مطالعې لاندې نيول کيږي چې د محدودو وسايلو په مرسته د نامحدودو غوښتونو د پوره کولو لپاره تر سره کيږي چون دغه کړنې انسان په ټولنه کې ترسره کوي نو له دې کبله يې يو له بل سره اړيکې پيدا کيږي د کړی بڼه اختياروي چې اقتصادي نظام ورته وايي يو نوميالي اقتصاد پوه اقتصادي نظام داسې تعريف کړی دی :اقتصادي نظام هغه اداري رانغاړي چې د يو هيواد وګړي يې د دې لپاره رامنځته کوي چې خپل محدود وسايل داسې وکاروي تر څو خپلې نامحدودې غوښتنې پرې پوره کړي د يو هيواد اقتصادي نظام دا پريکړه کوي چې د خلکو لاندې پوښتنو ته څنګه ځواب ووايي :

1. څه شی پيدا کړي؟ : د يو هيواد اقتصادي نظام لومړی په دې بحث کوي چې د هيواد وګړي څه شي ته اړتيا لري چې د توليد وسايل پرې وکارول شي او د خلکو د اړتيا وړ توکي توليد کړي.

2. څنګه يې توليد کړي ؟ :په اقتصاد کې دويمه پوښتنه دا چې څنګه يې توليد کړو له څنګه يې توليد کړو څخه موخه دا چې د توليد عوامل په څومره

مقدار سره يو ځای کړو څو د توليد لګښت کم او توليد ډير کړو دا هغه وخت ترسره کيږي د توليد عوامل په ښه توګه وکارول شي.

3. د چا لپاره توليد ؟ دريمه پوښتنه دا چې توليد دکومو خلکو لپاره تر سره کړي چې دهغوی اړتياوې پرې پوره شي

4. وسايل څنګه وويشي ؟ په هيوادونو کې شته وسايل څنګه وويشل شي ايا دغه وسايل له خلکو سره وي او که له حکومت سره او که په ګډه وي ځلورمه پوښتنه د همدې لپاره ترسره کيږي چې د پورتنيو پوښتنو د حل لپاره بيلا بيلې لارې کارول شي چې اقتصادي نظامونه ورته وايي او په لاندې ډول ترې يادونه کوو.

د بازار اقتصادي نظام

Market Economy

د بازار اقتصادي نظام هغه اقتصادي سیستم دی چې په هغو کې د پریکړو د نیولو او معاملو د اجرا په وخت کې د تولید پر وسایلود خصوصي ملکیت مخکوالی په نظر کې نیول کیږي. د ملي اقتصاد په کچه د اقتصادي معاملو او پروسو پلان او انسجام په متمرکزه سراسري بڼه نه وي هر اقتصادي واحد ځانګړی پلان او د کړنو تدبیرونه په بازار کې د موجودو سیالیواو د خرڅلاو د قیمتونو پر بنسټ جوړوي. د ځانګړو اقتصادي واحدونو پلانونه چې هر یو بیل بیل د بازار د نرخونو سره په تړاو کې وي جوړیږي او د ټول ملي اقتصاد په کچه د همدې ځانګړو پلانونو یوځایي پیونداو ارزونه د ملي اقتصاد د پلان او وړاندې لید لپاره په کاریږي پانګوال نظام د خصوصي ملکیت د تقدس پر بنسټ ولاړ دی او د بازار اقتصاد د آزادو سیالیو له لارې د انسانانو د اړتیاوو د پوره کولو په میکانیزم دریدلي دي یا په بل عبارت، د تولید پر وسایلو خصوصي ملکیت دبازاردآزادوسیالیو له لارې د ټولنې د اړتیاوو له پوره کولو سره ټینګ تړلي دي او د ډیرو پوهانو په نظر ، یو یې له بله ، د تصور او عملي کارونې وړ نه دي.

د بازار د اقتصادي نظام بڼې

د بازار اقتصاد یو لرغونی تاریخي اقتصادي نظام دی چې د بشري ټولنې د تاریخي تکامل سره سم یې وده موندلې او د ملي ټولنو له اړتیاوو اود نړیوالو شرایطو له غوښتنو سره سم یې بدلون موندلی دی د تاریخ په اوږدو او په تیره بیا د شلمې پیړۍ په بهیر کې د بازار د اقتصادي نظام نوي ډولونه رامنځته شوي، چې ځینې غوره بیلګې یې د آزاد بازار (لبرال مارکیټ)، ټولنیزبازار (سوسیال مارکیټ)، د چاپیریال ساتنې ټولنیزبازار (سوسیال ایکالوژیک مارکیټ) یادولای شو.

آزاد بازار:

د بازار اقتصادي نظام بیلابیلې بڼې لري یو له هغو بڼو څخه د آزاد بازار (لبرالمارکیټ) اقتصادي بڼه ده چې په هغو کې تولید او لګښت په آزاده توګه د بازار د لارې اداره کیږي دولت په مستقیمه توګه په بازار کې مداخله نه کوي او یوازې د غیرمستقیمې لارې د بازار په پروسو کې لاس وهلی شي د ساري په توګه، دولت کولای شي چې ځیني دولتي محصولات بازار ته وړاندې کړي، په سیالیو کې برخه واخلي او یانوي قوانین جوړ او عملي کړي په آزاد بازار کې هر څوک خپلې شخصي ګټې لټوي او د هغو د ترلاسه کولو لپاره تولید کوي، خدمتونه وړاندې کوي، په اقتصادي معاملو کې برخه اخلي او له دې لارې په آګاهانه او یا نا آګاهانه بڼه د غونډې ټولنې دژوند د سطحې په لوړولو کې رول ادا کوي داحتمي نه ده چې یو څوک د ټولنې ته د خدمت په عالي درک او

احساس په اقتصادي پروسو کې مسوولانه ونډه واخلي، بلکې یوازې د شخصي ګټو د تر لاسه کولو په هدف اقتصادي کار یې په آخري پایله کې د ټولنې د ژوندانه د ښه والي او هیواد او هیوادوالو ته د خدمتونو خواته کشوي.

د آزاد بازار په اقتصادي سیستم کې د قراردادونو آزادي یو له غوره ځانګړنو څخه ده‌دولت د کار او د نورو اقتصادي معاملو په تړونونو کې لاس وهنه نه کوي. هر څوک د شخصي تشبث، د کار او شغل د انتخاب آزادي لري او کولای شي پخپله آزاده اراده دهغو په اړه تصمیم ونیسي او د آزادو قراردادونو له لارې د قانون په چوکاټ کې له نورو سره سیالیو ته داخل شي د آزاد بازار بله ځانګړنه د مصرف او مصرفوونکو آزادي ده همدا شان د شغل او مسلک آزادي هم د آزاد بازار له غوره بیلوونکو بیلګو څخه ده دا ټول بیاد تولید پروسایلو د خصوصي مالکیت پر بنسټ ولاړ دي.

د تولیداتو او خدمتونو قیمتونه د هغو څښتنان پخپله خوښه په خپلواکه توګه ټاکي او دا په بازار کې د عرضې او تقاضا د انډول له لارې پخپله تنظیمیږي. په آزاده توګه ټاکل شوي قیمتونه بیا پخپله د بازار بیلانس ساتي او د ځینو محصولاتو د اړتیا څخه د زیات تولید(اضافه تولید) مخه نیسي.

د ازاد بازار په اقتصادي نظم کې بازارته د هر چا مخه خلاصه ده هر تولیدوونکی کولای شي خپل مال په آزاده توګه وړاندې کړي او هر مصرفوونکی هم کولای شي په آزاده توګه د خپلې اړتیا وړ شیان پخپله خوښه انتخاب او مصرف کړي بازار ته آزاده لاس رسي ددې سبب کیږي چې هر

تولیدوونکی هاند وکړي، تر څو د مصرفونکو د میني او ذوق سره برابر تولید وړاندې کړي، نوي نظرونه رامنځته شي، ورځ په ورځ د ټاکلي شي نوي موډلونه اودنویو خدمتونو ډولونه تولیداو رواج شي.

د تولید پر وسایلو د خصوصي ملکیت، ازادې سیالۍ او ازاده سیالۍ چې د اقتصادي لیبرالیزم اساسي ستنې دي چې د ادم سمیت په نظر د ټولنې د ژوند د سطحې د لوړوالي لپاره لومړني شرطونه دي .

. ټولنیز ژوندانه په عمل کې هم دا وښوده چې اقتصادي لبرالیزم د اقتصاد صنعتي کېدواو د پیداوارنو ظرفیت او تنوع ته چټکتیاورکړه چې په پایله کې یې پانګوال نظام زغرده وده وکړه داپروسه بیادټولنیزو پراخه پرګنوله بیوزلۍسره هم ملګرې ده اوپه پایله کې یې دبډایانواوبیوزلانو ترمنځ واټن ورځ تر بلې زیاتیږي.

سره له دې چې د اقتصادي لبرالیزم طرفداران په اروپا او امریکا کې ټول په بنسټیزه توګه د اقتصاد د ځواک له پاره کارکوي، خو تر منځ یې ټاکلي توپیرونه هم شته په اوسني وخت کې د لبرالیزم نظریه د سیاست د ډګر په خیر په اقتصادي برخه کې هم له هغه پخوانۍ جاذبې څخه لویدلې او د پام وړ پلویان نه لري.

په ډیرو بحثونو کې داسې هم اوریدل کیږي چې د آزاد بازار اقتصاد د افغانستان په اساسي قانون کې د افغانستان لپاره د اقتصادي سیستم په حیث

منل شوي دي دا خبره سمه نه ده د افغانستان په اوسني اساسي قانون کې د آزاد بازار اقتصاد نه، بلکې يوازې د بازار اقتصادي سيستم د هيواد د ملي اقتصاد لــــه پــــاره منــــل شــــوی او د هغــــو د بڼو(اشــــکالو) د انتخــــاب لــــه پاره لارهآزادهپرېښودلشوې ده.

ټولنيز بازار (سوسيال مارکېټ):

د ټــولنيز بــازار اقتصــادي سيســتم چــې د بــازار د اقتصــاد ځــانګړې بڼــه ده، دپانګوالیدرژيم دسياليوپربنسټ دولت ته داواک اودنده ورکوي چې په اقتصادي موضوعګانوکې سياسي–ټولنيز اصلاحات تر لاس لاندې ونيسي، ټولنيز عدالت او سياسي ثبات ته لومړيتوب ورکړي او د ټولنيزو مساواتو په لار کې ګام واخلي.

د دويمې نړيوالې جګړې وروسته د ټولنيز بازار اقتصادي سيستم مطرح شو او د هغــو د پراختيــا او پــر مختــګ پــه لارکــې ګامونــه واخيســتل شــول. پــه پانګوالاقتصادي نظام کې د ټولنيزو مسئلو د ښېګڼې او د بيوزلو او محرومو طبقو او قشرونو په ګټه د دولت لاسوهنې ته ځکه اړتياده چې پخپل سر او آزادې پانګوالی لخوا ډير ځله د هيواد محرومان او ټولنيزي اړينې چارې له پامه غورځول کيږي او پايله يې دټولنيزيوالی او سياسي ثبات د لمنځه تلو سبب کيږي. د پانګوال اقتصاد همدا خپل سرې ودې د شلمې پيړۍ په لومړۍ نيمايي کې د لومړۍ او دويمې نړيوالې جګړې په رامنځته کيدو کې د پام وړ رول ولوباوه الفريد مولر ارمک او اوډويګ اير هارډله نظره د ټولنيز بازار ښيګڼه

داده چې د آزاد بـازار مثبتـې خـواوې سـاتي، د اقتصـادي ځواکمنتيـا او د توليـداتو او خـدماتو د تنـوع لـه بهيـره ننګـه کـوي، خـو پـه عـين وخـت کـې د هغو دمنفي اړخونو او بدواغيزومخنيوي کوي، په ټولنيز ژوندانه کې د ګټې د ترلاسه کولو په خاطر د آزاد بازار د رقابتونو د ورانوونکي اغيزې مخه نيسي او دڅومحدودوکسـانوپه لاس کـې داقتصـادي ځـواک دانحصـاراوتمرکزدماتولوله پـاره دټـولنې پـه ګټـه مناسب اوقـانوني تدبيرونـه نيسي. او په عين حال کې د ملي يووالي، ټولنيز مصئونيت، امنيت، سولې او عدالت د تأمين او تحکيم په لار کې هم پوره ګامونه تر لاس لاندې ونيول شي.

په ټولنيز بازار کې د دولت ځای او رول د آزاد بـازار څخه فرق لـري دلتـه دولت دآزادبازارپه څير په اقتصادي چارو کې پاسيف رول نه لري، بلکې په فعاله توګه په اقتصادي معاملاتو کې برخه اخلي او په هغه ځای کې چې اقتصـادي پروسې د ټـولنيزو، سياسي چارو دموازنې د لمنځه تلو سبب کيـږي، فعـال دفـاعي او اصلاحي تدبيرونه نيسي. په دې حال کې د دولت غوره ټوليز سياسي هدفونه او تدبيرونه د کار په بازار کې، د شتمنيو د جوړولـو پـه سياست کـې، د کورونـو د جوړولو او توزيع پـه سياست کې، د ښوونې او روزنـې پـه چارو کـې د عايـداتو پورتـه کيـدو او معاشـاتو پـه انـدازه او ويـش کـې مداخلـه او داسـې نـور تـر لاس لاندې نيول کيدای شي. هدفدادی چې اقتصادي پرمختـګ او د مـادي نعمتـونو پريمـاني د ملت د عـامو وګـړو تـرمنځ د کشـمکش سبب نـه شـي، بلکـې د آزادې سـيالۍ پـه پايلـه کـې د رامنځتـه شـوي پرمختللـي اقتصـادي ځـواک پـه واسطه ټولنيزعدالت،پيوسـتون اوپرمختـګ تضـمين کـړي دټـولنيز اقتصـادي

مارکېټ نظام داسې شرایط رامنځته کولای شي چې دملي اقتصادپرمختګ دټولنیزعدالت، پیوستون اوترقۍ سره ټینګ تړاو ولري، نه داسې چې دبې امنۍ، ټولنیز ناورین او سیاسي بې ثباتۍ سبب وګرځي. د ټولنیز بازار کله د سوسیالیزم او پانګوالي نظامونوترمنځ دربیمه اقتصادي لار هم نومول شوې ده، خو ډیر پوهان د داسې اصطلاح استعمال سم نه بولي په نړۍ کې د سوسیال بازار غوره نمونه د آلمان اقتصادي نظام دی چې د ملي اقتصاد د پر مختګ سره یوځای د افرادو ټولنیز مصئونیت هم تضمینوي په سوسیال بازار کې دولت مکلفیت لري چې بیوزلو، زړو، معیوبو، بیکارو او نورو ټولنیزو مرستو ته اړو کسانو اودهغواولادونو ته دژوندلومړنۍ اړتیاوې د ټولنې په منځکړې کچه ورسوي هر څوک حق لري چې مناسب خوراک او څښاک، د سمو جامو د اغوستلو او د معیاري کور د اوسیدلو امکانات ولري. په هیوادکې دهراوسیدونکیروغتیا د دولت لخوابیمه ده هرڅوک حق لري چې ددولت له بودجې اوټولنیزو فنډونوڅخه ورته د زده کړې او ښوونې او روزنې شرایط برابر شي. دکوچنیانودزدهکړېاو تحصیل امکانات د هغوی د میندو او پلرونود ټولنیز موقف او شتمنۍ تابع نه وي دولت مکلف دی چې د قانون له مخې د هر چا استعداد ته د ودې مخه خلاصه او ترې بشپړه ننګه وکړي په دې توګه د سوسیال مارکېټ په نظام کې د کور، کالي، ډوډۍ، صحت او سواد ستونزو ته د حل د لارو موندل د دولت له مکلفیتونو څخه شمیرل کیږي.

دچاپیریال ساتنې ټولنیز بازار

د وخت په تیرېدو سره د بشري ټولنې د پاینښت لپاره د چاپیریال اهمیت زیاتیږي او د هغو د سالم ساتلو دنده د انسانانو په وړاندې ورځ په ورځ غوره کیږي. ډیرې اقتصادي کړنې د انسانانو د ژوند په چاپیریال منفي اغیزه کوي له همدې کبله د بازار د اقتصادي نظام د ټولنیز بازار تر څنګ د شلمې پیړۍ په آخرو کې د دچاپیریال ساتنې ټولنیز بازار تیوري هم رامنځته شوه او وده یې وکړه ددې نظریې او عملي اقتصادي نظام هدف دادی چې د اقتصاد (ایکانومي) او د ژوند د چاپیریال (ایکالوژي) تر منځ بیلانس وساتل شي.

د شلمې پیړۍ تر دویمې نیمایي پورې دا نظریه چلیده چې طبیعي ذخیرې پریمانه او ډیرې دي. دژوندد چاپیریال له طبیعي زیرموڅخه وړیا ګټه اخیستل کېده د شلمې پیړۍ په دویمه نیمایي او په تیره بیا د اوومې لسیزي وروسته دې نظریې زور واخیست چې د ژوند چاپیریال پخپله زیات ارزښت لري او باید د تولید له داسې میتودونو او د اقتصادي کړنو له داسې سیستمونو څخه کار واخیستل شي چې د انسانانو د ژوند پر چاپیریال یې ناوړه اغیزې کمې وي. دلته باید اقتصادي ګټې او چاپیریال ته د زیان رسیدو ترمنځ سنجش وشي او خالصه اقتصادي ګټه باید د ژوند د چاپیریال د تاوان له لارې لاسته رانه وړل شي که په سوسیال بازار کې د ټولنیز او سیاسي مصئونیت او ثبات موضوع په نظر کې نیول کېده، په سوسیال ـ ایکالوژیک مارکېټ کې د هغو تر څنګ د ژوند د چاپیریال ساتنه هم په پام کې نیول کیږي. په دې اقتصادي نظام کې د اقتصادي ګټو د ترلاسه کولو له پاره د ژوند د چاپیریال خرابولو ته اجازه نهورکولکیږي.

د اقتصادي کړنو او له هغې لارې د مادي ګټو د ترلاسه کولو په لار کې د ژوند د چاپېريال د خرابۍ د مخنيوي په خاطر ټاکلي معيارونه او ميتودونه کارېږي. د نمونې په توګه ويلای شو چې د توليدي ـ اقتصادي فعاليت په پايله کې دکاربن ډای اکسايد د توليد د اندازې پر معيار د چاپېريال ماليه ټاکل کېږي هر څوک او هر اقتصادي ، توليدي کامپلکسچېډيرکاربنډای اکسايد توليدوي، د ډېرې ماليې پر ورکولو مکلف وي يا هر څوک چې ډېره انرژي مصرفوي په هماغه اندازه دچاپېريال ماليه ايښودل کېږي داسې ډيرنورميتودونه هم شته چې په اقتصادي فعاليتونوکې دچاپيريال د تخريب په مخنيوي اوکمښت کې مثبت رول لوبولای شي.

دچاپېريال ساتنې ټولنيز بازارکې دولت د چاپيريال د ساتنې له پاره په بازار او اقتصادي معاملو کې فعاله مداخله کوي او هر څوک د ګټې د ترلاسه کولو په خاطر د چاپيريال په تخريب کې آزادې لاسوهنې ته نه پرېږدي دلته دا هم په نظر کې نيول کيږي چې په توليدي ـ اقتصادي پروسه کې څومره انرژي مصرفيږي او په چاپيريال يې اغيزه څومره ده؟

د چاپيريال د ساتنې د مؤسسو لخوا داسې هڅې روانې دي چې د ژوند د چاپيريال د قيمت د معلومولو او د بازار په معاملو کې داخلولو له پاره د هغو د سنجش په خاطر څرګندکمي مقياسونه رامنځته کړي، چې تر ټاکلې اندازې پکې برياليي هم دي دا نظريه ورځ تر بلې غښتلې کيږي چې د ژوند او فعاليت چاپيريال بايد چاته د وړيا څيزونو په حيث د اقتصادي فعاليتونو لپاره په

اختيار کې ورنه کړل شي دا د دولت د عمومي شتمنۍ په حيث وګڼل شي او پر استعمال يې قيود وضعه او قيمت پرې کيښودل شي. د بلې خوا د توليد په پروسه او نورو اقتصادي معاملو کې د انرژۍ مصرف تر کنترول لاندې ونيول شي او د برق، تيلو، ګازو او نوره انرژۍ باندې ماليه جګه شي.د ايکالوژيک ـ ټولنيز بازار په نظام کې هدف دا هم دی چې د راتلونکو نسلونو له پاره د ژوند طبيعي چاپيريال سالم وساتل شي

د سوسیالیزم اقتصادي نظام

د سوشـیالیزم کلمـه د نـړۍ پـه هـر ګـوټ کـې کـارول کیـږي او تـل پـه سیاسـي ،اقتصادي او پوهنیزو بحثو کې پر خبرې کیږي.سوشیالیزم د مفهـوم او مانـا لـه مخې تقریبا دوه زره څلورسوه اتـه دیـرش کالـه وړانـدې موجـود و.خـو دلفـظ او کلمې لـه مخې د نولسـمې پیـړۍ محصـول دی او دنولسـمې پیـړۍ پـه سـر کـې رامنځتـه شـوی چـې پـه اقتصـادي کتـابونو کـې ددغـې کلمـې د حقیقـي پیـدا کوونکي تر منځ اختلاف شتون لري په ځینو کتابونو کې د سوشیالیزم د کلمې پیدا کوونکی رابرټ اوون ښودل شوی مګر د فرانسې نومیالي عـالم پیـر لـرو پـه خپل کتاب کې (ګرودو سامار) داسې ذکر کړی چې د سوشیالیزم کلمه لومړی ما استعمال کړې.

د سوشـــیالیزم تعریـــف : ډیـــرې سیاســـي او اقتصـــادي ټـــولنې خپلـــې طریقـــې سوشیالستې بولي مګر په نظریاتو او کړنو کې یو له بل سره توپیرشـتون لـري د ساري په ډول انارشستانځانونه سوشیالستان بولي خو د خپلو نظریاتو لـه مخـې پـه فردیـت را څرخـي د فـرد پـه اصـلاح کـې د ټـولنې اصـلاح وینـي حکومـت او دیکتاتوري نه خوښوي همدارنګه کمونسـتان او مارکسسـتان هـم د سوشـیالیزم نارې وهي مګر هغوی وایي چې د ټولنې اصلاح د فـرد اصـلاح ده چـې دحکومـت او دیکتاتورۍ طرفدار دي د پورتنیو توپیرنو لـه کبلـه د سوشـیالیزم تعریفـول هـم

ستونزمن کار دی خو بیا هم کولای شو په لاندې ډول یې تعریف کړو: سوشیالیزم د هغه ښوونځي او طریقې څخه عبارت دی چې عقیده لري چې د پانګوال نظام د مالکیت او کار ډول ظالمانه دی باید د ټولنې له لورې ورته تغیر ورکړل شی.همدارنګه سوشیالستان وایي د ټولنیزو مسایلو د حل لپاره باید په ټولنیز ډول اقدام وشي او د ثروت سرچینې باید د ملت په لاس کې ورکړل شید تولید وسایل د دولت او یا ټولنیزو اتحادیو او کوپراتیفونو په ملکیت کې ورکول کیږي. په داسې نظام کې شخصي ملکیتونو ته اجازه ورکول کیږي، خو د خصوصي ملکیتونو شته والی د دولتي قانون له مخې منعه وي.

له شخصي مالکیت څخه موخه پرهغه شتمنیو د شخص تصاحب دی چې د هغه د شخصي او کورنیو اړتیاوو د پوره کولو لپاره ترې کار اخیستل کیږي، خو د نورو د کار د ګټې د خپلولو او استثمار لپاره نه شي کارول کیدای د ساري په توګه، د اوسیدلو کور، جامې، بایسکل، موټر، هغه اندازه ځمکه چې یو شخص او د هغه د کورنۍ غړی پخپله پکې کار وکړي او همدا ډول نور ټول هغه څه چې یو څوک یې د خپل شخصي او کورني ژوند لپاره کاروي.

ددې په وړاندې خصوصي مالکیت د تولید پر وسایلو دافرادو له هغه ډول تصاحب څخه عبارت دی چې د افرادو د شخصي او کورنیو اړتیاوو څخه زیات وي او د هغو په واسطه د نورو هغو کارګرانو او مسلکي کسانو د کار څخه ګټه اخیستل کیږي چې د همداسې وسایلو د نشتوالي له کبله په خپله په مستقل ډول په تولیدي او خدماتي فعالیتونو کې برخه نه شي اخیستلای د تولیدي

وسايلو څخه بې برخې کارګران او ماهران د خپل ژوند د اړتياوو د لاسته راوړو او په خپله تحصيلي څانګه کې د کار د موندلو لپاره دې ته اړ وي چې د کوم بل پانګوال سره چې د مناسبو توليدي وسايلو څښتن دی، کار وکړي په پايله کې د خپل کار او لاس د محصولاتو ګټه په لږه او يا ډېره اندازه د هغو د کار ورکوونکي پانګوال لاس ته ورځي.

ددې لپاره چې د شخصي او خصوصي مالکيت تر منځ موضوع ښه څرګنده شی دلته به د يوې ټوټې ځمکې مثال راوړو:

که يو څوک شخصي ځمکه ولري، په هغه کې پخپله دی او د هغه د کورنۍ غړي کار او توليد وکړي او پيداوار يې هم د خپل کور د اړتياوو لپاره ولګوي، نو د ځمکې ټوټه د هغه شخصي ملکيت دی او په سوشياليزم کې يې د ساتلو او کاله کولو حق لري خو که چيرې يو څوک په ځمکه کې پخپله کار نه کوي، خپله ټوټه ځمکه چاته په اجاره، کرايه او يا ده کروندګر ته په کروندګرۍ ورکړې وي، نو دا ځمکه د هغه په خصوصي مالکيت اوړي او په سوشياليزم کې يې د ملکيت او د هغو په وسيله د بل چا د کار او زيار د ګټې د خپلولو حق نه لري.

سوشیالیزم ته د رسیدو مراحل

- نیوکه :د سوشیالیزم ښوونځي اصولاً د ټولنې پر موجوده انتظامونو نیوکې کوي دوی په ټولنه کې د طبقاتو د له منځه وړلو لپاره کار کوي چې دلته دوه ډوله اقدام غواړي یو ډله وایي چې ډیر ژر باید بدلون راشي بله ډله وایي چې لومړی باید سیاسي ،اقتصادي ،ټولنیز او کلتوري خیړنه وشي بیا بدلون راشي.
- هیله: سوشیلسټان هیله لري چې د راتلونکي زماني خلک به کوښښ وکړي چې د تولید اوسنی نظام چې سم نه دی بیرته کړي او دهغه پر ځای یو داسې نظام ټینګ کړي چې د مساوات پر پایو ولاړ وي.
- عمل: په ټولنه کې سوشیالستي نظام ته د رسیدو لپاره د سوشیلسټانو تر منځ اختلاف موجو دی یو ډله یې د عمومي انقلاب طرفدار دي چې په هغو کې الماني کارل مراکس او ملګري یې د دې نظرې ملاتړي دیکارل مارکس یوازې داسې نه وایي چې انقلاب دې وشي بلکې هغه عقیده لري چې دا ډول انقلاب کیدونکی او راتلونکی دی.هغه د پانګوال نظام څخه مخالف و او په ټوله نړۍ کې کارګرو ته همدا یوه خبره کوله د نړۍ کارګرو یو له بل سره متحد شئ کارل مارکس او دهغه ملګرو سوشیالیزم ته د رسیدو لپاره د کارګرو انقلاب او د یو څه وخت لپاره د هغوی دیکتاتوري غواړي،پانګوال نظام ټولنه په دوه طبقو ویشید مارکس په عقیده تاریخ د طبقاتو ترمنځ د کشمکشو او اړودوړ

څخه عبارت دی نه دملتونو د جنګ څخه تاریخي پیښې د اقتصادي قدرت او زور لاندې پیدا شوي.

د کارل مارکس دا نظریه په عملي ډګر کې په اوسنۍ روسیه کې د ناکامۍ سره مخ شوه د مارکس ، انګلز او لېنن سوشیالستي مفکوره د نړۍ په نورو هېوادنو کې هم خپل ارزښت له لاسه ورکړو:

د سوشیالیزم بنسټیز اصول:

۱. ټولنیز ملکیت: په سوشیالیزم کې خصوصي ملکیت شتون نه لري د تولید ټول وسایل(ځمکه،کار،پانګه،مدیریت) د حکومت به لاس کې وي.

۲. خصوصي کاروبار وجود نه لري:په سوشیالیزم کې خصوصي کاروبار وجود نه لري ټول خلک له حکومت سره کار کوي او د دولت نوکران وي.

۳. د شتمنۍ مساوي ویش: په سوشیالیزم کې ټول کاروبار د حکومت په کې وي له کاروبار څخه چې کومه ګټه تر لاسه کیږي د حکومت خزانې ته ځي او په ټولنیزو کارونو یې لګوي.

۴. کاروبار:په سویشالیزم کې ټولو خلکو ته کار د حکومت له خوا ورکول کیږي.

۵. د پلانونو جوړول:په سوشیالیزم کې یوه اداره وجود لري چې د حکومت لپاره ټول اقتصادي پلانونه جوړوي چې تر ډېره بریده په دې پلانونو کې د دولت سیاسي مرامونه په پام کې نیول کیږي.

۲. فکري اتحاد: په سوشیالیزم کې ټول خلک یو نظر لري د سوشیالیزم لپاره کار کوي او د کپټلیزم خلاف وي.

د سوشیالیزم او کمونیزم تر منځ توپیر:

کمونیزم اوسوشلیزم عموماً دواړه یودبل پرځای استعمالیږي ځکه دغه دواړه مکتبونه دکپیټلزم خلاف دي ددغو دوو مکتبونو ترمنځ ډېرورته والی او هم ډېرتوپیر وجودلري خوپه توپیر پوهیدل یې ځکه ستونزمن دي چي مختلفو ټولنو (هیوادونو) د دواړو اقتصادي مکتبونو ګڼ شمېر ډولونه عملي کړي او دا دواړه مکتبونه یې دتعصب ،یوارخیزه قضاوت په رڼا کي اودخپلې خوښې سره سم تعریف ، ورته اوسره بېل کړی دی. لیبرالان غواړي چي پریکړې دټولوافرادوسره شریکې شي البته دافرادو په ترجیح کې مګر محافظه کاران غواړي او وایي چي پریکړې باید دڅومحدودو نفرو تر منځ سره شریکي شي البته دیوه فرد په ترجیح.

سوشلیزم عموماً اقتصادي نظام یابنونځي ته راجع کیږي خو کمونیزم بیا هم پر اقتصادي او هم پرسیاسي ښوونځي دلالت کوي. دکمونیزم له مخې دخدماتواواجناسوتوزیع دافرادو اړتیاوو پراساس رامنځ ته کیږي خو سوشالیزم بیا استدلال کوي چي د خدماتواو اجناسوتوزیع دافرادو دهلوځلوپر بسنټ رامنځ ته کیږي.

په کمونیستي اقتصاد کي دکپیټلیزم لپاره ځای نه شته خو سوشالیزم بیا وایي، څرنګه چي ثروت دخلکوترمنځ توزیع کیږي نو کېدای شي د کپټلیزم ځیني

اړخونه په سوشیلیستي اقتصاد کي ځای ولري سوشیالیزم هغه ښوونځی دی چي وايي کارگره طبقه بايد منابع په ټولیزه اوډیموکراتیکه توګه ترلاسه کړي چي وکولای شي دټولني داکثریت دبهبود لپاره اجناس تولید کړي. کمونیزم هغه ښوونځي ته وايي چي په ټولنه کي بايد نه دطبقې استحصالوونکي، استحصالېدونکي اونه تېری کوونکي اوتېری کېدونکي بايد وجود و لري.

اسلامي اقتصادي نظام

اسلام یوازې د مذهبي رسوماتو دین نه دی بلکې د انسان د ژوند یو مکمل قانون دی ،د مسلمانانو د ژوند هر ځانګه مطالعه کوي ،اسلام مسلمانانو ته په اقتصادي برخه کې هم لارښوونه او رهبري کوي اسلام چې په اقتصادي برخه کې مسلمان ته کوم اصول وړاندې کړي په عملي کولو به یې انسان تل خوشاله او له سکون څخه ډک ژوند تیروي دا نور اقتصادي نظامونه انسان ته یوازې ددې نړۍ اړتیاوو په پوره کیدوباندې تاکید کوي خو اسلامي اقتصادي نظام ددې نړۍ تر څنګ د اخرت د بریالیتوب لپاره هم کار کوي اسلامي اقتصادي نظام په هغه ځای کې پلی کیږي چې خلک مسلمانان وي . اسلامي اقتصادي نظام په هغو ادارو او اشخاصو مشتمل دي چې د خدایي احکامو لاندې جوړ وي تر څو د اسلامي هیوادنو خلک محدود وسایل څنګه وکاروي تر څو هغه غوښتنې چې اسلام ورته اجازه ورکړې پوره کړي د اسلامي اقتصادي نظام اصولو سرچینې قران الکریم،نبوي سنت او اجتهادي سرچینه. اسلامي اقتصاد تر دوهم نړیوال جنګ پورې همداسې د نورو علومو سره ګډ پاتې شو ، په دغه دوران کې زیات اسلامي هیوادونه د دوهم نړیوال جنګ څخه وروسته آزاد شول په دغه وخت کې اسلامي هیوادونه د خپلو ویجاړو سستمونو ترڅنګ د اقتصادي سیستم جوړولو او بیا پر پښو درولو په هڅه کې شول ځکه دغه سستمونه د نړیوال جنګ او د کفارو د حملو په وجه له منځه وړل شوي وو ، څرنګه چه په هغه وخت کې نور اقتصادي سیستمونه په سود ولاړ وو ، او سود د اسلام له نظره ناروا دی

(د اسلامي اقتصاد او نورو اقتصادي سیتمونو ترمینځ ډېر توپیرونه شته او یواځې سود نه دی) نو ځکه دوی دا اړتیا ولیده چه خپل اقتصادي سیستم د اسلام د اصولو او قوانینو په چوکاټ کې جوړ کړي.

په هر صورت لکه څرنګه مو چه وړاندې ذکر وکړ چه انفرادي هلې ځلې په دې بریالۍ نه شوې چه اسلامي اقتصاد دیوه مستقل علم په ډول نړیوالو ته ور وپیژني ، نو د جمعي هلو ځلو اړتیا پیداشوه تر څو پورې چې په کال ۱۹۷۶ د فبروري په میاشت کې په اسلامي اقتصاد باندې لومړنی نړیوال کانفرانس په مکه مکرمه کې جوړ شو او په دې وسیله اسلامي اقتصاد دیوه مستقل علم په ډول دنیا ته معرفي شواو دغې داسلامي اقتصاد په مشهورتیا او پدې لاره کې دکار کولو لپاره لاره برابره کړهددغه کنفرانس په جوړولو کې ډاکتر محمد نجات الله صدیقي، ډاکتر محمد عمر او پروفیسر خورشید احمد فعال رول ولو بولوپه دغه کنفرانس یا سمینار کې د ډاکتر محمد نجات الله صدیقي لخوا دپخوانیو اسلامي علماوو د اقتصادي نظریاتو په باب یوه مقاله یا رساله وړاندې شوه، دغې مقالې په اسلامي اقتصاد باندې د بحث کولو تهداب کېښود.

. په قران شریف کې د اقتصاد کلمه د اعتدال په مانا ذکر شوې د لقمان په مبارک ایت کې راغلي (په خپل تګ کې میانه رو اوسه).حضرت محمد (ص) په خپل مبارک حدیث کې د اقتصاد د کلمې په اړه ویلي دي : ((که څوک په ژوند کې

میانه رو او معتدل وي څښتن تعالی به د هغه روزي زیاته کړي او که څوک اسراف وکړي نو څښتن تعالی به هغه محروم کړي.))

د اقتصاد کلمه په عربي ژبه کې هم د اعتدال او میانه روۍ مانا لري او په اسلام کې د افراط او تفریط په مقابل کې کارول شوې ده .

د څښتن تعالی د قوانینو په حدودو کې د فکر ،طبیعت ،شتمنۍ او کار د کارونې په وجه د فرد او ټولنې د اړتیاوو د لرې کولو ،هوساینې او ګټورتوب په موخه د کړنو تر سره کولو ته اقتصاد وایي.د څښتن تعالی د لارښونې له مخې د هغو قوانینو او اصولو څخه عبارت دی چې د هغو په کار اچولو او مراعتولو په صورت کې تولید او شتمنۍ ډیریږي ،د کار او تعاون له مخې د ټولنې افرادو ته په عادلانه ډول رسیږي لکه څرنګه چې په ځمکه او اسمان کې د ټولو موجوداتو مالک څښتن تعالی دی او پیدا کوونکی هم همدا دی او حقیقي مالک یې هم څښتن تعالی دی .اسلامي اقتصادي نظام د نړۍ د نورو اقتصادي سیستمونو د کړنو نظریاتو سره د مبدا او ماهیت له نظره توپیر لري .د اسلامي اقتصاد د ظوابطو او قوانینو سرچینه الهي احکام دي .

د اسلام په ټولو اقتصادي کړنو او تشبثاتو کې عدل،انصاف،حق ،پیزوینه او اخلاق داخل دي .

د اسلامي اقتصادي نظام ځانګړتیاوې

د اسلامي اقتصادي نظام بنسټيزې ځانګړتياوې په لاندې ډول دي :

1) د ژوند د لومړنيو اړتياوو پوره کول : اسلامي اقتصادي نظام انسان پرمختګ ته بنسټيز اهميت ورکوي ،په ټولنه کې ټولو افرادو ته د ژوند د لومړنيو اړتياوو په پوره کولو زور ورکوی .د انسان بنسټيزې اړتياوې خوراک،لباس،اوسيدل،ښوونه او روزنه ،روغتيايي اسانتياوې دي.

2) خصوصي ملکيت : په حقيقت کې د هر څه مالک څښتن تعالی دی کوم توکي چې د انسان په ملکيت کې وي د امانت بڼه لري ،انسان هغه د څښتن تعالی او د رسول (ص) په طريقې د کارولو پابند دی تر څو د څښتن تعالی د خوښې وړ وګرځي او انسان د نړۍ او اخرت د بريالیتوب سبب ګرځي ،اسلام خصوصي ملکيت ته اجازه ورکوي مګر دا ملکيت ازاد او خود مختاره نه دی .

3) د جايداد کارول : د جايداد په کارونې اسلام چې کوم بنديزونه لګولي په لاندې ډول دي :

- اسلام د جايداد د بې ځايه کارونې څخه منع کړې
- په اسلامي اقتصادي نظام کې هيڅوک جايداد د ټولنې په خلاف نه شي کارولای
- په ټولنه کې د بې وزله او اړمنو خلکو د ده پر جايداد حق لري
- که څوک پور ته په رښتيا اړتيا ولري بايد انکار ونه کړي
- له زکات پرته هم بايد له بې وزلو سره مرسته وکړي

4) د توکو او چوپړتیاوو کارول : په اسلامي اقتصادي نظام کې د ډېرو توکو او چوپړتیاوو په کاروني بندیز دی لکه شرابو ،پوډر، چرس ،د مړو حیواناتو غوښه .همدرانګه د عیش عشرت د توکو کارول هم اسلام نه خوښوي . په اسلام کې د ټولنې هر فرد دټولنې په چوپړ مکلف دی ،اسلام د څو نفرو پرځای ټولې ټولنې په خوشالۍ زور اچوي .

5) د حکومت دندې : په یوې اسلامي ټولنې کې د حکومت دندې په لاندې ډول دي :

- د خلکو لپاره د اسلامي اصولو پر اساس د ژوند برابرول او د اړتیا په وخت کې له سختۍ کار اخیستل
- ټولو خلکو ته د ژوند د اسانتیاوو برابرول
- په بازار کې د ښه چاپیریال جوړول او د چلبازانو او غلو مخه نیول
- د اقتصادي پرمختګ او پانګونې لپاره اقدامات تر سره کول
- د شتمنۍ د ناانډول ویش مخه نیول

6) غیرسودي نظام : په اسلامي اقتصادي نظام کې سود منع دی چې ورسره د ظالمانو مخه نیول کیږي او ټولنه له طبقو ساتل کیږي شمتنۍ له یو څو لاسونو څخه ټولنې ته ورکول کیږي او د ټولنې په خیر کارول کیږي.

7) د کار اهمیت :اسلام کاریګر د پانګوال رحم ته نه پرېږدي بلکې د هغوی د حقوقو مکمله ساتنه کوي اسلام کار ته ډېر اهمیت ورکوي او هغه روزي چې د

کار په وسیله تر لاسه شوې وي ډیره یې بهتره ګڼي او داسې حکم کوي چې کاریګر ته د هغه اجوره د خولو له اوچیدو مخکې باید ورکړل شي .

8) د زکات ورکړه : په اسلامي ټولنې کې په هر عاقل،بالغ مسلمان چې د زکات شرایط ولري زکات ورکول فرض دي او د اسلامي اقتصادي نظام مهمه ځانګړتیا ده .

9) دشتمنۍ د راټولوني ممانعت : اسلام د جایزو لارو څخه راغلې شتمنۍ د ټولونې اجازه نه ده ورکړې ځکه خوځښت یې دریږي او دا شتمنۍ دڅو نفرو لاسو ته ورځي ،ټولنه غیراخلاقي کیږي نو ځکه اسلام د شتمنۍ ټولول نه خوښوي .

10) د وراثت قانون : په اسلام کې د شتمنۍ ویش د وارثت د قانون پر اساس تر سره کیږي له کوم شخص سره چې شتمنۍ له خپلو اړتیاوو څخه ډیرې وي پاتې برخه د وارثینو تر منځ وویشل شي نو وارثت د قانون پر اساس شتمنۍ په خپله دوران پیدا کوي .

11) دکسب خپلواکي : په اسلام کې د حلال رزق د ګټلو لپاره چې هر ډول کسب ټاکي خپلواکي لري .

12) د مساوات نه شتون : په اسلامي اقتصادي نظام کې شتمنۍ مساوي نه ویشل کیږي او په اسلامي اقتصادي نظام کې هیڅ وخت دا نه دي ذکر چې د ټولو انسانانو د ژوند سهولتونه باید مساوي وي . په اسلامي اقتصادي نظام کې هر فرد په ټولنه کې برابره درجه لري .زکات،عشر او د وارثت په وسیله په ټولنه کې شتمنۍ په منصفانه ډول ویشل کیږي .

دویم څپرکی

د شتمنۍ پیدا ایښت

په ټولیز ډول د شتمنۍ پیدا ایښت د نوو توکو رامنځته کولو ته وايي خو موږ دلته تیروتنه کوو ځکه ماده د مادې د قانون له مخې موږ نه شو پیدا کولی او نه یې لمنځه وړلی شو د شتمنۍ د پیدا ایښت څخه زموږ موخه د مادې پیدا کول نه بلکې د هغې په افادیت کې د ډیریښت راوستل دي نو معلومه شوه چې د اقتصاد په علم کې د شتمنۍ پیدا ایښت څخه موخه د یو توکي د ارزښت ډیر والی دی د ساري په ډول کله چې موږ لرګي په ځنګل کې پرې کړو په ارزښت کې یې ډیر والی راځي خو کله چې ترې فرنیچر جوړ کړو ارزښت یې لا پسې ډیریږي د لاندې درې طریقو په وسیله د یو توکي افادیت لوړیږي او د شتمنۍ د پیدا ایښت سبب ګرځي :

I. د توکو بڼه بدلول : د توکو بڼې ته په تغیر ورکولو سره د هغه افادیت لوړیږي د مثال په ډول له کاغذ څخه د کتابونو جوړول.

II. د توکو د ځای بدلول : د توکو د ډیر پیداکیدو له ځای څخه هغه ځای ته د توکي لیږدول چې په کمه اندازه پیدا کیږي او توکو ورسره ارزښتمن کیږي د ساري په ډول د لرګیو په ځنګل کې د لرګیو ارزښت ټیت وي خو کله چې ښار ته راوړل کیږي نو د لرګیو ارزښت هم ورسره ډیریږي .

III. د توکو د وخت بدلول : کله چې توکي هغه وخت ته وساتل شي چې تقاضا ورته ډېره وي ارزښت يې لوړېږی د ساري په ډول لکه د ژمي په موسم کې د اوبلونو ګازو يا د سون د توکو د قيمت لوړوالی .

د شتمنۍ د پيدا ايښت لارې چارې : د شتمنۍ د پيدا ايښت لپاره بايد لاندې هڅې تر سره شي :

1. له ځمکې، سيندونو ،سمندرونو څخه د هغو توکو ترلاسه کول چې په کې شتون لري د ساري په ډول په سيندونو يا سمندرونو کې د کبانو نيول .
2. له ځمکې ،هوا او اوبو څخه د هغو شيانو ترلاسه کول چې دوی نه وي پيدا کړي د بيلګې په توګه له اوبو څخه د بريښنا جوړول.
3. د صنعت په وسيله له اومو موادو څخه د مصنوعاتو جوړول د ساري په ډول له مالوچو رخت جوړول .
4. د توکو ليږد له يو ځای څخه بل ځای ته ياني د ليږ راليږد له وسايلو څخه کار اخيستل .
5. مصرفونکو ته مخامخ چوپړتياوې برابرول د ساري په ډول ښوونه،روغتيا پالي او نور .

د شتمنۍ په پيدا ايښت اغيزه اچونکي عوامل : د شتمنۍ په پيدا ايښت لاندې عوامل اغيزه اچوي :

I. طبيعي عوامل : له طبيعي عواملو څخه موخه هوا ،باران،زمکه،کانونه او نور که مناسب وي نو د شتمنۍ د پيدا ايښت لپاره ښه وي او که چيرته دغه عوامل مناسب نه وي نوبيا د شتمنۍ پيدا کول کميږي.

II. د پيدا ايښت وسايل : په نوي وسايلو شتمنۍ ډيره پيدا کيږي او په وروسته پاتې وسايلو شتمنۍ کمه پيدا کيږي د ساري په ډول که يو توکی په لاس جوړ شي ډير وخت او په لږه اندازه جوړيږي خو که همدا کار په ماشين تر سره شي نو ډير ژر او ډيره پيمانه به توليد شي.

III. د ليږد راليږ وسايل : د ليږ د راليږد وسايل که چيرې پرمختللي وي نو په هيواد کې سوداګري او صنعت پراختيا مومي شتمنۍ هم په اسانه رامنځته کيږي خو برعکس بيا شتمنۍ په اسانه نه رامنځته کيږي .

IV. د هيواد حالت : که چيرته په هيواد کې امنيت وي سياسي استحکام موجود وي نو هلته د شتمنۍ پيدا ايښت ډيريږي خو برعکس بيا شتمنۍ په اسانه نه رامنځته کيږي .

V. د بانکوالۍ نظام : که د هيواد د بانکوالۍ نظام پياوړی وي، کاروباري خلکو ته په وخت پانګه برابريږي په هيواد کې د شتمنۍ پيدا ايښت ډيريږي خو که دا نظام وروسته پاتې وي بيا د شتمنۍ پيدا ايښت هم کم وي.

VI. نفوس : د يو هيواد د نفوس هم د شتمنۍ په پيدا ايښت کې رول لري که د هيواد نفوس له وسايلو څخه ډير وي نو بيا د شتمنۍ پيدا ايښت کم وي او که د نفوسو شمير له وسايلو کم وي نو بيا د شتمنۍ پيدا ايښت ډير وي .

VII. د کاریګرو لاس رسی : که په هیواد کې د کاریګرو شتون ډیر وي نو د شتمنۍ پیدا ایښت ډیر وي او که شتون ونه لري نو بیا د شتمنۍ پیدا ایښت هم کم وي .

د تولید عوامل

هغه وسایل چې د هغو په وسیله انسان د شتمنۍ د پیدا ایښت عمل تر سره کوي د تولید عوامل ګڼل کیږی چې په لاندې ډول دي :

ځمکه Land:

په عامه ژبه له ځمکې څخه موخه د ځمکې سطحه ده چې انسان پرې ګرځي راګرځي د اوسیدو لپاره ځای او د خوړو د اړتیاوو د پوره کولو لپاره کرنه پرې تر سره کوي خو په اقتصاد کې په ځمکه کې ټول هغه طبیعي وسایل چې موږ یې په وړیا ډول ترلاسه کوو شامل دي په دې کې ټول هغه وسایل شامل دي چې د ځمکې لاندې یا له پاسه وي خو افادیت ولري . مګر کم یافته نه وي موږ چې هر څومره وغواړو په مصرف یې ورسوو د ساري په ډول هوا ،اوبه نور.

پروفیسور الفرد مارشال په خپل کتاب (د اقتصاد علم اصول) د ځمکې تعریف داسې کوي : له ځمکې څخه موخه هغه ټول طبیعي وسایل دي چې طبیعت د انسان د ښګڼې لپاره په وړیا ډول پیدا کړي د ساري په توګه د اوبه ،هوا ،رڼا ،ګرمي او نور.

پروفيسور فريزر بيا د ځمکې د تعريف په اړه وايي : له ځمکې څخه موخه ټول هغه طبيعي وسايل دي چې د عوايدو د ډېروالي سبب ګرځي، افاديت لري او محدود وي په ځمکه کې شته طبيعي وسايل :د ځمکې سطحه چې د اوسيدو او کرنې لپاره وي ،کانونه،اوبه،ځنګلونه، هوا ، غازات، رڼا ، کبان، حيوانات، طبيعي بندرونه، بيلابيلې قوتونه چې په توليد کې مرسته کوي.

د ځمکې ځانګړتياوې : ځمکه د توليد د عامل په توګه بيلا بيلې ځانګړتياوې لري چې د همدې ځانګړتياوو په اساس له نورو عواملو سره توپير لري :

1. طبيعي ډالۍ : ځمکه د انسان د هڅې په پايله کې نه ده رامنځته شوې بلکې د څښتن تعالی له خوا انسان ته په وړيا او بې له کاره ورکړل شوې که انسان هر څومره هڅه وکړي يو سانتي متر به هم پيدا نه کړي.
2. ځانګړې مقدار: د ځمکې مقدار معلوم دی هيڅ څوک نه شي کولی د ځمکې په مقدار کې زياتوالی راولي ليکن انسان په خپله هڅه ډېره ګټه ترې پورته کولی شي.
3. حاصل خيزۍ کې توپير : ټولې ځمکې يوشان نه وي ځينې ډېرې حاصل خيزې ،ځينې لږې او ځينې هيڅ فصل نه کوي.
4. په ځمکو کې توپير : ځمکه ټوله په يو ځای کې شتون نه لري ځينې په بازارکې ځينو بندونو کې ځينې د کرنې لپاره وي .
5. د ليږد قابليت : ځمکه له يو ځای څخه بل ځای ته نه ليږدول کيږي د ساری په توګه د لغمان ځمکې خوست ته يا بلخ ته وليږد وو.

6. خپلواکه بڼه : ځمکه د نورو توليدي وسايلو په نسبت پايداره او که کله له زيان سره مخ هم شي د تل لپاره لمنځه نه ځي.
7. بنسټيز حيثيت : ځمکه د توليد په عواملو کې بنسټيزه او مرکزي بڼه لري له ځمکې پرته د توليدد نورو عواملو شتون ناممکنه دی .
8. محدودو توليد : د ځمکې توليد محدود وي د ډيرې پانګې او کار په زياتوالي سره په کې نامحدوده نه ترلاسه کيږي .

د ځمکې اقتصادي اهميت :ځمکه د يو هيواد په اقتصادي پرمختګ کې اساسي ونډه لري چې په لاندې ډول ترې يادونه کوو:

- کرنيز پرمختګ : د يو هيواد کرنيز پرمختګ د هيواد دځمکې سطحې او هوا پورې اړه لري،که ځمکه حاصل خيزه ،مناسب باران او مناسبې اوبه ورکړل شي نو کرنيز توليدات ډيريږي .
- صنعتي پرمختګ : د يو هيواد اقتصادي پرمختګ په اومو موادو پورې اړه لري په کوم هيواد کې چې اومه مواد ډير وي نو هغه هيواد په صنعتي لحاظ بڼه پرمختګ کوي د ساري په ډول کوم هيوادونه چې ډير کانونه لکه تيل ،کاغذ ،سکاره او نور لري ډير صنعتي پرمختګ کوي او کړی دی .
- د ليږد راليږد وسايل : د ليږد را ليږد وسايل سړکونه،د اورګاډو لارې او بحري لارې په ځمکه جوړيږي چې د هغوی په وسيله توکي له يو ځای ځخه بل ځای ته په اسانۍ سره ليږدول کيږي.

- د ژوند سطحه: په کوم هیواد کې چې طبیعي وسایل(کانونه،ځنګلونه او نور) په ډېره اندازه موجود وي د خلکو د عواید د لاسته راوړولو وسایل ډېر وي نو د خلکو د ژوند سطحه هم لوړه وي.
- د اوسیدو ځای: ځمکه د تولید نورو وسایلو ته د اوسیدو د ځای مانا لري یانې مزدور،پانګوال په ځمکه اوسیږي چې د اقتصادي ژوند ټولې برخې صنعت،سوداګري ټوله په ځمکه تر سره کیږي.
- قیمتي کانونه: په ځکه کې سره او سپین زر او نورې قیمتي کانې شتون لري چې دبیلابیلو توکو په جوړه ولو کې ترې کار اخیستل کیږي چې د شتمنۍ جوړښت ډېریږي.
- بریښنا: په اوبو د بریښنا د بندونو جوړول رڼا او صنعتي پرمختګ رامنځته کوي.
- ځنګلونه: له ځنګلونو څخه لرګي، ونو څخه میوې او نور ګټې ترلاسه کولای شو.

په اقتصادي پرمختګ کې د ځمکې ونډه: د یو هیواد په اقتصادي پرمختګ کې اساسي ونډه لري له ځمکې پرته د تولید عمل ناممکنه دی ځمکه د ګرځیدو راګرځیدو او دکناستلو ځای دی ،له ځمکې پرته کرنه ناممکنه ده له اوبو،ځنګلونو او کانونو پرته ژوند څنګه ممکن دی؟ د یو هیواد په اقتصادي پرمختګ کې ځمکه لاندې رول ترسره کوي:

- طبيعي چاپيريال : په يو هيواد کې اقتصادي پرمختګ د هغه هيواد په حاصل خيزه ځمکه ،باران،هوا پورې تړاو لري که د يو هيواد ځمکه حاصل خيزه وي او کانونه ونه لري دغه هيواد يوازې کرنيز هيواد وي اوپه صنعتي لحاظ وروسته پاتې وي .
- اومه مواد : د ځنګلو او کانونو په وسيله اومه موادو برابروي په کوم هيواد کې چې ځنګلونه او کانونه شتون ولري هغه هيواد په صنعتي لحاظ پرمختګ کوي .
- سوداګريز بندورنه : که د يو هيواد ساحلونه نړيوال سوداګريز بندرونه ولري نو کولی شي له نړۍ سره ښې سوداګريزې اړيکې ولري په سوداګرۍ کې ښه ګټه وکړي .
- بريښنا : کوم هيواد چې ډيرې رواني اوبه لري د بريښنا په توليدولو سره چې اوس مهال د اقتصادي پرمختګ عامل ګڼل کيږي کولای شي ښه ګټه واخلي .
- د ليږد راليږ وسايل : د ځمکې پر مخ د هر ډول ليږد وسايلو جوړول ممکن دي د ساري په ډول سړکونو ،ريل وي جوړول که يو هيواد سمه ځمکه ولري کولای ډير ژر اقتصادي پرمختګ تر سره کړي .

کار (labour)

د توليد دويم عامل کار دی ،د انسان لپاره د ډير شيانو د جوړولو لپاره د ځمکې تر څنګ کار ته اړتيا ده تر څو تر سره يې کړي. د ساري په توګه

مزدور،کروندګر،بانکوال او نور .په اقتصاد کې کار هغه ذهني او فزيکې کړن دی چې د اجورې يا د معاش لپاره تر سره کيږي .پروفيسور مارشال کار داسې تعريف کړی :له کار څخه موخه هغه ذهني يا فزيکي هلې ځلې دي چې لويو او يا کوچنيو موخو د لاسه راوړلو لپاره تر سره کيږي .

همدرانګه پروفيسور جيونز کار داسې تعريفوي : کار له هغه ذهنې او فزيکې کړن څخه عبارت دی چې دتفرح پر ځای د اجورې لپاره تر سره کيږي.همدرانګه يو بل اقتصاد پوه کار داسې تعريفوي : په کار کې ټولې هغه کړنې شاملې دي چې اجورې لپاره تر سره کيږي چې دغه اجوره په مخامخ ډول يا د يو داسې توکي ورکول چې د اخيستلو او خرڅولو قابليت ولري . د کار په تعريف کې لاندې ټکي شامل دي :

- انساني هڅې : په اقتصاد کې کار هغه کړن ته ويل کيږي چې د انسان په وسيله تر سره کيږي .د وحشي ځناورو او ماشين الاتو په وسيله تر سره شوی کړن کار نه ګڼل کيږي .
- ذهني او فزيکې کړنه : په کار کې د انسان ذهني او فزيکي کړنې شاملې دي په دې شرط چې د اجورې لپاره ترسره شوی وي. د ساري په ډول د مزدوري کول فزيکې کار دی او درس ورکول دا يو ذهني کار دی.
- مادي اجوره : په اقتصاد کې کار هغه کړن ته ويل کيږي چې مادي بدله ولري که د تفريح ، مذهبي او کوم ټولنيز کړن وي په کار کې نه راځي .

د کار ځانګړتیاوې

1. کار له مزدور څخه لرې نه وي : کار هیڅ وخت له مزدور څخه لرې نه وي دا په دې مانا چې داسې هیڅ وخت نه کیږي انسان د په کور ناست وي او کار په کارخانه کې ترسر کیږي.ځکه چیرته چې کار وي هلته به کارګر هم وي .

2. کار نه زیرمه کیږي : د نورو شیانو په څیر کار نه زیرمه کیږي داسې نه کیږي چې کاریګر د دوه کالو کار وساتي او بیا یې په یوه ورځ ترسره کړي یا ټول کال بیکاره وي او د کال په اخر کې د ټول کال کار په اخري ورځ ترسره کړي.

3. ضایعه شوی کار نه تر لاسه کیږي : که یو کار ګر په یوه ورځ کار ترسره نه کړي نو ددغې ورځې کار یې تل لمنځه ځي .

4. کار لږ لیږدونکی دی : موږ کولی شو چې مادي شیان له یو ښار څخه بل ښار ته یا له یوه هیواد څخه بل هیواد ته ولیږدو خو د کاریګر لیږدول اسانه نه دي ځکه مزدور د نورو ځایو له ژبو ،دود و دستور سره بلد نه وي . ځکه خو ادم سمټ هم په خپل کې کتاب لیکي چې په نړۍ کې تر ټولو سخت لیږد د مزدور دی.

5. په کار کې توپیر : د کاریګرو ترمنځ کار توپیر لري ځیني کاریګر ښه وړتیا لري باسواده وي یا ښه جسماني ځواک لري او ډیر کار کوی خو ځینې بیا داسې نه وي.

6. غیرارتجاعي عرضه : که چیرته په بازار کې کاریګرو ته اړتیا پیښه شي نو موږ نشو کولی په لږ وخت کې بازارته کاریګر عرضه کړو ځکه کاریګر د کار

تر وخته ډېر وخت لري چې تيار شي ځکه د کوچينانو لويول او هغو ته ښوونه کول ډېر وخت نيسي.

7. کاريګر خپل کار خرڅوي : کاريګر د اجورې په بدله کې پانګوالو ته کار ترسره کوي نوله دې کبله پانګوال بايد له کاريګر سره ښه چلند وکړي.

8. اجوره او د کار وړتيا : اجوره د کاريګر له وړتيا سره مخامخ اړيکه لري که يو کاريګر ډېره کاري وړتيا لري نو اجوره هم ډېره اخلي.

د کاري وړتيا عناصر : د يو کاريګر کاري وړتيا په لاندې عناصرو پورې تړاو لري:

❖ جسماني او ذهني قابليت : که يو کاريګر ښه جسم او ښه اخلاق ولري کولی شي چې ډېر کار ترسره کړي او په توليد کې زياتوالي راولي همدرانګه ارثي خواص هم د کاريګرو په کاري وړتيا اغيزه لري ځيني کاريګر په ارثي ډول ډېر خواريکښ او دهغو کاري وړتيا هم لوړه وي .

❖ اخلاق له کاري وړتيا سره مخامخ اړيکه لري که يو کاريګر ايمانداره او امانت دار وي خپل وخت نه ضايع کوي. ټول وخت په کار تيروي طبيعي خبره له نورو هغو کاريګرو چې بيځايه وخت تيروي ډېره کاري وړتيا لري.

❖ ټولنيز حالت : د يو هيواد ټولنيز حالت هم په کاري وړتيا ډېره اغيزه لري ځکه کاريګر ته مناسبه اجوره ور نه کړل شي د کاريګر کاري وړتيا هم کميږي ځکه له هغه سره د کار جذبه لمنځه ځي همدرانګه که د پانګوال او کاريګر ترمنځ اړيکې ښه وي او پانګوال له کاريګرو سره ښه چلند کوي ورسره د

کاریګرو کاري وړتیا لوړېږي همدرانګه کاریګر ته د کار مطابق اجوره ورکړي نو هغه هم په کاري وړتیا کې ښه ثابتیږي.

❖ ښوونه او روزنه : د ښوونې په وسیله کاریګر د کار په اړه معلومات حاصلوي او د روزنې په وسیله کاریګر خپل کار په ښې طریقې سره پیژني نوله دې کبله د روزل شوي او ناروزل شوي کاریګر ترمنځ لوی توپیر شتون لري روزل شوی کاریګر په لږ وخت کې ډیر کار ترسره کوي او نا روزل شوي یې نشي تر سره کولی.

❖ اوبه او هوا : د کوم هیواد چې هوا ډیره ګرمه یا ډیره یخه او یا هم وچه وي نو هلته کاریګر تر ډیره وخته کار نه شي تر سره کولای هلته د کاریګرو کاري وړتیا کمه وي خو برعکس چیرته چې هوا نرمه مناسبه وي هلته کاري وړتیا هم ډیره وي همدرانګه کاري چاپیرال هم د کاریګر په کاري وړتیا ډیره اغیزه لري که ښه چاپیریال وي نو د کاریګرو کاري وړتیا ورسره هم ډیریږي.

❖ د ژوند سطحه : د ژوند سطحه د کاریګر په کاري وړتیا ډیره اغیزه لري که په کوم هیوا د کې د کاریګرو اړتیاوې پوره کیږي نو دهغوی کاري وړتیا هم ډیریږي .

❖ د کار وخت : که کاري وخت ډیر وي او کاریګر په کې دمه نه شي کولای نو بیا د کاریګرو کاري وړتیا هم راکمیږي خو که چیرې کاري وخت کم وي نو د هغوی کاري وړتیا لوړیږي.

❖ د پرمختګ موقع : که کاریګرو ته د پرمختګ لارې هوارې وي نو د هغوی په کاري وړتیا مخامخ اغیزه لري د هغوی په کاري وړتیا کې زیاتوالی

راځي او که د پرمختتګ موقع نه وي نو بیا د هغوی په کاري وړتیا بده اغیزه لري او د هغوی کاري وړتیا ورسره کمیږي همدرانګه که صنعتکار یا پانګوال لایقه سړی وي او کاریګرو ته د پوهې ، خوښې او مخکنۍ (تجربه) په اساس کار ورکړي د کارګر په وړتیا کې زیاتوالی راځي همدرانګه د کاریګر لپاره په خپله خوښه کار ټاکل چې هغه ورسره مینه لري ځکه یو کار چې په مینه ترسره کیږي هغه تر هغه کاره ډیره بهتره دی چې په زور یا ناخوښه توګه تر سره کیږي .

❖ د کار ویش : هر کاریګر ته د هغه په خوښه کار ورکول په کاري وړتیا کې زیاتوالی راولي ځکه هغه د کار په اجرا کولو سره په هغه کار کې ښه وړتیا پیدا کوي او په ښې طریقې سره یې ترسره کوي .

❖ د کار تحفظ : د کار تحفظ د کاریګر په وړتیا کې زیاتوالی راولي او که کاریګر کاري تحفظ ونلري او هغه دا ویره ولري چې که پانګوال هر وخت وغواړي کاریګر له کاره لرې کولای شو نو بیا د هغه په کاري وړتیا بده اغیزه لري.

❖ د عوایدو لګښت : که کاریګر خپل عواید په ښو خوړو او ښو لباسونو باندې په لګښت ورسوي نو د هغه ورسره کاري وړتیا ډیریږي خو که خپل عواید په شرابو او نور مضرو لارو ولګوي نو بیا د کاریګر کاري وړتیا راکمیږي .

د کار ویش (Division of labour)

په اقتصاد کې د کار له ویش څخه موخه د یو کار ویش په څو برخو دی چې هر کارګر یې د کار یوه ځانګړې برخه ترسره کوي د ساري په توګه که موږ وغواړو

چې یوه څوکۍ جوړه کړو نو یو کارګر به لرګي اره کوي،دویم به په کې میخ وهي ،دریم به څوکۍ جوړوي او څلورم به پالش ورکوي.

د کار ویش لاندې ډولونه لري :

1. د مسلک پر اساس : د کار په دې ډول ویش کې کارونه د مسلک په اساس ویشل کیږي د کار په دې ډول ویش کې یو کارګر کار له پیل څخه تر پایه تر سره کوي د ساري په توګه موچي،ترکاڼ او نور .
2. د مغلقتوب پر اساس : دکار په دې ویش کې یوکار د مغلقتوب له وجې کار په څو مراحلو ویشل کیږي هر کارګر د کار یوه برخه مخ ته وړي یا یې ترسره کوي له نورو مراحلو سره هیڅ کار نه لري د ساري په ډول د موټر جوړول چې ټایرونه یو شخص تړي ،رنګ یې بل کارګر کوي ،همداسې ماشین تړل او نور کارونه هر کارګر خپل کار ترسره کوي.
3. سیمه ایز ویش : ځینې سیمې په طبیعي لحاظ د یو ځانګړي توکي په تولید کې تخصص لري او د هغه په سبب مشهور وي د ساري په توګه دافغانستان غالۍ .

د کار د ویش ګټې: د کار ویش لاندې ګټې لري :

- د کاري وړتیا زیاتوالی : د کار په ویش کې کارګر هغه کار سرته رسوي چې د هغه لپاره ډیر مناسب وي چې د کارګر کاري وړتیا ډیریږي او د کار معیار ورسره لوړ ځي.

- په مهارت کې ډېروالی :د کار په ویش کې یو کارګر یو کار په مسلسل ډول ترسره کوي ورسره کار په ښې طریقې سره ترسره کیږي او دهغه په اجرا کولو کې ښه مهارت لري.
- په روزنه کې اسانوالی : د کارپه ویش کې د دې پر ځای چې کارګر ته د ټول کار په اړه معلومات ورکړې، یوازې د هغه کار په اړه معلومات ورکول کیږي چې سرته یې رسوي نو له دې کبله په لږ وخت کې هغه روزل کیږي .
- د نوښتونو امکان : کله چې کارګر یو کار ترسره کوي نو ټوله پاملرنه یې همدا یو کار ته وي هڅه کوي تر څو دا کار په ښې طریقې سره سرته ورسوي د ډېرې پاملرنې له سببه ډیر نوښتنونه کوي.
- د وسایلو ښه کارول : که یو کارګر ټول کارونه په خپله ترسره کوي نو د بیلابیلو وسایلو اړتیا پیښیږي خو د کار په ویش کې یو کارګر یوازې د یو کار یوه برخه ترسره کوي یوازې هغه وسایل کاروي چې د دې کار پورې تړوا لري او نور وسایل وزګار پاتې کیږي چې ورسره وسایل ښه کارول کیږي .
- د لیږد زیاتوالی : هر کار په جزوي برخو کې ډیر سره ورته والی لري نو له دې کبله یو کارګر له یوه صنعت څخه بل صنعت ته په اسانۍ سره لیږدول کیږي .
- تولید لګښت کموالی : د کار د ویش په وجه تولید ډیریږي نو له دې کبله في واحد جنس باندې لګښت را کمیږي او مصرفوونکي توکي په ښه بیه تر لاسه کوي ، د کار د ویش په وجه په تولید کې ډیر والی راځي چې ورسره ملي تولیدات هم ډیریږي .

- د کار بوج : د کار د ویش په وجه په انسان د کار بوج کمیږي که یو کار هر څومره سخت وي کارګر د هغه کار یوازې یوه برخه تر سره کوي او د کار بوج پرې نه راځي همدارنګه کاریګر هر کار په خپله خوښه ترسره کوي او له بوج څخه لرې وي .
- دکاري وخت کمښت : د کار د ویش په وجه کارګران د ماشینونو په مرسته په لږ وخت کې ډیر کار ترسره کوي او دهغوی په کاري وخت کې کمښت راولي .

د کار د ویش زیانونه: د کار ویش د ګټې تر څنګ لاندې زیانونه هم لري :

- نا خوښه : د کار د ویش په سبب یو کارګر هر ځل یو کار تر سره کوي نو د یو کار تکرر د کارګر زړه وهي او کار په ډیرې دلچسپی سره یې نه ترسره کوي چې ورسره د توکو معیار راټیټیږي تل د یوه کوچني کار ترسره کول د پرمختګ هڅې کموي .
- د لیږد کمښت : د کار د ویش په وجه یو کار یوازې د یو کار په یوه برخه کې پوهه پیدا کوي چې د کارګر د کار ساحه ډیره محدودیږي او د هغه په لیږد کې کمښت راځي او ورسره د بې کارۍ ګواښ هم رامنځته کیږي.
- د مسوولیت کمښت : د کار د ویش په وجه هر کارګر یوه برخه د کار سرته رسوي د یو کار په مکمله توګه د یو کار مسوولیت نه اخلي هر کارګر خپله دنده په بې پروایۍ ترسره کوي .

- د کارګر او پانګوال اړیکې : د کار د ویش په وسیله تولید کې ډیروالی راځي په کمپنیو کې د کارګرانو شمیر په زرګونو وي او د کمپنۍ مالک یو وي چې د دوی ترمنځ اړیکې ستونزمنې دي او د هغوی د غوښتنو د حل لپاره لازم اقدامات نه ترسره کیږي چې د کارګر او مالک ترمنځ ناسمه پوهه او همغږي رامنځته کوي.
- نړیوالې اړتیاوې : د کار د سیمه ایز ویش په اساس د نړۍ هیوادونه یو بل ته اړ دي دا حالت په سیاسي او اقتصادي لحاظ ډیر خطرناک وي په ځانګړې توګه د جنګ په دوران کې.
- یو پر بل انحصار : د کار د ویش په وسیله کار ګران یو پر بل پسې تړلي وي که د یوې ځانګې کارګر نه راځي نو د بلې ځانګې کار مجبوره دی چې بیکاره پاتې شي .

پایله:

د کار د ویش په وسیله په تولید کې زیاتوالی راځي چې ورسره د توکو قیمت راټیټیږي ،د کارګرانو د کار په وخت کې کمښت رامنځته کیږي او د خپل ژوند د سمښت په اړه ډیر کار کوي ،د کار د ویش په وسیله وسایل په ښه توګه کارول کیږي او د کار دویش په وسیله په هیواد کې اقتصادي پرمختګ رامنځته کیږي .

نفوس (Population)

د تولید په عواملو کې کار یو مهم عامل دی چې د یو هیواد په نفوسو انحصار لري. په کوم هیواد کې چې نفوس ډیر وي کاریګر هم ډیر وي او د کوم هیواد نفوس چې کم وي د کاریګرو شمیر یې هم کم وي .یوه خبره د یادونې وړ ده چې په یو هیواد کې د شتمنۍ پیدا ایښت د کارګرو په شمیر نه بلکې د کارګرو په جسماني او ذهني وړتیا پورې تړاو لري امکان لري چې په یو هیواد کې د اوسیدونکو شمیر ډیر وي خو د شتمنۍ د پیدا ایښت له کبله وروسته پاتې وي د ساري په ډول د هندوستان هیواد نفوس نسبت امریکا ته ډیر دی خو د امریکا نفوس نسبت هندوستان ته ډیره شتمنۍ تر لاسه کوي په اوسني وخت کې د نفوسو مسئله د نورو اقتصادي مسایلو په څیر ډیره مهمه ده د کومو هیوادنو نفوس چې ډیر وي په هغه هیوادونه کې ګڼ شمیر اقتصادي او ټولنیزې ستونزې شتون لري نو له همدې کبله په اتلسمه زیږدیزه پیړۍ کې اقتصاد پوهانو دې مسئلې ته ځانګړې پاملرنه وکړه او د نفوس په اړه یې ځانګړې نظریات وړکړل ماتهس یو انګلیسي عالم وو چې د نفوسو په اړه تحقیق ترسره کړې دی د نوموړي په وخت کې کارګران په ستونزو کې ول ځکه د هغوی اجوره کمه وه ،د توکو قیمتونه لوړ وو ،ماشینونو د کارګرانو ځای ونیوه نو له دې کبله کارګران بیکاره شول مالتهس د کارګرانو دغه حالت ته پاملرنه وکړه د هغوی د بې وزلۍ او افلاس د معلومولو لپاره اراده وکړه د دې کار د ترسره کولو لپاره هغه د نړۍ ډیرو هیوادنو ته سفرونه وکړل او خپل نظریات یې په یوه مقاله (د نفوسو په اصولو) کې څرګند کړل چې په کال 1798ز کې خپره شوه . وروسته له

نور تحقیق او تاریخي شواهدو څخه یو ځل بیا په کال **1803**ز کې دا مقاله خپره شوه مالتهس په کې خپل نظر داسې څرګند کړو : له یوې خوا د ځمکې مقدار ثابت دی چې ورسره د خوراکي توکو د پیدا کیدو وسایل محدود دي خو له بلې خوا انساني نسل په تیزۍ سره زیاتوالی مومي او که د دغه زیاتوالي مخه ونه نیول شي قحطي به رامنځته شي . د نوموړي په مقاله کې لاندې ټکي دخیل دي :

1. د نفوسو او خوراکي توکو د تولید ډیربښت : د نفوس ډیربښت نسبت د خوراکي توکو نسبت ته ډیر دی مالتهس یو حسابدان هم وو چې خپله خبره یې د ریاضي په ژبه څرګنده کړې ده د یو هیواد د نفوس د ډیربښت هندسي سلسله ده **1-2-4-8-16-32-64** نسبت سره وي خو د خوراکي توکو ډیربښت یې حسابي سلسله **1-2-3-4-5-6-7-8** نسبت سره وي چې د خوراکي توکو تولید نسبت د نفوسو ډیربښت ته ډیر کم دی .
2. دوه ګونی نفوس :د مالتهس د نظر په اساس کې نفوسو وده په خپل حال پاتې شي نو په پنځو کالو کې دوه برابره کیږي ،پنځوسو کالو کې څلور چنده او په سل کالو کې اته برابره کیږي د نفوسو شمیر به دومره ډیر شي چې د خوارکي توکو ټول وسایل به پوره نشي او انسانان به یو بل ووژني .
3. د نفوسو د ودې د مخنیوي تدابیر : د مالتهس د نظرې په اساس د نفوس د ودې د مخنیوي لپاره باید د لاندې دوو طریقو کار واخیستل شي :

- اختیاري طریقه : په اختیاري طریقه کې انسان په خپله هڅه کوي تر څو د نفوسو د ودې مخه ونیسي چې هغه لارې په لاندې ډول دي :

- ♣ د واده وروسته کول
- ♣ له اخلاقي اصولو کار اخيستل
- ♣ د واده نه کول
- ♣ د کورني پلان عملي کول
- ♣ د تولد په اصولو عمل کول
- ♣ د مذهب پيروي

- طبيعي طريقه : که د نفوسو وده په فطري ډول پرېښودل شي او هيڅ رنګه اختياري طريقه د نفوسو د ودې د مخنيوي لپاره ونه کارول شي خو طبيعي طريقه کولای شي چې د نفوسو د ودې مخنيوي وکړي له طبيعي طريقې څخه موخه د الله تعالی له لورې په ځانګړې سيمې نازليږي :

- ♣ زلزله
- ♣ جنګ
- ♣ سيلاب
- ♣ قحطي
- ♣ اورا و نور

4- تياره راتلونکی : که چيرته د نفوسو وده په خپل حال پاتې شي نو د نفوسو شمير به دومره ډير شي چې خلکو ته به د اړتياوو د پوره کولو لپاره وسايل شتون ونه لري او نړۍ به له يوې خطرناک حالت سره مخ شي .

د مالتهس په نظرې نیوکې

د مالتهس په نظرې نوو اقتصاد پوهانو له غور وروسته لاندې نیوکې کړېدي :

- د حسابي فارمولې ناسم کارول : د یو ریاضي دان په توګه هغه فارمول چې مالتهس وړاندې کړی و په عملي ژوند کې د تطبیق وړ نه دی د نړی په یو هیواد کې هم د نفوسو وده په هندسي نسبت او د خوراکي توکو تولید په حسابي نسبت په سمه توګه نه سنجول کیږي خو یوه خبره چې په نړی کې د نفوسو وده نسبت د خوراکي توکو ډیرښت ته ډیره ده خو مالتهس چې کومه حسابي فارموله وړاندې کړی وه ناسمه او بې بنسټه وه .
- خوړو په تولید کې زیاتوالی : له مالتهس څخه وروسته کله چې په نړی کې صنعتي اوښتون رامنځته شو نو د صنعتي او کرنیزو توکو د تولید په برخه کې له ماشینونو څخه کار واخیستل شو چې ورسره د خوراکي توکو تولید ډیر شو دغه ډیرښت کله کله د نفوسو له ډیرښت څخه هم ډیر وي.
- د ژوند د سطحې لوړ والی : د مالهتس نظریه په هر هیواد کې سمه نه ثابتیږي ځکه په اوسني وخت کې نړی کې داسې هیوادونه شتون لري چې په اقتصادي لحاظ ډیر پرمختللي دي دنفوسو د ډیرښت سره سره بیا هم د هغوی د ژوند سطحه لوړه ده نو له دې کبله د هغه دا نظریه چې د دغو هیوادنو راتلونکې به تیاره وي ناسمه ده.
- کار ډیر والی : د مالتهس د نظرې په اساس چې انسا ن په دې نړی کې له خیتې سره پیدا شوی او په ټولنه بوج دی خو په حقیقت کې انسان په نړی کې له

خیتې سره پیدا شوی خو الله پاک هغه ښښې ،لاسونه او مغز هم ورکړی دی.کنین د هغه د دې نیوکې په مقابل کې ویلي دي چې د انسان معده له لومړۍ ورځې څخه کار پیلوي خو کار بیا شل کاله وروسته پیلوي .

♣ ناهیلي : مالتهس ویلي وو چې د انسان راتلونکې تیاره ده نو له دې کبله انسان د خپلې راتلونکي په اړه ناهیلی وو او د کار احساس یې له منځه تللو .

♣ اخلاقي بربادي : مالتهس د نفوسو د ډېرښت د ریدو لپاره انسان باید په خپله خوښه ځینې تدابیر ونیسي د ساري په ډول د تولید مخنیوی او په کورني پلان عمل کول چې په اصل کې فحشا او نورو کارونو ته لمن وهل دي د کار انسانانو ټولنیز اخلاق خرابیوي.

♣ ناسمه عقیده : د مالتهس د نظریې پر اساس چې طبیعت (نعوذ بالله) الله د خوراکي توکو په تولید کې ناکام شوی چې په مذهبي لحاظ دا عقیده ناسمه ده ځکه الله پاک انسان ته بیلا بیل نعمتونه هم ورکړي دي چې ترې ګټه پورته کړي همدارنګه په نړۍ که کوم توکي ته اړتیا پیښه شي نو د نړۍ له نورو هیوادنو څخه یې واردیږي .

♣ د ځمکې کارول : نومیالي اقتصاد پوه کولن کلارک د ځمکې په اړه ویلي چې که چیرته ځمکه په ښه توګه وکارول شي نو کولای شي د ځمکې د اوسني نفوسو لپاره لس برابره خوراکي توکي برابر کړي. د خوراکي توکو کمښت نه رامنځته کیږي مالتهس د خپلې نظریې بنسټ د تولید د کمښت په قانون ایښي چې د هغه په اساس د ځمکې تولیدات کمیږي خو په اوسني وخت کې د نوي ماشین الاتو په وسیله د ځمکې تولیدات ډیریږي .

♣ اقتصادي پرمختګ : د مالتهس د نظريې په اساس داسې معلومېږي چې په نړۍ کې د نفوسو ډېرښت ستونزې زېږوي او هيواد له اقتصادي ستونزو سره مخامخېږي ليکن هغه هيوادونه چې د نفوسو شمير يې کم وي، هغوی نه شي کولای چې له خپلو طبيعي وسايلو څخه ګټه پورته کړي، خو که نفوس يې ډير وي کولای شي چې له خپلو سرچينو څخه ښه ګټه پورته کړي او ښه اقتصادي پرمختګ وکړي.

پايله

تر کومه ځايه چې د توکو او نفوسو د ډېرښت موضوع ده هغه ثابته او په خپل حال ده د نفوسو ډېرښت د توکو د توليد څخه ډير دی د مالتهس د وخت په مقابل کې کرنې او صنعت په طريقو کې اوښتون رامنځته شو د کار د ويش او ماشينونو په دوران کې د ليږد راليږد په وسايلو کې ښه والی او ارزاني رامنځته شوله نوله دې کبله د توکو توليد له حده ډير پرمختګ وکړو چې په اوسني وخت کې د توکو توليد د نفوسو له ډېرښت څخه لوړ دی خو که مالتهس د خپلې نظريې لپاره دا شرط ايښی وای چې که د توليد طريقو کې کوم بدلون رانه شي او په دې صورت کې د نفوسو ډېرښت له توکو څخه ډير وي نو په دې صورت کې د مالتهس نظريه سمه ثابتيده .

د نفوسو نوې نظريه : د مالتهس د نظريې د نيمګړتياوو له کبله يوې نوې او ټولنيزې نظريې ته اړتيا پيښه شوه چې پروفيسر کنين او يو شمير نورو اقتصاد

پوهانو د دغې اړتیا په نظر کې نیولو سره د نفوسو په اړه یوه نوې نظریه وړاندې کړه چې د نفوسو معیاري نظریه ورته وایي د نفوسو دې نظریې د معیاري نفوسو د نظرۍ بنسټ کیښودو. معیاري نفوس هغه نفوس ته ویل کیږي چې شمیر یې د هیواد د تولید د وسایلو مطابق وي چې دهغه په شتون کې د خلکو سړي سر عواید لوړیږي .که نفوس له معیاري نفوس څخه کم وي تفریط نفوس ورته وایي چې په دې صورت کې د هیواد نفوس له ټولو وسایلو څخه ښه ګټه نه شي پورته کولای او ډیر وسایل بیکاره پراته وي په دې حالت کې کورنۍ تولید کم وي او سړي سر عاید هم کم وي د دې برعکس که د نفوسو شمیر له معیاري نفوسو څخه ډیر وي نو د نفوسو افراط ورته وایي په دې صورت کې د سړي سر عاید کم وي ځکه چې له وسایلو څخه د ګټې پورته کونې لپاره لږو خلکو ته اړتیا وي خو په دې وخت کې د خلکو شمیر ډیر وي ، د معیاري نفوسو پیژندنه پروفیسور کنین په خپل کتاب شتمنۍ کې داسې کړې : په یو معین وخت کې د ځانګړو حالاتو لاندې د یوې کمپنۍ د کارکوونکو ځانګړي شمیر څخه موږ ډیر عاید تر لاسه کړو او که په دې لږ تغیر راشي زموږ عواید ورسره کمیږي همداسې د نفوسو په معامله کې د انسانانو یو داسې معیاري شمیر ته اړتیا وي چې د هغوی په شتون کې موږ ډیر سړي سر عاید ترلاسه کړو که په نفوسو کې ډیربښت او یا کمښت راشي زموږ په عاید کې به توپیر راشي د معیاري نفوسو دنظریې د وضاحت لپاره یو مثال ورکوو یو کرنیز فارم دی چې لس جریبه ځمکه لري چې په دې فارم کې د بیلابیلو کارکونکو تولیدات په لاندې جدول کې توضیح کوو .

د ځمکې مقدار	کارګرو شمیر	ټول تولید	اوسط او سړي سر تولید
10 جریبه	1	40 ټنه	40 ټنه
10	2	100	50
10	3	180	60
10	4	200	50
10	5	200	40

په پورتني جدول کې څرګندیږي که چیرته په لس جریبه ځمکه کې یو کار ګر کار کوي نو هغه یې په ښه صورت نه شي کرلی نو له دې کبله په ټول تولید او منځني تولید کې کموالی راځي او که د ځمکې په همدې ټوټې دوه کارګران واچوو نو په ټول تولید او منځني تولید کې ډیروالی راځي خو که چیرته درې کارګران په کار واچوو نو منځنی تولید ډیریږي چې په دې ځمکه معیاري کارګر باید درې وي که له دریو کارګرانو څخه ډیر شي په منځني تولید کې کمښت راځي اوکه له دریو کم شي بیا هم په منځني تولید کې کمښت راځي .همداسې د یو هیواد نفوس هم وي که نفوس له معیاري شمیر څخه کم وي نو د هیواد له وسایلو کار نه اخیستل کیږي چې په پایله کې په ټول تولید او منځني تولید کې کمښت راځي او که نفوس ډیر شي او مناسب حد ته ورسیږي نو د تولید وسایل په ښه توګه کارول کیږي چې په ټول او منځني تولید کې ډیرښت راځي .دا خبره باید په نظرکې ونیسو چې د معیاري نفوسو نظریه د یو ځانګړي مقدار یا حد نوم نه دی چې د هغه په شمیر او حد کې د نوو وسایلو په رامنځته کیدلو سره بدلون راځي که د

يو هيواد وسايل کم وي خو ډير کم نفوس وي بياهم دا نفوس معياري نفوس نه دی که چيرته د يو هيواد نفوس ډير وي او ورسره وسايل هم ډير نو بيا هم معياري نفوس دی.

د نفوسو د معياري نظريې ځانګړتياوې:

1. معياري نفوسو کې تغير : د نفوسو معياري نظريه ثابت او ځانګړی حد نه لري د نوو وسايلو په پيدا کولو او کارولو سره په کې تغير راځي که د يو هيواد وسايل کم وي او نفوس يې هم کم وي خو وسايل يې ډير کم وي نو د هغه هيواد معياري نفوس نه دی خو که د يو هيواد نفوس ډير وي خو وسايل يې هم ډير وي د دغه هيواد نفوس معياري دي.

2. د نفوسو ډيربښت : د نفوسو په ډيربښت سره تل په لوږه ،افلاس او غربت کې زياتوالی نه رامنځته کيږي بلکې هغه هيوادونه چې ډير نفوس لري هلته د نفوسو ډيربښت د اقتصادي پرمختګ لپاره ګټور وي.

3. د توليد وسايل : د نفوسو د نوې نظريې په وسيله موږ کولای شو چې دا پريکړه وکړو چې د هيواد د وسايلو په نظر کې نيولو سره په کوم هيواد کې نفوس ډير دی او په کوم کې کم.

نيوکې

- عملي کولو وخت : د دې نظريې تطبيق په عملي ژوند کې ډير ستونزمن کار دی د هيواد د معياري کولو لپاره ډير اعدادو او ارقامو ته اړتيا وي چې

ډیر وخت ونیسي که فرض کړو چې د هیواد معیاري نفوس برابر شو له لږ وخت وروسته بیرته بدلیږي او اخیستل شوي ارقام او اعداد بې ګټې پاتې کیږي .

- د معیاري نفوس خیال : د معیاري نفوسو نظریه یوه مبهمه نظریه ده چې موږ پرې پریکړه نه شو کولای .

پایله

د نفوسو نوي نظریه د مالتهس له نظریې څخه بهتره ده چې د نفوسو په د ډیربښت او کمښت په علمي لحاظ تر څیړنې لاندې نیسي مالتهس د نفوس ډیربښت څخه ویریدو ،خو معیاري نظریه کې د حقیقت عنصر غالب دی چې ددې نظریې په اساس د نفوسو ډیربښت او کمښت کوم اهمیت نه لري که د یو هیواد وسایل او نفوس دواړه ډیر وي بیا هم کوم توپیر نه لري او کولای شي چې خپلو وګړو ته د ژوند اسانتیاوې برابرې کړي اوکه نفوس یې کم وي او وسایل یې هم کوي بیا هم کومه اغیزه نه لري نوله دې کبله ویلی شو چې د نفوسو معیاري نظریه تر ډیره بریده د قبلولو وړ ده .

پانګه Capital :

په عامه اصطلاح پانګه نغدې پیسې یا په بانک کې پیسو (حساب) ته وایي، خو دیو کاروباري شخص لپاره کاروباري وسایل نغدې پیسې ماشین الات

پانګه ګڼل کیږي چې د پانګې مفهوم له دې سره توپیر لري پانګه د شتمنۍ هغه برخه ده چې د نورې شتمنۍ دلاسته راوړلو لپاره کارول کیږي هغه شتمنۍ چې یوازې زموږ غوښتنې پوره کوي او عاید پرې نه ترلاسه کیږي پانګه نه بلل کیږي لکه : که یو شخص موټر د خپل ځان لپاره کاروي دا پانګه نه ده خو که دغه موټر په کرایه ورکړي نو بیا پانګه ده یوه خبره د یادونې وړ ده چې یوازې هغه توکي په پانګه کې دخیل دي چې د عاید د ترلاسه کولو لپاره نه وي واخیستل شي که څوک زوړ موټر واخلي هغه په پانګه کې نه راځي او همدرانګه که څوک زوړ کور واخلي بیا هم په پانګه کې نه راځي ځکه زوړ کور نوی شوی نه دی ،یوازې د ملکیت حقوق یې له یوه شخص څخه بل شخص ته لیږدول شوي دي . په هیواد کې نوې شتمنۍ نه ده رامنځته شوی دپانګې په اړه اقتصاد پوهانو نظرونه ورکړي چې په لاندې ډول ترې یادونه کوو :

- ادم سمتې : پانګه د یو شخص د شتمنۍ هغه برخه ده چې عاید پرې لاسته راوړي .
- ایس .ای. تهامس : له ځمکې پرته د افرادو او هیواد د شتمنۍ هغه برخه چې د نورې شتمنۍ په ترلاسه کولو کې مرسته کوي .
- الفرد مارشال : ټوله هغه جمع شوې شتمنۍ چې د یو تولیدي فعالیت لپاره کارول کیږي پانګه بلل کیږي .
- ریکاردو : پانګه د یو هیواد شتمنۍ هغه برخه ده چې د شتمنۍ د لاسته راوړلو لپاره په لګښت رسیږي .

- ♣ چیپ مین : پانګه هغه شی دی چې د شتمنۍ په پیدا کولو کې مرسته کوي .

د پانګې ځانګړتیاوې

- د پانګې ډېر والی د انسان د وس خبره ده د وخت په تیریدو سره په پانګې کې زیاتوالی راځي او په یو هیواد کې د دپانګې زیاتوالی د هیواد اقتصادي پرمختګ بنسټ جوړوي .
- لیږد وړ : پانګه د لیږد وړ ده پانګه له یو ځای څخه بل ځای ته په اسانۍ سره لیږدول کیږي .
- د پیدا ایښت نامحدوده ځواک : د کار او ځمکې د پیدا ایښت قوت محدود دی خو د پانګې د پیدا ایښت حد نامحدود .
- د شتمنۍ برخه : پانګه د شتمنۍ هغه برخه ده چې د عوایدو د زیاتوالي لپاره د توکو په شکل تر لاسه کیږی .

پانګه او نور عناصر

پانګه په عمومي ډول له نورو عناصرو لکه شتمنۍ ،پیسې ،ځمکه او عواید سره ګډه په یو مفهوم کارول کیږي دا په داسې حال کې ده چې یو له بل ستر توپیر لري ددې لپاره چې د پانګې په مفهوم ښه پوه شو نو لازمه ده چې له لاندې عناصر تشریح کړو :

1. پانګه او شتمنۍ : له شتمنۍ څخه موخه ټول هغه شیان دي چې زموږ اړتیاوې پرې پوره کیږي او لاندې ځانګړتیاوې لري :

- افادیت ولري
- کم پیدا وي
- د لیږد وړ وي

پانګه د شتمنۍ هغه برخه ده چې د عاید د لاسته راوړلو لپاره کارول کیږي، که شتمنۍ د غوښتنو د پوره کیدو لپاره وکارول شي پانګه نه بلل کیږي د ساري په ډول خوراک، لباس او نور .پانګه د شتمنۍ هغه برخه ده چې عاید پرې لاسته راځي .

2. پانګه او پیسې : له پیسو څخه مراد ټول هغه وسایل دي د تبادلې د وسیلې په توګه کارول کیږي پیسې پانګه نه ده خو هغه پیسې پانګه ده چې د شتمنۍ د لاسته راوړلو لپاره کارول کیږي د ساري په ډول په کاروبار کې پرتې پیسې پانګه بلل کیږي .

3. پانګه او عواید : پانګه د شتمنۍ هغه برخه ده چې عاید پرې لاسته راځي برعکس عاید هغه شتمنۍ ده چې د پانګې د کارونې د کارونې څخه لاسته راغلې وي د ساري په ډول کله مو چې کور په کرایه ورکړی وي کور پانګه او کرایه یې عاید دی .

4. پانګه او ځمکه : د پانګې او ځمکې ترمنځ یو شی ګډ دی چې دواړه په تولید کې لاس لري او دواړه د تولید عاملین دي خو لاندې توپیر لري :

- ځمکه د انسان په وسیله نه ده پیدا شوی خو پانګه بیا د انسان د هڅې په پایله کې رامنځته شوې .
- په ځمکه کې ډېروالی او کموالی نه راځي خو په پانګه کې ډېروالی او کموالی راځي او ځمکه څوک لمنځه نه شي وړلی خو پانګه ډېر ژر له منځه ځي .
- ځمکه له یو ځای څخه بل ځای ته نه لیږدول کیږي خو پانګه په زرګونه کیلومتره لرې لیږدول کیږي.

په اقتصادي پرمختګ کې د پانګې ونډه : د یو هیواد په اقتصادي پرمختګ ډېرمهمه ونډه لری لکه څرنګه چې د انسان وجود لپاره د وینې اړتیا ده همداسې د اقتصاد پرمختګ لپاره پانګه اړینه ده چې په لاندې ډول ترې یادونه کوو :

1. له طبیعي وسایلو څخه ګټه پورته کونه : انسان تر هغه وخته له طبیعي وسایلو څخه ګټه نه شي پورته کولای ترڅو چې پانګه تهیه نه کړي ،د کرنیزو توکو په تولید کې د کانونو په راویستلو کې او د نورو وسایلو د کارولو لپاره پانګې ته اړتیا ده .

2. پراخه تولید : د پانګې په وسیله تولیدات ډیریږي ځکه که څوک ډیره پانګه ولري کولای شي ډیر اومه مواد او نوي ماشین الات واخلي چې ورسره تولید ډیریږي.

3. د تولید د لګښت کموالی : د پانګې په وسیله یوازې دا نه چې تولید ډیریږي ورسره د تولید لګښت هم راټیټیږي د پانګې په مرسته د تولید عملیه تیزیږي ښه او باکیفتیه توکي ژر تیاریږي او ورسره في واحد لګښت راټیټیږي .

4. اقتصادي پرمختګ : په اوسني وخت کې د پانګې ارزښت دومره ډیر دی چې بې له پانګې یو کوچنی کاروبار هم نه پیلیږي دا یوازې د پانګې زور دی چې انسان په خپل ژوند کې په هر برخه کې پرمختګ کړی دی پانګه د هر هیواد اقتصاد حالت ټاکي په کوم هیواد کې چې ډیره پانګه وي په اقتصادي لحاظ پرمختللی وي او په کومو هیوادنو کې چې د پانګې کمښت شتون ولري هغه هیواد اقتصادي پرمختګ نه شي کولای ،د پانګې په وسیله د وګړو د ژوند سطحه لوړیږي .

5. د تولید عامل :د توکو په تولید کې ځمکه ،کار ،پانګه او اداره ټول برخه لري چې دریو کار ،ځمکې او ادراې انحصار په پانګې دی د ساري په ډول زموږ په هیواد کې کرنه دومره حاصل نه کوي لکه څومره چې پرمختللي هیوادونه کوی دا ځکه چې له هغوی سره نوی ماشین الات او ښې کیمیاوي سرې شته.

متشبث Entrepreneur

په پخوانیو زمانو کې انسانانو خپلې اړتیاوې په خپله پوره کولې ،کارونه ساده وو او بازارونه محدود له صنعتي اوښتون وروسته د توکیو تولید پراخه شو نو له دې کبله یو داسې عامل ته اړتیا پیښه شوه چې د تولید عوامل سره یو ځای او د تولید چوپړتیاوې تر سره کړي ،اومه مواد واخلي ،د تولید پروسه ترسره کړي د کاروبار ګټه او زیان په ځان ومني چې داسې شخص ته متشبث ویل کیږي. متشبث د کاروبار بنسټ جوړوي ،د تولید عوامل سره یو ځای کوي د تولید د عواملو پیسې ادا کوي ،د ګټې په نیت د کاروبار بوج اخلي دساري په ډول د کارخانو مالکین،هټۍ وال،کروند ګر ټول متشبثین دي.

پروفیسور نیون متشبث داسې تعریفوي : داسې شخص یا اشخاص چې ځمکه ،کار او پانګه تنظیوي او داسې پریکړه کوي چې د تولید عوامل څومره یو ځای شي او کوم توکي تولید کړي.

د متشبث او اجیر ترمنځ توپیر

- د اجیر ګټه له مخکې څخه ټاکل شوې وي خو د متشبث ګټه له مخکې څخه نه وي ټاکل شوې که کاروبار یې ښه وو ښه ګټه او که ښه نه وي نو کیدای شي چې زیان هم وکړي.
- د اجیر ګټه کمه وي خو صفر یا منفي کیدای نشي خو د متشبث ګټه صفر او یا هم له زیان سره مخامخ کیدای شي.

په اقتصادي پرمختګ کې د متشبث ونډه

له صنعتي اوښتون وروسته د تولید په پروسه کې د ماشین کارول پیل شول او ورسره په تولید کې زیاتوالی هم راغلو،کاروبار پراختیا پیدا کړه نو له دې کبله د یو داسې عامل اړتیا پیښه شوه چې پراخه کاروبار سنبال کړي او کاروبار د بریالیتوب په لور بوځي په اوسني وخت کې د تولید په عملیه کې له نوو او مغلقو ماشینونو کار اخیستل کیږي چې د کاروباري ادارو ترمنځ سخته سیالي روانه ده نوله دې کبله د کاروبار د بریالیتوب لپاره یوداسې پوه،ښه اخلاق لرونکي،موقع پیژندونکي او تجربه کار شخص ته اړتیا ده ،چې دې کار د متشبث اهمیت لاپسې ډیر کړی د کاروبار په بریالیتوب او ناکامۍ کې ډیره ونډه لري د وروسته پاتې هیوادنو د وروسته پاتې کیدو عامل دا هم دی چې ښه متشبثین نه لري خو پرمختللي هیوادونه بیا ددې خلاف ښه متشبثین لري د یو هیواد په اقتصادي پرمختګ کې متشبث لاندې رول تر سره کوي :

1. د تولید د عواملو یوځای والی : د تولید عوامل یو ځای نه وي له بیلا بیلو ځایو او اشخاص سره وي په خپل منځ کې یې اړیکه نه وي هر یو عامل په خپل سر تولید نه شي کولای متشبث دتولید عوامل سره یوځای کوي او تولیدي پروسه پرې مخ ته بیایي.
2. پراخه پیمانه تولید : په اوسني وخت کې تولید ډیر صورت نیسي نو له دې کبله یو ښه متشبث ته ډیره اړتیا ده څو کاروبار په ښه لور بوځي.
3. د بازار پراختیا : د تولیداتو په ډیروالي سره بازارونه پراخه شول د کاروباري ادارو ترمنځ سیالۍ سختې شوې نو له دې کبله یو داسې متشبث ته اړتیا ده څو توکي په ښه قیمت وپلوري همدارنګه کله چې کاروبار پراختیا پیدا کوي ورسره په هیواد کې خلکو ته د کار زمینه هم برابریږي.

4. **دتولید مغلق نظام**: په اوسني وخت کې د تولید نظام ډیر مغلق دی نو ددې لپاره یو داسې شخص ته اړتیا ده څو په کاروبار ښه پوه شي د کاروبار په ګوانښونو وپوهیږي او دهغه مسوولیت واخلي هغه بهرنۍ او کورنۍ پیښې چې کاروبار اغیزمنوي له هغوی څخه کاروبار په ښه توګه وساتي.

د تولید قوانین یا د حاصل قوانین

Laws of production or Laws of Returns

تولید د تولید د څلورو عواملو (ځمکه،کار ،متشبث،پانګه) په پایله کې رامنځته کیږي که موږ وغواړو چې تولید ډیر کړو له دې څخه موخه دا ده چې د تولید عوامل باید ډیر کړو په عملي ژوند کې ځمکه او متشبث د خپلواکو عواملو په توګه ګڼل کیږي.که موږ غواړو چې تولید ډیر کړو نو باید پانګه او کار کې زیاتوالی راولو خو دا اړینه نه ده چې په کوم نسبت د تولید عوامل زیات کړو په هماغه اندازه دې تولید هم ډیر شي کله چې موږ د تولید په عواملو کې زیاتوالی راولو نو له لاندې دریو حالتو سره مخامخیږو :

I. یا به یې نسبت ډیر وي
II. یا به یې نسبت مساوي وي
III. یا به یې نسبت کم وي

چې پورتنیو ته د تولید درې قوانین وایي لومړي ته د حاصل ډیرښت قانون ،دویم ته د حاصل استقرار قانون او دریم ته د کمښت قانون وایي چې په لاندې ډول هر یو تر مطالعې لاندې نیسو :

د حاصل د ډیربښت اویا د لګښت د کمښت قانون

Law of increasing Return or Diminishing Cost

که په تولید کې د تولید د عواملو د زیاتوالي په نسبت ډیر ډیربښت راشي د ډیربښت قانون ورته وايي د ډیربښت په قانون کې ځمکه او تشبث ثابت ،پانګه او کار متحرک په نظر کې نیول کیږي د پانګې او کار په ډیربښت سره په تولید کې زیاتوالی راځي یا ورسره نهایي تولید ډیریږي . پروفیسور بنهم (Benhem)د ډیربښت قانون داسې تعریف کړی : د تولید د عواملو په مجموعه کې که د یو عامل په تناسب کې زیاتوالی راشي نو ورسره تر یو ځانګړي حد پورې په نهایي تولید کې هم ډیربښت راځي.د "بنهم"په نظر که په یو کاروبار کې د تولید عامل ثابت او د تولید په نورو عواملو کې یو شان زیاتوالی راشي ورسره په نهایي تولید کې تر یو ځانګړي حد پورې ډیربښت راځي دې ته د ډیربښت قانون وايي د ډیربښت قانون کولای شو په لاندې جدول کې ښه تشریح کړو :که له موږ سره د لس جریبه ځمکې لپاره یو تراکتور شتون ولري نو د پانګې او کار د بیلا بیلو واحدونو له کبله دا ډول تولیدات ترلاسه کوو:

د پانګې او کار مقدار	ټول تولید	نهایي تولید

1	100ټنه	100ټنه
2	300 ټنه	200= 100-300
3	600ټنه	300=300-600
4	1000ټنه	400=600-1000
5	1500ټنه	500=1000-1500

د پورتني جدول څخه راڅرګندیږي که د ځمکې مقدار ثابت وي او د نورو عواملو په مقدار کې زیاتوالی راشي په تولید کې د هغوی په نسبت ډېر زیاتوالی راځي دساري په ډول که د پانګې او کار مقدار (1) وي نو ټول تولید 100ټنه وي خو که د پانګې او کار مقدار دوه برابره شي ټول تولید د 200پرځای 300سوه کیږي چې دغه ته د ډیرښت قانون ویل کیږي .د ډیرښت قانون کولای شو په لاندې ګراف کې هم ښه روښانه کړو:

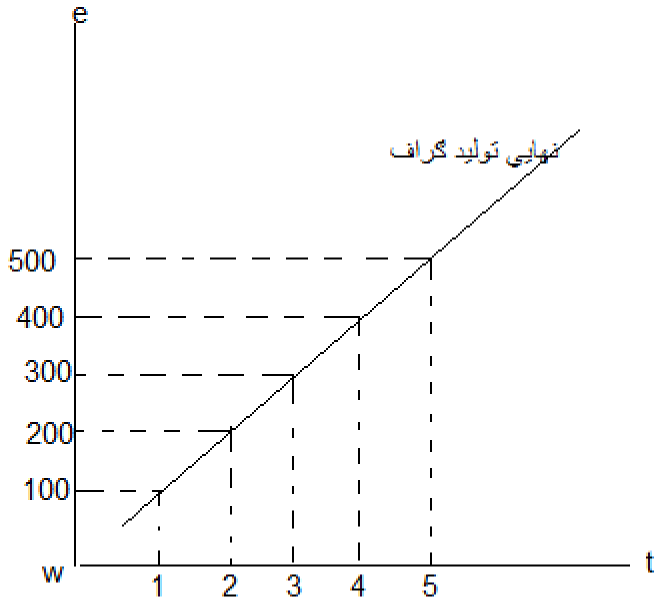

په پورتني ګراف کې تاسو دوه مستقيم خطونه چې د wtاو we نامه يادېږي وينئ او د w په نقطه کې سره يو بل پرې کوي .د wtمستقيم خط د کار او پانګې واحدونه ښکاره کوي .د we مستقيم خط د نهايي توليد مقدار راښييکله چې موږ يو واحد کار او پانګه ولرو نو زموږ ټول توليد سل ټنه کيږي خو کله چې د کار او پانګې يو واحد بل وراضافه کړو چې ټول دوه واحده شي نو ټول توليد د دې پر ځای چې دوه سوه ټنه شي درې سوه کيږي او نهايي توليد دوه سوه ټنه چې همداسې ادامه لري له ګراف څخه هم راڅرګنديږي چې که د کار او پانګې يو

واحد وي ټول توليد سل ټنه خو کله چې د کار او پانګې واحدونه دوه کيږي د دې پر ځای چې دوه سوه شي درې سوه کيږي .

د لګښتونو د کمښت د حاصل د ډېرښت د قانون دويم نوم دی ځکه کله چې د پانګې او کاريګر په مقدار کې ډېرښت راوستل شي ورسره په منځنيو لګښتونو او يا نهايي لګښتونو کې کمښت راځي چې کولای شو لاندې جدول ته هم ځير شو :

د پـــانګې او کارګر اندازه	ټول توليد	ټول لګښت	منځنی لګښت
1	100	1000	10=1000/100
2	300	2000	6.67=2000/300
3	600	3000	5 =3000/600
4	10000	4000	4=4000/1000
5	15000	5000	3.33=5000/1500

منځني لګښتونه = ټول لګښتونه/ټول توليد . منځني لګښتونه موږ ته د ټول لګښت پر ټول توليد ويشو ورسره موږ ته منځني لګښتونه په لاس راځي .

په پورتني جدول کې څرګنديږي چې د کار او پانګې د يو واحد له کبله سل ټنه توليد صورت نيسي چې ټول لګښت پرې زر افغانۍ راځي او منځنی لګښت يې لس افغانۍ کيږي .خو کله چې د پانګې او کار واحدونه دوه کيږي ټول توليد

دري سوه ،ټول لګښت دوه زره افغانۍ او منځنی لګښت 6.67ته راښکته کیږی چې همداسې ادامه پیدا کوي هر څومره چې د کار او پانګې واحدونه ډیر شي منځنی لګښت ورسه کمیږي کولای شو په لاندې ګراف کې هم روښانه کړو .

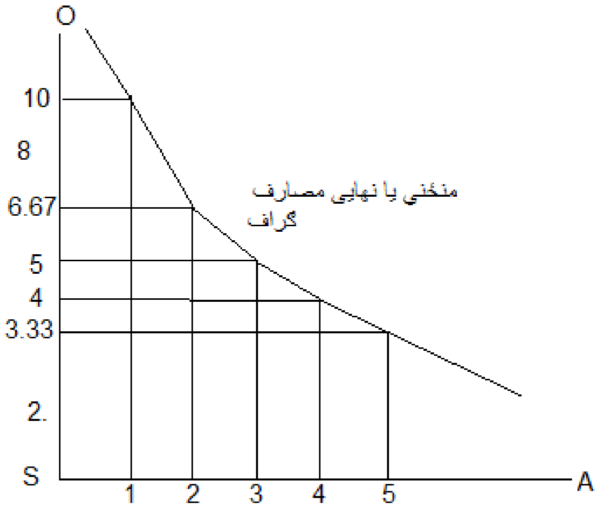

ګراف کې مورږ او تاسو ګورو چې کله چې د کار او پانګې واحد یو وي منځنی لګښت لس افغانۍ وي خو کله چې د کار او پانګې واحدونه دوه کیږي منځنی لګښت مخ په ښکته راځي منځنی لګښت یا مصرف 6.67ته راښکته کیږي چې همداسې ادامه پیدا کوي .

د حاصل د ډیرښت او د لګښت د کمښت د قانون فرضیات :

- ♣ د تولید د عواملو ښه یو ځای کیدل : د دې قانون د سم ثابتولو لپاره دا خبره باید فرض کړای شي چې تر او سه د تولید عواملو د یو ځای کیدو ښه حد نه دی تیر د تولید د عواملو ښه یو ځای کول هغه وخت وي چې د توکو د تولید په وخت کې لګښتونه کم تر کمه شي .
- ♣ د برخو ښه : دا قانون هغه وخت عملي کیږي چې د تولید متغیرو عواملو ښه یو شان وي او هیڅ ډول بدلون په کې نه وي راغلی .
- ♣ د تولید طریقه : د دې قانون د سم ثابتولو لپاره باید د تولید په طریقه کې توپیر رانه شي .

I. **دحاصل یا د لګښت د استقرار قانون** : د استقرار قانون د ډیرښت او کمښت قانون ترمنځ دی دا قانون هغه وخت پلي کیږي چې د ډیرښت قانون ودریږي او د کمښت قانون پیل نه وي د استقرار قانون کولای شو داسې تعریف کړو : که د تولید په یو عامل کې زیاتوالی راشي خو په نهایي تولید کې زیاتوالی را نه شي د استقرار قانون ورته وایي .چې کولای شو په لاندې جدول کې یې ښه روښانه کړو :

د پانګې او کار مقدار	ټول تولید	نهایي تولید
1	100ټنه	100ټنه
2	200 ټنه	100= 100-200
3	300 ټنه	100=200-300

4	400 ټنه	100=300-400
5	500 ټنه	100=400-500

په پورتني جدول کې موږ ګورو د پانګې او کار په يو واحد سره ټول او نهايي توليد سل ټنه کيږي خو کله چې د پانګې او کار واحدونه دوه کيږي ورسره ټول توليد هم دوه سوه ټنه کيږي او نهايي توليد يو ځل بيا سل ټنه کيږي چې همداسې ادامه پيدا کوي او تر اخره په نهايي توليد کې ډيربښت او يا کمښت نه راځي .کولای شو په لاندې ګراف کې هم توضيح کړو:

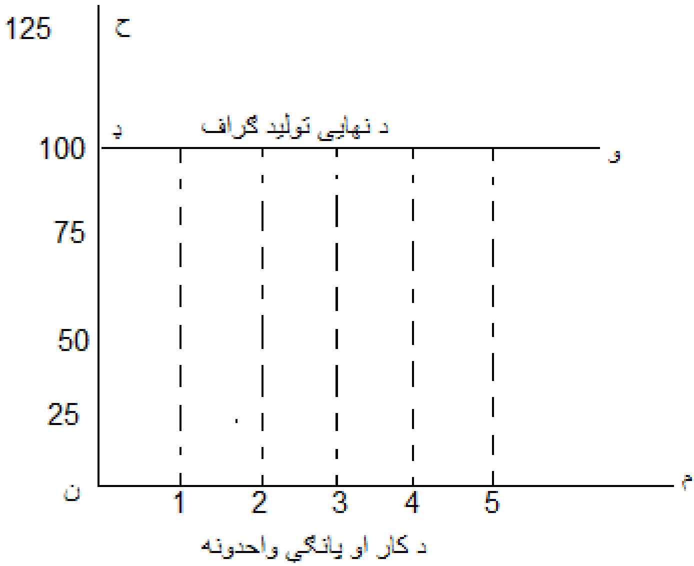

په پورتني ګراف کې تاسو وينئ کله چې د توليد او پانګې واحد يو وي د نهايي توليد اندازه سل ټنه ده خو کله چې د کار او پانګې واحد له يو څخه دوه کړو په

نهايي توليد کې ډېر والی نه راځي همداسې د دريو ،څلورو او پينځو واحدونو په زياتوالي سره سره بيا هم نهايي توليد سل پاتې کيږي .

د حاصل د استقرار قانون ته د لګښتونو د استقرار قانون هم وايي ځکه د نوي توکو توليد لپاره په لګښت نه ډېربښت او نه کمښت راځي کولای شو په لاندې جدول کې ورته ځير شو :

د پانګې او کار اندازه	ټول توليد	ټول لګښت	منځني لګښتونه
1	100 کمپله	1000	10=1000/100
2	200	2000	10=2000/200
3	300	3000	10=3000/300
4	400	4000	10=4000/400
5	500	5000	10= 5000/500

پورتني جدول کې تاسو ګورئ چې د کار او پانګې د واحد په مرسته سل کمپلې توليديږي چې ټول لګښت يې زر افغانۍ کيږي او منځنی لګښت يې لس افغانۍ دی خو کله چې د کار او پانګې واحدونه دوه کيږي توليد دوه سو کمپلو ته لوړيږي ټول لګښت يې دوه زره افغانۍ کيږي خو منځنی لګښت بيا هم لس افغانۍ کيږي په همدې ترتيب د نورو واحدونو په ډېربښت سره په منځني لګښت کې زياتوالی نه راځي .کولای شو په لاندې ګراف کې هم توضيح کړو :

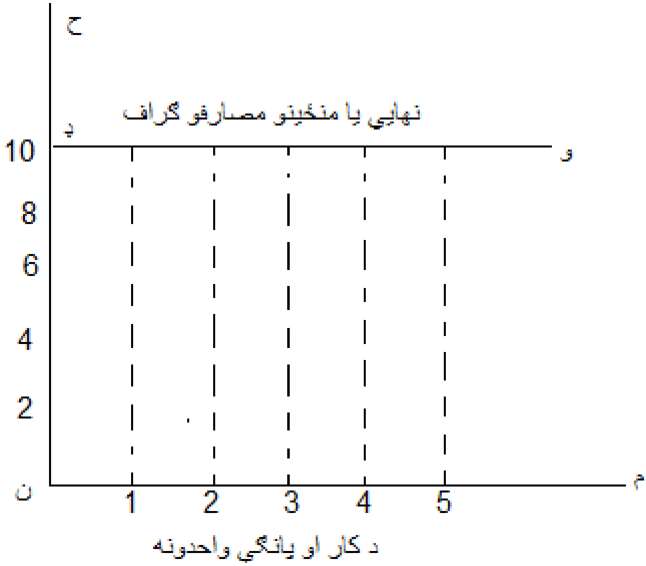

په پورتني ګراف کې تاسو ګورئ که هر څومره د پانګې او کار په واحدونو کې زياتوالی راشي په منځني لګښت کې زياتوالی يا کموالی نه راځي .

د دې قانون فرضيات :

- اومو موادو عرضه : د اومو موادو عرضه بايد په بازار کې دومره وي چې که په بازار د تقاضا په زياتوالي سره سره په قيمت کې تغير رانه شي .

- ♣ د تولید عواملو بدله : د تولیداتو د ډیربښت په وجه پانګې او کارګر ته ډیره اړتیا پیښبږي خو د تقاضا په زیاتوالي سره سره باید بدله یو شان وي لکه لګښتونه،وجوره او سود نرخ .
- ♣ د کار ویش : د دې قانون سم ثابتولو لپاره باید کار دویش په نظام کې تو پیر رامنځته نشي .

II. د حاصل د کمښت یا د لګښت ډیربښت قانون : که موږ هر ځومره د کار او پانګې په مقدار کې زیاتوالی راولو د ځمکې په نهایي تولید کې تر یو ځانګړي حد پورې زیاتوالی راځي چې دغه حد ته معیاري حد ویل کیږي .کله چې دغه حد ته رسیږي نو بیا که د کار او پانګې په مقدار کې هر ځومره زیاتوالی راولو په نهایي تولید کې کمښت راځي چې دې قانون ته د حاصل د کمښت قانون ویل کیږي .که په تولید کې زیاتوالی د تولید د عواملو د زیاتوالي په نسبت کم وي نو دې ډول قانون ته د حاصل د کمښت قانون وایي .پروفیسور بنهم د حاصل د کمښت قانون داسې تعریف کړی : که د تولید د عواملو په مجموعه کې د یو عامل په تناسب کې زیاتوالی راشي له یوې نقطې وروسته د دغه عامل په نهایي تولید کې کمښت راځي . همدارنګه پروفیسور الفرد مارشال د حاصل د کمښت قانون په اړه وایي : که ګروند ګر په ځمکه د پانګې او کار واحدونه له یو ځانګړي مقدار څخه زیات کړي نو د ځمکې تولید د هغوی په نسبت کمیږي په دې شرط چې د کرنې په هنر کې بدلون رانه شي چې کولای شو په لاندې جدول کې ښه روښانه کړو :

د پانګې او کار مقدار	ټول تولید	نهايي تولید
1	100ټنه	100ټنه
2	180 ټنه	80= 100-180
3	240ټنه	60=180-240
4	280ټنه	40=240-280
5	300ټنه	20=280-300

په پورتني جدول کې تاسو ګورئ چې د کار او پانګې د يو واحد توليد سل ټنه دی خو کله چې د پانګې او کار په مقدار کې زياتوالی راځي د هغه په نسبت په نهايي توليد کې کمښت راځي . همدرانګه کولای شو په لاندې ګراف کې هم روښانه کړو :

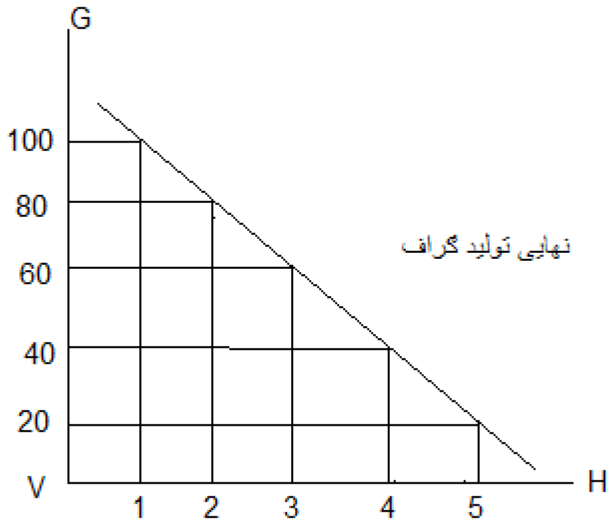

په پورتني ګراف کې تاسو ګورى کله چې د کار او پانګې واحد يو نهايي توليد سل ټنه وي خو کله چې د کار او پانګې واحدونه دوه کيږي نهايي توليد اتيا ټنه کيږي او کمښت په کې راځي همدارنګه د نورو واحدونو په زياتوالي سره په نهايي توليد کې کمښت راځي ګراف مخ ښکته راځي.

د حاصل د کمښت د قانون دويم نوم د لګښت د ډيرښت قانون دی ځکه کله چې موږ په توليداتو کې ډيرښت راولو نو د کار او پانګې په عواملو کې ډيرښت راولو چې ورسره په منځينو لګښتونو کې ډيروالی راځي لاندې جدول ته ځيرشئ :

د پانګې او کار اندازه	ټول تولید	ټول لګښت	منځنی لګښت
1	100	1000	10=1000/100
2	180	2000	11.11 = 2000/18
3	240	3000	12.50=3000/240
4	280	4000	14.29=4000/280
5	300	5000	16.67=5000/300

تاسو په پورتني جدول کې ګورو کله چې د کار او پانګې واحد یو وي ټول تولید سل ټنه ټول لګښت یې زر افغانۍ او منځنی لګښت یې لس افغانۍ ده خو کله چې د کار او پانګې واحدونه دوه شي ټول تولید 180 ټنه کیږي ټول لګښت دوه زره افغانۍ او په منځني لګښت لوړیږي له لسو افغانیو څخه 11.11افغانیو ته پوره کیږي په همدې ترتیب د نورو واحدونو په زیاتوالي سره په منځني لګښت کې زیاتوالی راځي چې همداسې ادامه پیدا کوي .

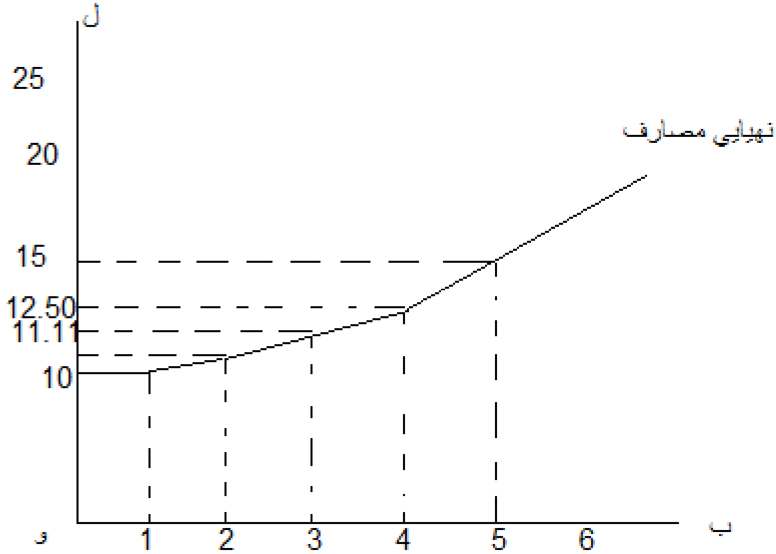

په پورتني ګراف کې ښودل کيږي که د کار او پانګې واحد يو وي منځنی لګښت لس افغانۍ خو که د کار او پانګې واحدونه دوه کړو منځنی لګښت **11.11**ته لوړيږي همداسې که هر خومره د کار او پانګې واحدونه ډير کړو ورسره منځني لګښتونه ډيريږي .

د قانون فرضيات :د لګښتونو د ډيرښت د قانون فرضيات په لاندې ډول دي :

- ټاکل شويو عاملينو په مقدار کې نه بدلونه : د لګښتونو د ډيرښت قانون هغه سم ثابتيږي چې ټاکل شويو عاملينو په مقدار کې تغير رانه شي څه چې پخوا ول هماغه پاتې شي .

- د تولید په طریقه کې نه بدلون : د دې قانون سم ثابتولو لپاره باید دا خبره په نظر کې ونیول شي چې د تولید په طریقه هیڅ ډول بدلونه رانه شي .
- معیاري حد تیر شوی وي : د لګښتونو د ډیرښت قانون هغه وخت سم ثابتیږي کله چې معیاري حد تیر شوی وی معیاري حد هغه حد ته ویل کیږي چیرته نهایي تولید ډیر زیات وي
- د برخو بڼه : د تولید په کومو عواملو کې چې تغیر راوستل کیږي د ټولو برخو بڼه باید یو شان وي څکه د تولیداتو د کمښت ارتجاعیت له راټولیدو سره برخو سره نه وي بلکې تولید معیاري حد له تیریدو له وجې وي .

کولا ی شو د حاصل درې واړه قوانین په یو ګراف او جدول کې هم روښانه کړو :

په عملي ژوند کې چې موږ کله کاروبار پیلوو نو په پیل کې د پانګې او کار د واحدونو په اضافوالي سره په نهایي تولید کې ډیرښت راځي چې دلته د حاصل د ډیرښت قانون په عمل کې وي ،بیا یو داسې وخت را رسیږي چې د پانګې او کار د واحدونو په زیاتوالي سره نهایي تولید یو شان کیږي چې دلته د حاصل د مساوات قانون په عمل کې وي او بیا یو داسې حد رامنځته کیږي که د کار او پانګې په واحدونو کې هر څومره زیاتوالی راولو نو نهایي تولید په کمیدو وي چې دلته د حاصل د کمښت قانون په عمل کې وي .کولای شو په لاندې جدول کې ښه روښانه کړو :

دکار او پانګې واحدونه	ټول تولید	نهايي تولید	قوانین
1	10 ټنه	10 ټنه	د حاصل د ډېرښت قانون
2	25 ټنه	25-10=15 ټنه	
3	45 ټنه	45-25 = 20 ټنه	
4	70 ټنه	70-45 = 25 ټنه	د حاصل د یو شانوالي قانون
5	95 ټنه	95- 70 = 25 ټنه	
6	120 ټنه	120- 95 = 25 ټنه	
7	140 ټنه	140 – 120 = 20 ټنه	د حاصل د کمښت قانون
8	155 ټنه	155 – 140 = 15 ټنه	
9	165 ټنه	165 – 155 = 10ټنه	
10	170 ټنه	170 – 165 = 5 ټنه	

په پورتني جدول کې ګورى کله چې د کار او پانګې په واحدونو کې زياتوالى راځي تر څلورو واحدونو پورې په نهايي تولید کې ډېرښت راځي چې دلته د حاصل د ډېرښت قانون په عمل کې وي . له دې وروسته د پنځم او شپږم واحد په

زیاتوالي سره نهایي تولید سره یو شان وي چې دلته د حاصل د یو شانوالي قانون په عمل کې وي له دې وروسته چې د کار او پانګې نور واحدونه زیات شول نو نهایي تولید په کې کمیږي چې دلته د حاصل د کمښت قانون په عمل کې وي کولای شو په لاندې ګراف کې هم روښانه کړو .

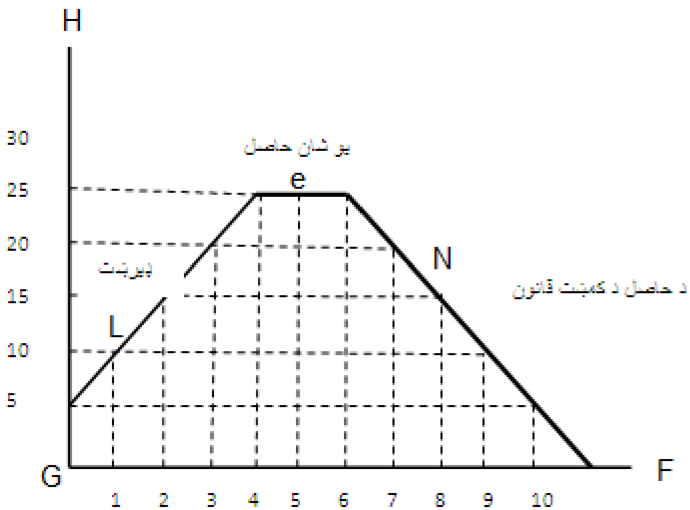

په پورتني ګراف کې تاسو دوه مستقیم خطونه GF او GH وینئ چې د G په نقطه کې سره یو بل پرې کوي. GF د کار او پانګې واحدونه ښيي او GH د نهایي تولید مقدار ښيي په لومړي سر کې تاسو ګورئ چې ګراف پورته خواته روان دی چې د حاصل د ډیرښت قانون موږ ته راښيي خو ګراف چې کله د e نقطې ته ورسیږي نو دا نقطه موږ ته د حاصل د یوشانوالي قانون راښيي د e له نقطې وروسته ګراف

نزولی سیر نیسي چې مورږ ته د حاصل د کمښت قانون راښيي. L,e او N درې خطونه مورږ ته د حاصل درې قوانین راښيي.

همدرانګه کولای شو د لګښت درې قوانین هم په یو جدول او ګراف کې روښانه کړو :

د کار او پانګې واحدونه	ټول تولید	ټول مصارف	منځني مصارف	قوانین
1	10 ټنه	1000 افغانۍ	100 =10/1000	د لګښت د کمښت قانون
2	25 ټنه	2000 افغانۍ	80 =25 /2000	
3	45 ټنه	3000 افغانۍ	66.67 = 45/ 3000	
4	70 ټنه	4000 افغانۍ	57.14 =70/4000	
5	95 ټنه	5000 افغانۍ	52.63 =95/5000	
6	120 ټنه	6000 افغانۍ	50 =120/6000	د لګښت د مساوات قانون
7	140 ټنه	7000 افغانۍ	50 = 140/7000	

8	155 ټنه	8000 افغانۍ	51.61 =155/8000	دلګښـــت د
9	165 ټنه	9000 افغانۍ	54.54 =165/9000	ډيربنت
10	170 ټنه	10000افغانۍ	58.52=170/10000	قانون

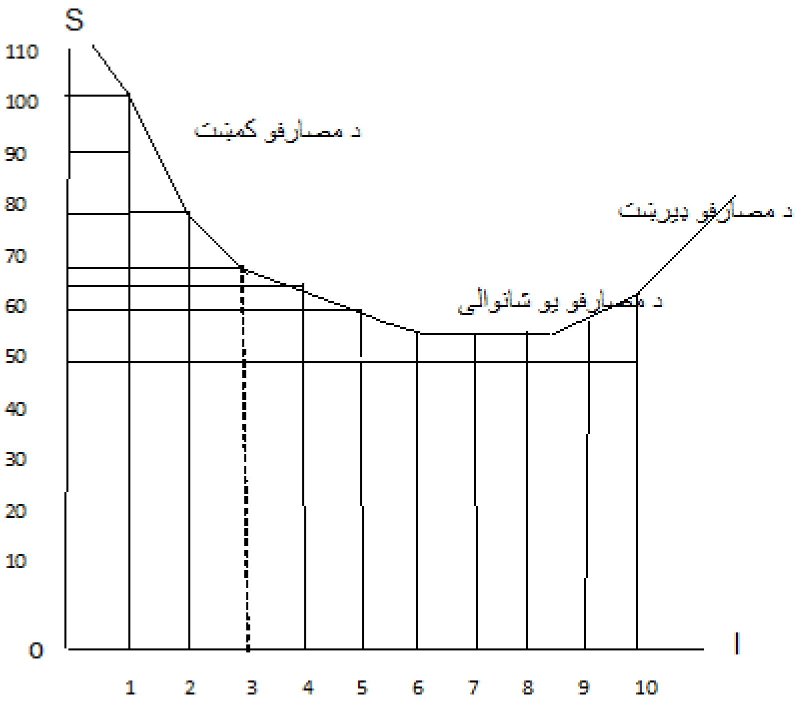

په پورتني ګراف کې تاسو ګورئ چې ګراف په لومړي سر کې مخ ښکته راځي دا په دې مانا چې دا د مصارفو کمښت ښيي بيا يو داسې ځای رارسيږي چې ګراف د

مستقیم خط شکل نیسي چې د مصارفو یو شان والی ښيي او له دې وروسته ګراف بیرته مخ پورته ځي چې د مصارفو ډېرښت څرګندوي .

دتولیدونکو او مصرونکو نظریات

تولیدونکو نظریه

د دې لپاره چې تولیدونکي ډیر تولید په لړ لګښت ترسره کړي د تولید عوامل باید داسې سره یوځای کړي چې لګښت د کمښت اخري حد ته ورسیږي ،په ګټور بازار کې تولیدات وپلوري او تولید ادامه پیدا کړي په پایله کې ویلي شو چې د تولیدونکو ته د تولید لګښت ځانګړی اهمیت لري ځکه د عوایدو او لګښت تر منځ توپیر د تولیدونکو ګټه جوړوي ،تولیدونکي باید خپل لګښت د کمښت اخري حد ته ورسوي تر څو ډیره ګټه تر لاسه کړي .

تولید هغه پروسه ده چې په هغې کې د تولید عوامل داسې سره یو ځای کیږي چې په توکو او چوپړتیاوو تبدیل شي.

هغه اړیکه چې د تولید عوامل او د تولید مقدار په خپل منځ کې لري د تولید تابع ورته وايي د تولید عوامل کار ،پانګه او ځمکه په تولید کې ونډه لري . کولای شو چې تابع په لاندې ډول ولیکو :

$$Q = F(K, V, L)$$

= Q د تولید مقدار

= K پانګه

= V کار

= L ځمکه

د خپل کار د اسانتیا لپاره د ځمکې او پانګې مقدار د تولید په پروسه کې ثابت فرضوو. غواړم د تولید په پروسه کې یوازې د کار مقدار ارزیابي کړم . چې زموږ تابع لاندې بڼه اختیاروي :

$$Q = F(V)$$

دکار مقدار= تولید مقدار

پورتنۍ تابع موږ ته وايي که د کار د واحدونو په شمیر کې زیاتوالي او یا کموالی راولو نو په تولید به يې اغیزه څه وي .فرض کړی چې د ځمکې مقدار

ثابت او ماشین الات هم په لاس کې لرو . په همدې ځکه لومړی یو کار ګر کار کوي چې تر یو معلومې نېټې وروسته ي 20کیلو ګرامه غنم تولیدیږي. خو کله چې یو بل کار ګر هم وراضافه کړو نو ټول تولید 50 کیلو ګرامو ته پورته کیږي په همدې تر تیب د نورو کار ګرو په اضافه والي سره چې کوم تغیرات په تولید کې راځي په لاندې جدول کې روښانه شوي :

د کارګرو شمیر	ټول تولید	نهایي تولید	منځنی تولید
1	20	20	20
2	50	30	25
3	90	40	30
4	140	50	35
5	180	40	36
6	210	30	35
7	230	20	32
8	240	10	30
9	235	5	26

په پورتني جدول کې تاسو ګورئ کله چې په ځمکه یو کار ګر کار کوي ټول تولید 20 کیلو ګرامه خو کله چې نور کار ګران ور اضافه کیږي ټول تولید ورسره ډیریږي خو منځنی او نهایي تولید تر یو بریده لوړیږي خو بیا وروسته بیرته نزولی سیر نیسي او کمیږي .چې کولای شو په لاندې ګراف کې هم روښانه کړو :

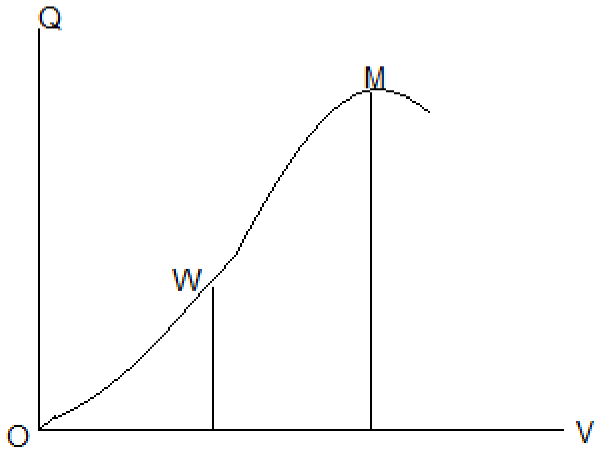

په پورتني ګراف کې تاسو ګورئ تاسو ګورئ تاسو د توليد تابع ګورئ چې OV د کار واحدونه او OQ د توليد مقدار ښيي. د توليد تابع لومړی صعودي بڼه اختياروي او د Mتر نقطې پورې رسيږي او بيا نزولي لار نيسي .همدرانګه OW او WMسره يو شانوالی نه لري چې موږ ته راښي چې نهايي توليد د کار د عواملو په تغير سره د نهايي توليد په مقدار کې تغير راځي .نهايي توليد هغه توليد ته ويل کيږي چې د هر اضافه شوي کارګر څخه په لاس راځي .کولای شو چې د نهايي توليد اړيکه په دې ډول وليکو : MP= Qn – Qn–n

همدرانګه د تولید د بیلا بیلو ډولونو تر منځ اړیکه په لاندې ګراف کې روښانه کړو :

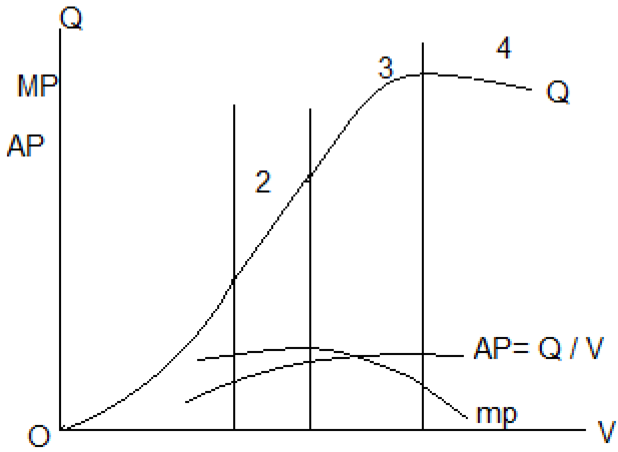

د نهایي تولید سیر په لومړیو کې صعودي او بیا وروسته نزولي بڼه اختیاروي چې دا کړنه په کرنه کې ډیره عامه ده چې دې ته د نزولي بهرې قانون هم وایي .کله چې ټول تولید د کار په واحدونو وویشو نو منځنی تولید په لاس راځي چې مقدار یې په څلورمه ستنه کې ښودل شوی .

د ټول تولید ،نهایي تولید او منځني تولید د ګراف تر منځ اړیکه کولای شو په څلورو مرحلو کې روښانه کړو :

1. په لومړۍ مرحله کې ټول تولید ،نهايي توليد او منځنى توليد ډيريږي .د کار د هر واحد په زياتوالي سره د تير واحد په نسبت کې زياتوالى راځي په دې مرحله کې د نهايي توليد مقدار د ډيرښت مقدار حد اکثر ته رسيږي .

2. په دويمه مرحله کې ټول توليد او منځنى توليد ډيريږي خو نهايي توليد کميږي د دې مرحلې په اخر کې نهايي توليد له منځني توليد سره چې مقدار يې حد اکثر ته رسيږي مساوي وي .

3. په دريمه مرحله کې ټول توليد د ډيرښت خپل اخري حد ته رسيږي خو منځنى او نهايي توليد کميږي دکار د بيلا بيلو واحدونو د زياتوالي سره سره منځنى توليد کميږي او د دې مرحلې په اخر کې صفر کيږي چې ټول توليد د ډيرښت خپل نهايي حد ته رسيږي .

4. په څلورمه مرحله کې ټول توليد کميږي او نهايي توليد منفي لورى نيسي ياني د کار د يو واحد په زياتوالي سره ټول توليد د ډيريدو پر ځاى کميږي چې منځنى توليد هم په دې مرحله کې کميږي.

لګښت Cost

په تير مبحث کې مو د توليد او د توليد د عواملو ترمنځ په اړيکې خبرې وکړې نو په دې برخه کې غواړم د توليد لګښتونه تر څيړنې لاندې ونيسو .په توليد کې لګښت په حقيقت کې د توليد د عواملو قيمت دى چې د توکو او چوپړتياوو

په تولید کې کارول کیږي .هغه اړیکه چې د تولید د مقدار او د تولید د لګښت ترمنځ ده د لګښت تابع ورته وایي. د تولید تابع او د لګښت تابع یو له بل سره مخامخ اړیکه لري .د لګښت تابع لاندې بڼه لري :

$$TC = F(Q)$$

(تولید مقدار)f= ټول لګښت

یانې د لګښت تابع د تولید مقدار دی.په ټولیز ډول د تولید لګښت د ثابتو او متغیرو لګښتونو باندې وېشو .

ثابت لګښت : هغه لګښت د چې د تولید د مقدار په تغیر سره تغیر نه خوري (تر یو معین مقدار پورې ثابت وي) ثابت لګښت ورته وایي .

متغیر لګښت : هغه لګښت ته ویل کیږي چې د تولید مقدار په تغیر سره په کې تغیر راځي .د لګښت تابع لاندې بڼه لري:

$$TC = FC + VC$$

متغیر لګښتونه + ثابت لګښتونه = ټول لګښت

اوس کولای شو چې د لګښت تابع داسې ولیکو : $TC = F(Q) + FC$

ثابت لګښتونه + (تولید مقدار) f = ټول تولید

د ثابتو لګښتونو ګراف خطي او د x له محور سره موازي وي چې لاندې بڼه لري:

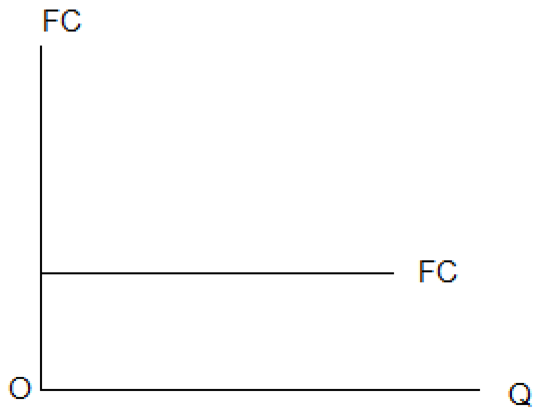

د متغیر لګښت ګراف د تولید د ګراف پر اساس رسمیږي موږ کولای شو د تولید په برخه کې د ګراف پر اساس د متغیر لګښت ګراف رسم کړو .

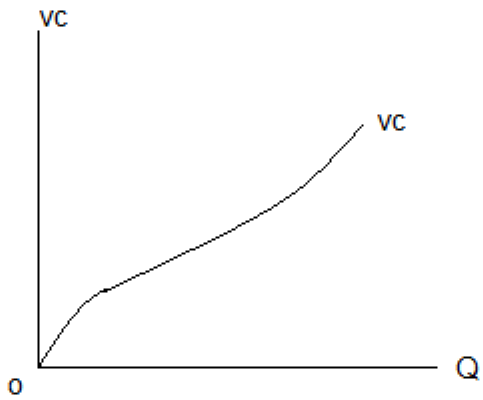

ټو لګښتونه د ثابت او متغیر له ټولګې څخه عبارت دي نو کولای شو په لاندې ډول یې ګراف رسم کړو :

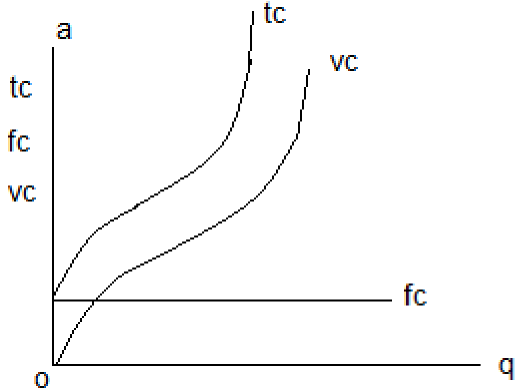

د ثابتو او متغيرو لګښتونو تر څنګ د لګښت يو شمير نور ډولونه هم لري چې په لاندې ډول دي :

نهايي لګښت : نهايي لګښت د توليد د اخري واحد لګښت دی .ياني د نوي واحد د زياتوالي لګښت دی .د مثال په توګه که د دوه واحدو ټول لګښت 95 افغانۍ وي که موږ دريم واحد وراضافه کړو ټول لګښت 115 افغانۍ کيږي چې د دريم واحد د نهايي لګښت د پيدا کولو لپاره 115 منفي 95کوو چې 20 په لاس راځي مانا دا چې دريم واحد نهايي لګښت 20افغانۍ دی . د تعريف پر اساس کولای شو تابع په داسې رسم کړو : $MC = TC_n - TC_{n-1}$

ټول منځني لګښتونه : کله چې ټول لګښتونه د توليد په مقدار وويشو نو ټول منځني لګښتونه په لاس راځي چې د توليد د هر واحد لګښت رابني چې تابع په دې ډول ده :

$$ATC = TC / Q$$

توليد مقدار / ټول توليد = ټول منځني لګښتونه

متغير منځني لګښتونه : کله چې متغير لګښت د توليد په مقدار وويشو منځني متغير لګښتونه په لاس راځي :

$$AVC = VC / Q$$

تولید مقدار / متغیر لګښت = منځني متغیر لګښت

ثابت منځني لګښت : د ثابت لګښت ویش په ټول تولید څخه ثابت منځني لګښت په لاس راځي :

AFC = FC/ Q

تولید مقدار / ثابت لګښت = ثابت منځني لګښت

نهایي لګښت،ټول منځني لګښت ،ټول منځني ثابت لګښتونه او منځني متغیر لګښتونه ګرافونه په لاندې ډول دي :

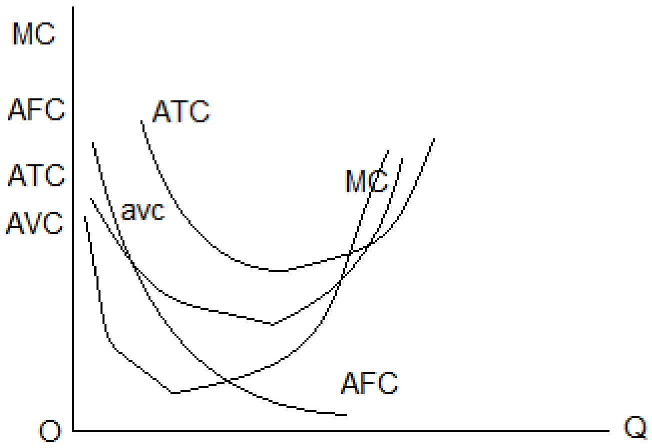

قدرمنو لوستونکو د لا ښې پوهونې لپاره کولای شو د لګښتې ټول ډولونه په لاندې جدول کې هم روښانه کړو :

1	2	3	4	5	6	7	8
Q	FC	VC	TC	AFC	AVC	AC	MC
1	60	30	90	60	30	90	–
2	60	40	100	30	20	50	10
3	60	45	105	20	15	35	5

4	60	55	115	15	13	28.75	10
5	60	75	135	12	15	27	20
6	60	120	180	10	20	30	45

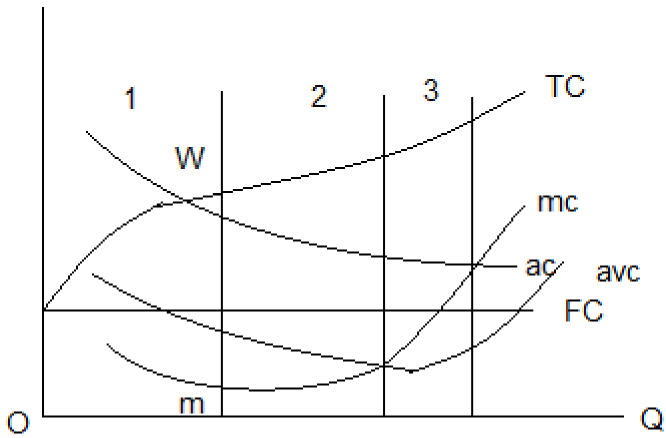

د لګښت د ګرافونو ترمنځ اړیکه : په پورتنۍ دستګا کې تاسو د لګښت د ټولو ګرافو ترمنځ اړیکه وینئ چې لاندې څلور ناحیې ترې تشخیصې کیږي :

لومړۍ ناحیه : ټول لګښت ډیریږي خو نهایي لګښت د تولید مقدار په ډیر والي سره کمیږي او یو داسې نقطه (W) ته رسیږي چې نهایي لګښت خپل اخري حد ته

رسيږي (m) .نهايي لګښت،منځنی ټول لګښت او متغير منځنی لګښت نزولی لار نيسي .

دويمه ناحيه : په دويمه ناحيه کې ټول لګښت زياتوالی مومي او نهايي لګښت صعودي لار نيسي خو ټول منځني لګښتونه او متغير منځني لګښتونه نزولي لار نيسي .

دريمه ناحيه : په دريمه ناحيه کې نهايي لګښت او منځني متغير ډيريږي خو ټول منځني لګښتونه کميږي.

څلورمه ناحيه : په دې ناحيه کې د ټولو لګښتونو ګرافونه صعودي لار نيسي .

له پورتنيو څرګندونو څخه رامعلوميږي چې څنګه لګښت د توليد د مقدار په تغير سره تغير مومي . د دې پوښتنې ځواب چې توليدونکي تر کومې توليد کوي او لګښت ورکوي ؟ په هغه بازار پورې اړه لري چې دوی په کې کړنې تر سره کوي .

دويم ـ د مصرفوونکو نظريه :

افاده : د هر مصرفوونکي غوښتنې نامحدودې او وسايل يې محدود دي او تل هڅه کې وي تر څو په لږو وسايلو ډيرې غوښتنې پوره کړي او سکون تر لاسه کړي .له يو توکي څخه لاسته راغلی سکون کولای شو چې په واحديا اعدادو

معلوم کړو . د ساري په ډول يو شخص دوه ګيلاسه شيدې څکي نو ويلي شو چې دا شخص چې په اقتصاد کې ده ته مصرفونکی وايي 50، 10، 5واحدونو يا اعدادو په وسيله سکون ترلاسه کړو په اقتصاد کې له افادې څخه موخه د توکي هغه وړتيا ده چې د انسان د يوې غوښتنې د پوره کيدو قابليت ولري. د ساري په توګه د لوږې د لرې کولو لپاره ډوډۍ او د دتندې د لرې کولو اوبه ته اړتيا ده چې اوبه او ډوډۍ افاديت لري د افادې د ښو پيژندلو لپاره لاندې توپيرونه اړين دي :

افاده او ګټه : بعضې خلک افاده او ګټه په يوه مانا کاروي دا په داسې حال کې ده چې افاده او ګټه يو له بل سره لوی توپير لري ډيری وخت ليدل کيږي چې يو توکی انسان ته زيان رسوي خو افاديت لري د ساري په توګه د شراب څښل انسان ته زيان رسوي خو د انسان د يوې غوښتنې د پوره کيدو توان لري همداسې زهر د انسان د مرګ غوښتنه پوره کوي څکه په زهرو کې افاديت شتون لري نو ځکه ويلي شو چې ټول ګټه لرونکي توکي افاديت لري خو ټول افاديت لرونکي توکي ګټه لرونکي توکي نه دي.

افاده او سکون : له افادې څخه موخه د يو توکي هغه خاصيت دی چې د انسان د يوې غوښتنې د سکون سبب ګرځي دا په دې مانا چې افاده په توکو کې دخيله ده او سکون د افادې تر کارونې وروسته تر لاسه کيږي .

د افادې بيلابيل ډولونه :

لومړنۍ افاده : کله چې موږ یو توکی موږ په لږ لږ مقدار کارو د توکي د لومړي مقدار په کارونې سره چې کوم افادیت ترلاسه کوو دې ته لومړنۍ افاده وایي د ساري په توګه د ډوډۍ خوړلو په وخت چې د لومړۍ مړۍ څخه کومه افاده حاصلیږي دې ته لومونۍ افاده وایي.

نهایي افاده : کله چې په یو وخت کې یو انسان د یو توکي څو برخې په متواتر ډول کاروي له هرې برخې چې کارونکي افادیت اخلي دې ته نهایي افادیت وایي.

ټوله افاده : کله چې د توکو د برخو په کارولو سره مصرفوونکو په ټولیز ډول له کوم افادیت ترلاسه کوي دې ته ټوله افاده وایي. کله چې مصرفوونکي د کوم توکي له یوې برخې ټول افادیت ترلاسه کړي نو دې ته د یو برخې ټول افادیت وایي.

مثبته افاده : افاده په هغه صورت کې مثبته وي چې غوښتنه په پوره توګه پوره شوې نه وي او مکمل سکون نه وي ترلاسه شوی. مکمل سکون هغه وخت ترلاسه کیږي چې نهایي افادیت صفر شي.

صفر افاده : افاده هغه وخت صفر کیږي چې سکون په مکمله توګه تر لاسه شي او د دې توکي د نورو کارولو په وجه سکون نه ترلاسه کیږي .

منفي افاده : افاده هغه وخت منفي کيږي کله چې د يو توکي مسلسل کارولو له کبله سکون مکمل تر لاسه شي او کله چې دا توکى نور کارول کيږي انسان ته تکليف رسوي .کولاى شو په لاندې جدول کې هم روښانه کړو :

منه	ټوله افاده	نهايي افاده	لومړنۍ افاده
لومړۍ	20	20	لومړنۍ افاده
دويمه	35	15=20-35	مثبته افاده
دريمه	45	10=35-45	-
څلورمه	50	5=45-50	-
پينځمه	50	0=50-50	صفر افاده
شپږمه	45	5-=50-45	منفي افاده
اوومه	35	10-=45-35	منفي افاده

له پورتني جدول څخه راڅرګنديږي چې د لومړنۍ کاروني څخه شل سلنه افاده حاصليږي چې دې ته لومړنۍ افاده وايي د دويمې منې په خوراک سره افاده 35 ته لوړيږي چې دې ته نهايي افاده وايي همداسې د دريمې او څلورمې نهايي افاده 5او 10 ده خو کله چې پينځمه منه وخوري نو په مکمله توګه سکون حاصليږي نو دلته افاده صفر کيږي له دې وروسته بيا افاده منفي لور نيسي.

د نهايي افادې د کمښت قانون

موږ په ورځني ژوند کې وينو کله چې موږ د کوم توکي کارونه پيل کړو په لومړي سر کې دا توکي موږ ته ډېر سکون راکوي افاده يې هم ډېره وي خو کله چې موږ دا توکی په مسلسله توګه و کارو نو افاديت يې ور ور کميږي اخر يو داسې وخت راځي چې موږ د دې توکي کارول بندو په اقتصاد کې د انسان دې کړن ته د افادې دکمښت قانون وايي .په اقتصاد کې د شتمنۍ د ويش مهم او اساسي قانون دی. دا قانون د ايچ ايچ ګوسن له خوا په کال 1854ميلادي کال کې وړاندې شو چې وروسته بيا مارشال په ښه انداز وړاندې کړو .

که نور عوامل ثابت وي د يو توکي د هر برخې له کارونې وروسته د هغه په افاديت کې نسبت وروسته ته کمښت راشي نو د افادې د کمښت قانون ورته وايي .ډاکتر مارشال په دې اړه وايي : په يو وخت کې يو ډول توکي مسلسل کارول د هغه توکي د نور په کارلو سره د هغه په افاديت کې کمښت راځي .

همدارنګه چيپ مين په دې اړه وايي : کله چې يو توکی له موږ سره په ډېره پيمانه شتون ولري نو موږ يې په ډېره کمه پيمانه د نور غوښتو تمه لرو .

د شربت ګيلاس	ټوله افاده	نهايي افاده
1	12	12
2	22	10=12-22
3	30	8=22-30

4	36	6=30-36
5	40	4=36-40
6	42	2=40-42
7	43	1=42-43

په پورتني جدول کې موږ او تاسو ګورو د شربتو د لومړي ګيلاس له کبله ټوله افاده دولس او نهايي افاده يې هم دولس ده خو کله چې دويم ګيلاس و څښنو ټوله افاده يې دوه ويشت کيږي او نهايي افاده يې کميږي همداسې د دريو ،څلورو او نورو ګيلاسونو په کارونې سره په نهايي افاده کې کمښت راځي.

کولای شو په ګراف کې هم روښانه کړو :

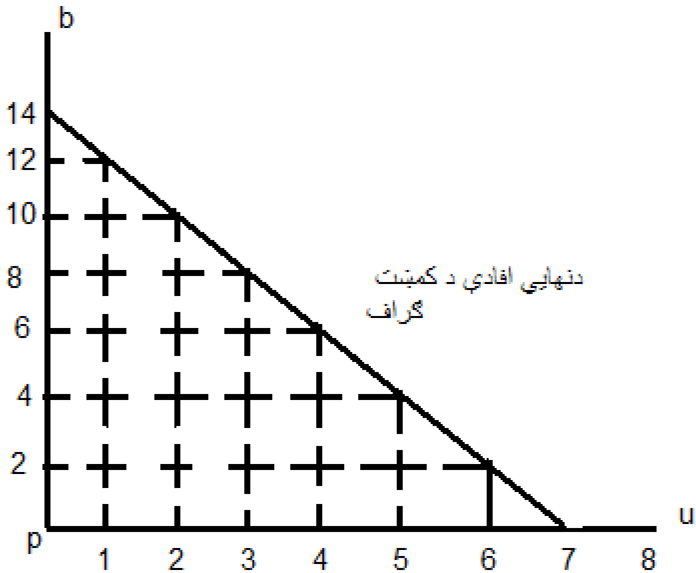

په پورتني ګراف کې وینو کله چې لومړی ګیلاس وکارول شي نهایي افاده دولس کیږي خو کله چې دویم وکارول شي نهایي افاده لسو ته راښکته کیږي او ګراف نزولي سیر نیسي.

د نهایي افادې د کمښت د قانون فرضیات :د اقتصاد په علم کې هم د نورو قوانیو په څیر د یو قانون د سم ثابتولو لپاره باید یو څو خبرې فرض کړي چې دې ته د قانون مفروضات ویل کیږي . که دا مفروضات وي قانون سم ثابتیږي او که نه سم نه ثابتیږي د نهایی افادې د کمښت قانون لاندې مفروضات لري :

1. د برخو مناسب مقدار : د نهایی افادې د سم ثابتولو لپاره باید د توکي برخې مناسبې وي که چیرته په برخې ډیرې کوچنۍ وي نو نهایی افاده د کمښت پر ځای نوره هم زیاتیږي د ساري په توګه کله چې یو انسان تږی وي د دې پر ځای چې یو ګیلاس اوبه ورکړل شي یو غړپ ورکول کیږي نو د هغه تنده لا پسې ډیریږي او کمیږي نه . او که د غړپ پر ځای یو ګیلاس ورکړل شي نو سمدستي یې نهایي افادیت کمیږي .

2. یو شان ځانګړتیاوې : د دې قانون د سم ثابتولو لپاره دا خبره هم باید فرض کړای شي د کوم توکي برخې چې کارول کیږي باید یو شان بڼه او ځانګړتیاوې ولري د هرې برخې وزن،بڼه حجم او خوند باید یو شان وي .د ساري په توګه کله چې موږ منه معیار نیسو ټولې منې باید یو شان وي داسې نه چې یوه کوچنۍ او بله غټه وي او یې په خوند کې توپیر وي .

3. مسلسل کارول : د دې قانون د سم ثابتولو لپاره دا خبره هم باید په نظر کې ونیول شي چې توکي باید په مسلسله توګه وکارول شي او که مسلسل ونه کارول شي دا قانون سم نه ثابتیږي. د مثال په توګه که یو شخص یوه منه سهار او یوه ماښام وخوري نو د منې افاده نه کمیږي .

4. د مصرفوونکو عاید :د دې قانون سم ثابتولو لپاره یو شرط دا هم دی چې د مصرفوونکي په عاید کې تبدلي رانشي ځکه کله چې یو انسان عادي مامور او یو باسیکل لري خو کله چې د انسان وزیر شي نو سمدستي موټر اخلي نو دلته د باسیکل افاده صفر کیږي دا په داسې حال کې ده چې له دې انسان سره د باسیکلونو په شمیر کې زیاتوالی نه دی راغلی. همدرانګه د مصرفوونکي په ذهنیت کې تغیر هم دا قانون سم نه ثابتوي ځکه یو شخص ام خوري خو کله چې په یاد شي چې ډاکتر له امه څخه منع کړی سمدستي د ام خوړل دروي نو دلته خو د ام په افادیت کې کمښت نه راځي بلکې د انسان په ذهن کې تغیر راځي .

5. دود او دستور کې توپیر : د دې قانون د سم ثابتولو لپاره دا خبره هم باید په نظر کې ونیول شي چې د خلکو په دود دستور کې توپیر نه وي راغلی ځکه کله چې د یو توکي دود لاړ شي خلک یې نه اخلي دا په داسې حال کې ده چې د توکي په مقدار کې به تغیر نه وي راغلی مګر افادیت به یې کم شوی وي .

د نهايي افاديت د کمښت د قانون استثنات يا حدود

بعضې داسې وختونه وي چې دا قانون هلته نه تطبيقيږي اويا د يو څه وخت لپاره معطليږي چې دې حالت ته موږ د قانون حدود يا استثنات وايی د نهايي افاديت د کمښت قانون لاندې استثنات لري :

○ پوه او هنر : د پوهې او هنر د حاصلولو برخه کې دا قانون نه تطبيقيږي د پوهې د ترلاسه کولو لپاره چې يو انسان څومره مطالعه کوي علاقه يې لا پسې ډيريږي . که غور وکړو کله چې انسان يو کتاب څو څو ځله مطالعه کړي نو زړه يې ور څخه توريږی چې د پوهې او هنر په برخه کې هم دا قانون تر يو بريده تطبيقيږي .

○ پيسې او شتمني : د پيسو او شتمني په برخه کې هم دا قانون سم نه ثابتيږي ځکه انسان په طبيعي لحاظ حريص دی که پيسې او شتمني په ډير مقدار ولري نورې هم غواړي د دې سبب دا دی چې د انسان غوښتنې نسبت وسايلو ته ډيرې دي نو ځکه تل د خپلو غوښتنو د پوره کولو په موخه د پيسو او شتمني د ترلاسه کولو په موخه هلې ځلې کوي .

○ کارول او د شمير ډيرښت : بعضې داسې توکي شته چې څومره ډير کارول کيږي او په شمير کې ډيرښت راشي افاديت يې نه کميږي د ساري په توګه که په يو ښار کې موبايل ډير شي نو ډير خلک يې کاروي افاديت يې نور هم ډيريږي .

○ نمود او نمايش : هر انسان په فطري ډول ځانپالی وي د نورو په وړاندې د عزت د ترلاسه کولو په موخه په نمود او نمايش ډېر زيار باسي هغه د نمود او نمايش وسايل ډېر کاروي چې د دې توکو په ډېر کارولو سره يې افاديت نه کمېږي نو ځکه په دې توکو دا قانون تطبيقيږي همدارنګه انسان تل د اقتدار او واک په ترلاسه کولو پسې ګرځي او هر څومره چې ډېر تر لاسه کړي افاديت يې نه کمېږي لاپسې ډيرېږي د دې تر څنګ په نشه يي توکو هم دا قانون نه طبيقيږي ځکه د نشه يی توکو مسلسل کارول د انسان عادت ګرځي او تل هڅه کې چې ډېر تر لاسه کړي او افاديت يې نه کمېږي .

د نهايي افادې د کمښت قانون له مفروضاتو او استثناتو سره سره بيا هم ډېر مهم قانون دی او په دې هر هوښيار انسان پوهيږي چې د يو توکي مسلسل کارول د هغه افاديت کميږي .د تقاضا قانون هم د نهايي افادې د کمښت په قانون ولاړ دی د نهايي افادې دکمښت قانون له مخې د يو توکي ډېر کارول د هغه په افاديت کې کمښت راځي نو له دې کبله مصرفوونکی غواړي د يو توکي نور وپيري چې د هغه قيمت ټيت شي چې د انسان له دې رويې څخه د تقاضا قانون اخيستل شوی او هغه دا ده چې د قيمت په ټيټوالي سره تقاضا ډيريږي او د قيمت په جګوالي سره تقاضا کميږي ،همدرانګه مصرفوونکي ته لارښونه کوي چې هغه بايد دومره توکي وپيري چې نهايي افاده يې له قيمت سره برابره وي که نهايي افاده يې له قيمت څخه ډېره وي نور اخلي اوکه نه همدرانګه د قيمت په ټاکلو کې هم له موږ سره مرسته کوي ځکه موږ هغه توکي پيرو چې قيمت او افاده يې سره مساوي وي د دتر څنګ د ماليې په ټاکلو کې هم دا قانون

له موږ سره مرسته کوي ځکه شتمن باید ډیره مالیه ورکړي ځکه له هغو سره شتمني ډیر شتون لري او افادیت یې هم ورته ډیر نه وي او غریب باید لږ ورکړي ځکه له هغو سره شتمني کمه کوي او ډیر افادیت ورته لري .

د نهایي افادې د مساوات قانون

د نهایي افادې د کمښت مطابق د یو توکي مسلسل کارول د هرې راتلونکې برخې نهایي افاده کمیږي او یو داسې ځای را راسیږي چې نهایي افاده یې صفر کیږي. یو هوښیار انسان یو توکی په دومره مقدار هم نه کاروي چې نهایي افاده یې صفر ته ورسیږي بلکې دې حالت ته له رسیدو مخکې هغه بل توکي ته مخه کوي د ده له کارولو وروسته بل توکي ته مخه کوي هغه په بیلابیلو توکو ځکه مصارف کوي چې له ټولو توکو نهایي افاده مساوي ترلاسه کړي چې په اقتصاد کې دې قانون ته د نهایي افادې د مساوات قانون وایي .

که له یو مصرفوونکي سره یو داسې توکي شتون ولري چې په ډیرو برخو کې کارول کیږي او مصرفوونکی دا توکي داسې وکاروي چې له ټولو برخو یو شان نهایي افاده ترلاسه کړي نو دې ته د نهایي افادې د مساوات قانون وایي .ډاکتر الفرد مارشال د نهایي افادې د کمښت قانون داسې تعریف کړی دی :

که له یو شخص سره یو داسې توکي شتون ولري چې له یو څخه په ډیرو کارونو کې کارول کیږي او دا توکي یوازې په هغو کارونو داسې وکاروي چې له ټولو

مساوي نهايي افاده ترلاسه کړي .کولای شو چې په لاندې جدول کې هم روښانه کړو:

د پیسو واحدونه	غنم	غوړي	بوره
1	16	14	12
2	14	12	10
3	12	10	8
4	10	8	6
5	8	6	4
6	6	4	2
ټوله نهايي افاده	66	54	42

په پورتني جدول کې تاسو ګورئ چې له یو شخص سره ټولې شپږ افغانۍ شتون لري هغه غواړي چې غنم،غوړي او بوره پرې واخلي .که دا شخص ټولې افغانۍ په غنمو ورکړي نو ټوله افاده یې 66واحده تر لاسه کوي او که غوړي پرې واخلي ټول افادیت یې 54واحده کیږي او که بوره پرې واخلي نو 42 واحده کیږي .که مصرفوونکی هوښیار وي نو ټولې پیسې به هیڅ وخت هم یوازې په غنمو ،غوړیو او یا بوره ونه لګوي .که هغه درې افغانۍ په غنمو ورکړي 12 واحده افاده تر لاسه کوي او که څلور نو 10 واحد افاده تر لاسه کوي او که خلورمه افغانۍ په غوړیو مصرف کړي نو 14واحده نهايي افاده ترلاسه کوي همداسې نوځکه

مصرفوونکی څلورمه افغانۍ په غوړيو لګوي او پنځمه افغانۍ هم په غوړيو لګوي ځکه له غنمو دلته ډيره افاده تر لاسه کوي . او شپږمه افغانۍ که په غوړيو ولګوي نو هغه 10 واحده نهايي افاده ترلاسه کوي او که په بورې يې ولګوي نو 14واحده نهايي افاده تر لاسه کوي . که مصرفوونکی دا ټولې افغانۍ داسې بدلې رابدلې ولګوي نو له ټولو لګول شويو پيسو څخه لاسته راغلی نهايي افاده سره مساوي وي نو له ټولې افادې څخه ډيره افاده ترلاسه کيږي .

که درې لومړۍ افغانۍ په غنمو ولګول شي نو ټوله افاده :

16+14+12=42 برخې

څلومه او پنځمه افغانۍ په غوړيو لګوي ټوله افاده :

14+12=26برخې

شپږمه افغانۍ که په بوره ولګوي نو ټوله افاده :=12

داسې پيسې چې په بيلابيلو لارو چې ولګول شي نو ټوله لاسته راغلې 80 واحده افاده ترلاسه کوي که دا مصرفوونکی خپلې افغانۍ په بله طريقه ولګوي نو له 80 څخه ډيره نه شي ترلاسه کولای .

کولای شو چې په ګراف کې هم وښايو :

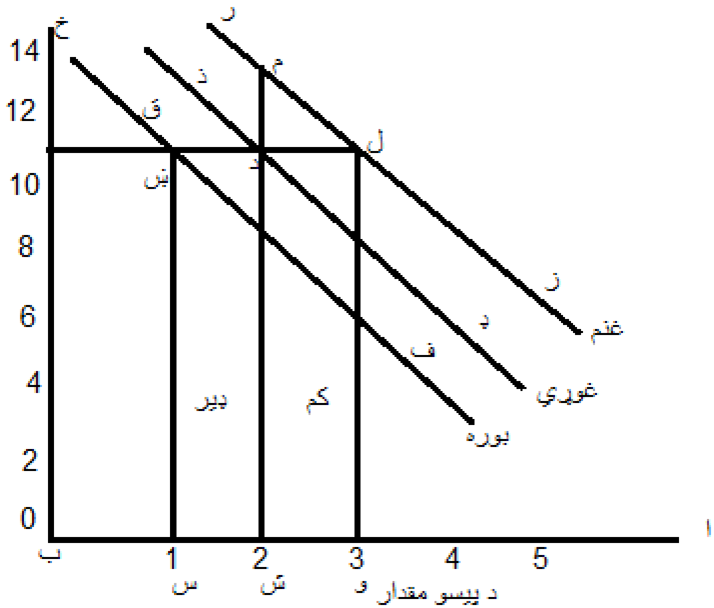

په پورتني ګراف کې زر د غنمو نهاېي افادې خط، ډذ د غوړیو نهایي افادې خط او ف ق د بورې د نهایي افادې خط راښیي.که درې افغانۍ په غنمو ،دوه په غوړیو او یوه افغانۍ په بورې مصرف کړي نو د پیسو د هر واحد نهایي افاده سره مساوي ده لکه څرنګه چې په ګراف کې معلومیږي . په دې ترتیب د پیسو کارول مصرفوونکو ته تر ټولو ډیره افادیت تر لاسه کوي کله دې پرته په هر لار وکاروي نو کم افادیت تر لاسه کوي که په بورې د یوې افغانۍ پر ځای دوه افغانۍ ولګوي نو س ش او ښ ډیریږي په بورې د یوې افغانۍ د زیاتولي په صورت کې د غنمو یوه افغانۍ کمیږي په غنمو د یوې افغانۍ کم مصرف سره و

ل ش م کمیږي . زیات شوی مقدار له کم شوی مقدار څخه لږ دی نو ځکه له پورتني ترتیب څخه بل هر ترتیب کې مصرفوونکو زیان مومي.

دلته د پیسو د هر واحد نهایي افاده مساوي نه ده او په دې شکل کې هم ښکاري چې مصرفوونکو ته هغه وخت ډیر افادیت ترلاسه کیږي چې د هر واحد نهایي افاده سره مساوي وي .

د نهایي افادې د مساوات د قانون دویم نوم د استبدال دی ځکه مصرفوونکی خپلې پیسې په بیلا بیلو لارو لګوي تر څو له ټولو مساوي افاده تر لاسه کړي .همدرانګه د دې قانون دریم نوم ناپیلی دی ناپیلی ځکه ورته وایي چې مصرفوونکی په یو داسې ځای کې وي چې د ټولو توکو نهایي افاده مساوي وي نو ځکه توکی یو پر بل د برتري ورکولو څخه ډډه کوي .او د دې قانون څلورم نوم سکون دی دې قانون ته د سکون قانون ځکه وایي چې په دې قانون کې مصرفونکی پیسې په بیلا بیلو لارو لګوي تر څو ټوله افاده تر ټولو ډیره شي د ډیرې افادې په تر لاسه کولو سره مصرفوونکی ډیر سکون تر لاسه کوي .

د نهایي افادې د مساوات د قانون حدود : د قانون لپاره حدود په دې مانا کې په همدې حدودو کې قانون چلیږي چې د دې قانون لپاره په لاندې ډول دي :

- دود دستور او فیشن : بعضې مصرفونکي د توکو د نهایي افادې پر ځای دود دستور او فیشن په نظر کې نیسي .د ساري په توګه ښځې قیمتي لباس

او زیورات کاروي په دې توکو د پیسو له لګښت څخه مساوي افاده نه ترلاسه کیږي نو ځکه دا قانون دلته صدق نه کوي .

- معلومات : ځیني وخت مصرفوونکو ته د بازار په اړه معلومات نه وي نو ځکه د پیسو د مقدار د لګولو له کبله مساوي افاده نه شي ترلاسه کولی .
- بې پروایي : مصرفوونکي ځیني وخت د پیسو د لګښت په وخت کې بې پروایي کوي او د توکو افادیت په نظر کې نیسي او د پیسو واحدونه په لګښت رسوي نو ځکه مساوي افادیت نه ترلاسه کوي او دا قانون هم دلته نه پلي کیږي .
- د ویش وړ نه وي : ځیني داسې توکي وي که په وړ برخو وویشل شي نو کارول یې ستونزمن کیږي د ساري په توګه لکه موټر ،قالینه او نور په دې حالت کې هم مصرفوونکي نهایي افادیت نه شي تر لاسه کولای .

د نهایي افادې د مساوات د قانون اهمیت

- د شتمنۍ ویش : هر مصرفوونکی غواړي خپل وسایل داسې وکاروي چې ډیر افادیت تر لاسه کړي نو دا قانون ورته لارښونه کوي چې په هغو توکو لګښت ونه کړي چې افادیت یې لږ وي بلکې په هغو توکو یې ولګوي چې ډیر افادیت ولري او دتوکو افادیت سره مساوي تر څو ډیرسکون ترلاسه کړي .
- د شتمنۍ پیدا ښت : متشبث له خپلو محدود وسایلو څخه د ډیر ګټې د ترلاسه کولو تمه لري متشبث ډیره ګټه هغه وخت ترلاسه کوي چې د تولید وسایل ښه سره ګډ کړي د وسایلو ښه ګډ لپاره متشبث وسایل تبدیل راتبدیلوي تر څو یې ښه وکاروي له تبدیلولو سره متشبث ته معلومیږي دکوم عامل چې

نهایي افادیت کم وي د هغه پر ځای یو بل عامل چې ډیر افادیت ولري کاروي نو له دې کبله متشبث ته دا قانون ور ښيي چې د تولید عوامل داسې وکاروي چې ډیره ګټه تر لاسه کړي .

- د شتمنۍ تبادله : د توکو تبادله او د ارزښت او قیمت په ټاکلو کې دا قانون ډیر اهمیت لري د توکو د تبادلې په وخت کې مصرفوونکی لږ افادیت لرونکي توکو په ډیر افادیت لرونکي توکي تبادل کړي ډیر سکون ترلاسه کوي .
- د شتمنۍ ویش : د ملي عاید ویش د پیدا ښت د هر عامل د نهایي افادیت پر اساس وي متشبث د هر عامل په مقابل کې ورکړه د هغه د نهایي افادیت مطابق کوي ځکه که د تولید د عامل بدله د هغه د نهایي افادیت څخه کم ورکړي نو د تولید لپاره د هغه ترلاسه کول ستونزمن کیږي .د نهایي افادې د مساوات قانون د ملي عاید ویش او د تولید د عواملو د بدلې په ټاکلو کې مرسته کوي .

درییم څپرکی

تقاضا Demand

انسانان د خپلو غوښتنو په پوره کیدا پیسې ګرځي کله چې یو ښه شی ګوري د ترلاسه کولو په هڅه کې یې شي د انسان غوښتنې اړتیاوې نه شي پوره کولای ځکه که اړتیاوو غوښتنې پوره کولای شوای نو له موږ سره د اوسیدو لپاره کور، د خوراک لپاره خواړه او د اغوستو لپاره کالي شتون لري خو موږ بیا هم غوښتنې لرو خو د غوښتنو د پوره کولو لپاره یوازې اړتیا بشپړه نه ده ګڼ شمیر نور شیانو ته هم اړتیا ده دا خبره سمه ده تر څو چې په زړه کې د یو توکي د اخیستلو خواهش شتون ونه لري نو تقاضا نه رامنځته کیږي خو یوازې غوښتنه تقاضا نه ده غوښتنه هغه وخت په تقاضا بدلیږي چې لاندې شرایط ولري :

1. د اخیستو ځواک : دانسان غوښتنه هغه وخت په تقاضا بدلیږي چې د اخیستو ځواک یې ولري یانې د غوښتنې د پوره کیدا لپاره پیسې له ځانه سره ولري د ساري په ډول د یو ښه موټر غوښتنه هغه وخت تقاضا کیږي چې د اخیستو ځواک یې ولري که د اخیستو ځواک یې ونلري دا غوښتنه یوازې

غوښته پاتې کيږي او تقاضا ترې نه جوړيږي نو په اقتصاد کې غوښتنه هغه وخت په تقاضا بدليږي چې د يو توکي د اخيستو ځواک ولري .

2. د اخيستلو اراده : کله چې يو شخص د شي د ترلاسه کولو لپاره د غوښتنې په تقاضا د بدليدو دويم شرط اراده ده چې دا شخص يې بايد وکړي د ساري په ډول د يو شتمن سړي لپاره د يو لوکس موټر اخيستل اسانه کار دی او د اخيستلو ځواک يې هم لري خو که دا سړی اراده ونه کړي نو د ده دا غوښتنه يوازې غوښتنه پاتې کيږي په تقاضا نه بدليږي .

په اقتصاد کې تقاضا د يو شي د اخيستو غوښتنه ،د اخيستلو ځواک او د اخيستلو اراده چې درې واړه په وخت کې سره يو ځای شي تقاضا ترې جوړيږي او که يو ځای نه شي تقاضا نه بلل کيږي . پروفيسور بنهم تقاضا داسې تعريفوي : په ځانګړي وخت او ځانګړي قيمت د توکو هغه مقدار چې اخيستونکي يې د اخيستو قدرت ولري تقاضا بلل کيږي . کولای شو د تقاضا مفهوم په مساوات کې هم توضيح کړو : تقاضا= د اخيستلو ځواک+ د اخيستلو اراده .

په تقاضا او غوښتنې کې توپير : د تقاضا د مفهوم د ښه پوهيدو لپاره اړينه ده تر څو په دې توپير پوه شوو . په دې نړۍ کې هر شخص غواړي چې د خان په څير ژوندتير کړي د ژوند ښه وسايل ولري چې د دې ټولو ترلاسه کول يوه غوښتنه ده او دخلکو له دې غوښتنې څخه هغه وخت تقاضا جوړيږي چې د اخيستلو ځواک او اراده يې ولري کنه دا يوازې غوښتنه ده او بس .

په تقاضا او اړتیا کې توپیر

د تقاضا او اړتیا د توپیر د معلوملو لپاره یو مثال په نظر کې نیسو که یو شخص له خپل دفتر څخه څلور کیلومتره لرې اوسیږي ددې ستونزې د لرې کولو لپاره یو بایسکل ته اړتیا لري د ده دا اړتیا هغه وخت تقاضا کیږي کله چې د اخیستو ځواک او اراده ولري .

له قیمت سره د تقاضا اړیکه : تقاضا له قیمت سره مخامخ اړیکه لري که موږ ته د یو توکي د قیمت په اړه معلومات نه وي نو موږ د هغه توکي تقاضا نه شو معلومولی له قیمت پرته د تقاضا یادول بې مانا دي د ساري په ډول موږ نه شو کولای چې ووایو د غوړو تقاضا لس کیلو ګرامه ده لیکن داسې ویلې شو چې اته کیلو غوړو ته تقاضا ده چې د یو کیلو ګرام غوړیو قیمت پنځوس افغانۍ وي دا په دې مانا چې هر شخص د توکو قیمت ته ګوري بیا یې پیري کله چې د توکي په قیمت کې تغیر راشي په تقاضا کې هم تغیر راځي . کولای شو په لاندې جدول کې هم واضیح کړو :

في کیلو ګرام قیمت (افغانۍ)	تقاضا (کیلو ګرام)
50 پنځوس افغانۍ	4 کیلو ګرام
40 څلویښت افغانۍ	8 کیلو ګرام
30 دیرش افغانۍ	12 کیلو ګرام

20 شل افغانۍ	16 کیلو ګرام
10لس افغانۍ	20 کیلو ګرام
5پنځه افغانۍ	25 کیلو ګرام

تاسو په پورتني جدول کې ګورئ چې کله قیمت لوړیږي تقاضا هم کمیږي خو کله چې قیمت ټیټیږي تقاضا ډیریږي د ساري په ډول کله چې د منو قیمت پنځوس افغانۍ وي نو تقاضا ورته څلور کیلو ګرامه وي خو کله چې قیمت څلویښت افغانۍ کیږي تقاضا ورته اته کیلو ګرامه کیږي .کولای شو چې په ګراف کې یې هم توضیح کړو :

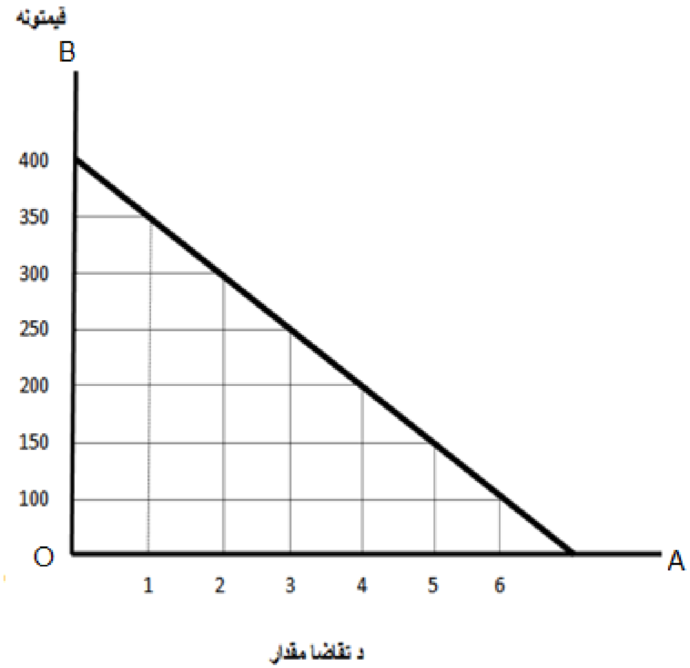

په پورتني ګراف کې تاسو AOاو BOدوه مستقیم خطونه ګورئ چې د O په نقطه کې یو بل پرې کوي . په دې ګراف کې د OAخط د تقاضا مقدار ښيي او د OBخط د قیمت اندازه ښيي .کله چې د توکي قیمت 350افغانۍ وي نو تقاضا ورته 1وي خو کله چې 300 افغانیو ته راځي تقاضا ورته ډیریږي او دوه کیږي همداسې تر اخره دا په دې مانا چې کله قیمت لوړیږي تقاضا کمیږي او کله چې قیمت ټیټیږي تقاضا ډیریږي .

د تقاضا قانون Law of Demand: د تقاضا قانون د مصرفوونکو هغه ارتجاعیت ښیي چې د یو توکي د قیمت په تغیر سره د هغو په تقاضا کې تغیر

راځي په ټوليز ډول داسې څرګندېږي کله چې د يو توکي قيمت لوړ شي تقاضا يې کمېږي خو کله چې قيمت ټيټ شي تقاضا ډېرېږي د قيمت او تقاضا دې اړيکې ته د تقاضا قانو ن وايي . پروفيسور مارشال د تقاضا قانون داسې تعريف کړی : که نور عوامل ثابت وي د يو توکي د قيمت په ټيټوالي سره تقاضا کې ډيربښت او د قيمت په جګوالي تقاضا کې کمښت راځي .

يو خبره د يادونې وړ ده چې د قيمت او تقاضا تغير کوم تناسب نه لري د ساري په توګه که د يو توکي قيمت دوه برابره شي مهمه نده چې تقاضا له پخوا څخه نيمه شي .کولای شو د تقاضا قانون په لاندې جدول کې هم توضيح کړو :

في کيلو ګرام قيمت (افغانۍ)	تقاضا (کيلو ګرام)
30 ديرش افغانۍ	5 کيلو ګرام
25 پنځويشت افغانۍ	10 کيلو ګرام
20 شل افغانۍ	20 کيلو ګرام
15پنځلس افغانۍ	30 کيلو ګرام
10لس افغانۍ	40 کيلو ګرام
5 پنځه افغانۍ	50 کيلو ګرام

په پورتني جدول کې ګوری کله چې د بورې قيمت ديرش افغانۍ وي نو تقاضا ورته 5 کيلو ګرامه وي خو کله چې قيمت لس افغانۍ کيږي نو تقاضا هم ورسره

ډیریږي او 40 کیلو ګرامو ته رسیږي .د دې خبرې مطلب دا چې کله د بورې په قیمت کې جګوالی راځي تقاضا یې کمیږي او کله چې د بورې په قیمت کې ټیټ والی راځي تقاضا یې لوړیږي .

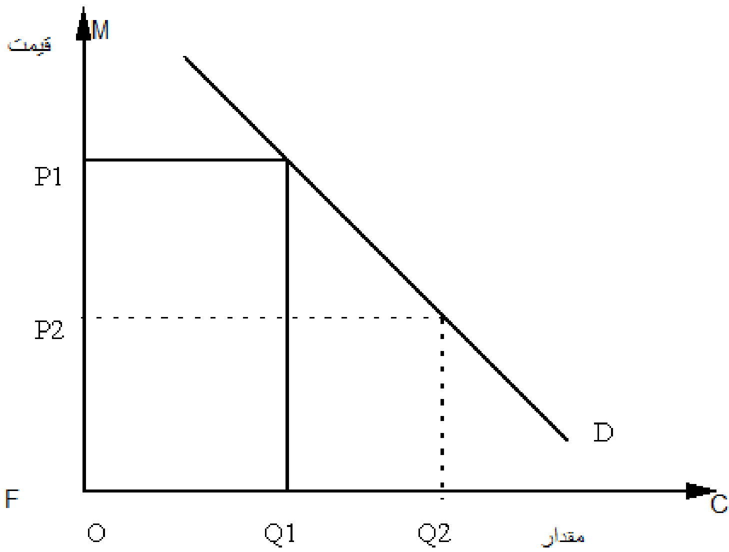

د تقاضا قانون د معلومولو لپاره مو دوه مستقیم خطونه FCاو FM ویستلي چې د Fپه نقطه کې یو بل قطعه کوي چې FCد تقاضا مقدار او FMد قیمت اندازه راښیي تاسو ګورو کله چې قیمت په P1 کې وي نو د تقاضا مقدار په Q1 کې خو

کله چې قیمت P2 ته راټیټیږي د تقاضا مقدار تغیر خوري Q2 ته لوړیږي . له ګراف څخه معلومیږي کله چې قیمت لوړ وي تقاضا کمه او کله چې قیمت ټیټ شي تقاضا ډیریږي چې همدې ته د تقاضا قانون وايي.

د تقاضا د قانون فرضیات : کله چې موږ د تقاضا د قانون په اړه خبرې کوو نو موږ په لومړي سر کې دا روښانه کړه چې د تقاضا قانون هغه وخت سم ثابتیږي کله چې نور عوامل ثابت وټاکل شي چې همدې عواملو ته د تقاضا د قانون فرضیات وايي او په لاندې توګه ترې یادونه کوو :

- د مصرفوونکو عواید : موږ د تقاضا د قانون په وخت د مصرفوونکو عواید ثابت په نظر کې نیسو ځکه که د مصرونکو په عوایدو کې ډیرښت راشي که قیمت پورته هم لاړ شي کیدای شي چې خلک په هماغه اندازه تقاضا ولري او که د مصرفوونکو په عوایدو کې کمښت راشي د قیمت په ټیټوالي سره سره بیا هم په تقاضا کې ډیرښت رانه شي .
- عادات او فیشن :د تقاضا قانون هغه وخت سم ثابتیږي چې د مصرفوونکو په عادت او فیشن کې تغیر رانشي که چیرته د مصرونکو په عادت او فیشن کې تغیر راشي د قیمت په جګوالي سره سره بیا هم خلک ورته ډیره تقاضا لري او پیري يې.
- د متبادلو توکو قیمت : کله چې د یو توکي متبادل توکي وجود ولري کله چې د متبادلو توکو په قیمت کې تغیر راځي ورسره د دې توکي په قیمت کې

هم تغیر راځي نو د تقاضا د قانون د سم والي لپاره د متبادلو توکو قیمت ثابت نیول کیږي .

○ د توکو بڼه : د تقاضا د قانو ن د سم ثابتوالو لپاره دا هم اړینه ده چې د توکو بڼه تغیر ونه کړي ځکه که چیرته توکي د پخواني توکي سره په وزن ، خوند او شکل کې تغیر ولري او کم افادیت ولري د قیمت په جګوالي سره سره بیا هم تقاضا نه ډیریږي اوکه د خوند ،وزن او شکل په سبب له پخواني توکي ښه وي د قیمت په جګوالي بیا هم تقاضا لري نو له دې کبله د تقاضا قانون سم نه ثابتیږي .

○ د مصرفوونکو شمیر : د تقاضا د قانون د سم والي لپاره اړینه ده چې د مصرفوونکو په شمیر کې تغیر رانه شي ځکه کله چې د یوتوکو د مصرفوونکو په شمیر کې ډیرښت راشي نو د قیمت په لوړوالي سره سره بیا هم په تقاضا کې توپیر نه راځي.

○ د راتلونکي فکر : که چیرته دخلکو په ذهن کې د یو توکي د کمښت ویره شتون ولري د توکي د قیمت په جګوالي سره سره ی‌ې بیا خلک ډیر اخلي ددې لپاره چې د تقاضا قانون سم ثابت شي د راتلونکي حالت سم په نظر کې نیول کیږی .

○ د تقاضا په بڼه کې تغیر : کله چې د خلکو د تقاضا په بڼه کې تغیر راشی بیا هم د تقاضا قانون سم نه ثابتیږي د ساري په ډول یو سړی دی کله چې منې کیلو پنځلس افغانۍ شي یو کیلو هم نه اخلي خو ناڅاپه سړي ناروغه کیږي ډاکتر ورته وایي چې له منو پرته نور څه مه خوره نو سړی مجبور دی که منې هر

څومره قیمته شي بیا هم منې اخلي چې دلته د تقاضا په بڼه کې تغیر راځي چې دا حالت هم د تقاضا په قانون کې نه شته د خلکو د تقاضا بڼه باید تغیر ونه خوري .

- د توکو اعلانول : د تقاضا په قانون کې داسې هم ویل کیږي چې توکي د اعلان په وسیله په زړه راښکونکي او ښه انداز مه وړاندې کوئ څکه چې په تقاضا کې یې ډیربنت رانه شي .
- نوي کارول : که د یو توکي نوي کارول رامنځته شي د قیمت په جګوالي سره سره بیا هم تقاضا ډیریږي د ساري په ډول کله چې د بریښنا کارول رامنځته شول د قیمت په جګوالي سره سره بیا هم خلک ډیر کاروي او تقاضا ورته شتون لري چې دلته هم د تقاضا قانون سم نه ثابتیږي .

د تقاضا د قانون استثنات: د تقاضا د قانو ن پر اساس کله چې د یو توکي قیمت لوړ شي تقاضا یې کمیږي خو کله چې قیمت ټیټ شي تقاضا ورته ډیریږي خو ځیني داسې حالتونه دي چې هلته د تقاضا قانون نه عملي کیږي .

1. ارزانه توکي : په ډیر کم قیمت لرونکو توکو دا قانون نه عملي کیږي څکه یوه غریبه کورنۍ د غنمو پر ځای جوار کاروي خو کله چې جوار ډیر ارزانه شي دا کورنۍ د جوارو تر څنګه د غنمو کارول هم پیل وي نو څکه د جوارو د قیمت له ټیټوالي سره سره بیا هم ورته تقاضا نه ډیریږي .
2. لوړ قیمت لرونکي توکي : لوړ قیمت لرونکي توکي چې شان او شوکت لپاره کارول کیږي دا قانون پرې نه کارول کیږي لکه سره زر ،سپین زر او نور څکه د سرو قیمت راټیټ شي بیا یې هم غریب خلک نه پیري .

3. په راتلونکي قيمت : که په راتلونکي کې د يو توکي د قيمت د لوړېدو امکان وي بيا هم د تقاضا قانون سم نه ثابتيږي ځکه د يو توکي قيمت لوړ شي د تقاضا د قانون پراساس تقاضا يې بايد کمه شي مګر خلک په دې ويره کې وي چې نور هم لوړيږي بيا يې هم تقاضا کې ډيرښت راځي .

4. د توکي کمښت : که مصروفوونکي د يو توکي په اړه دا خطر احساس کړي چې کيداى شي توکي کم شي نو د قيمت په ډير والي سره سره بيا هم خلک پيري دلته د تقاضا قانون سم نه ثابتيږي .

د تقاضا راټوليدل او پراخيدل **Extension and contraction of demand**:

کله چې په تقاضا کې تغير د قيمت د تغير په سبب رامنځته شي دې ته د تقاضا راټوليدل او پراخيدل وايي . که قيمت ټيټ شي تقاضا ډيره شي دې د تقاضا پراختيا وايي او که قيمت لوړ شي تقاضا کمه دې د تقاضا راټوليدل وايي . چې کولاى شو په لاندې جدول کې يې هم وښايو :

د تقاضا پراختيا		د تقاضا راټوليدل	
في کيلو ګرام قيمت	تقاضا	في کيلو ګرام قيمت	تقاضا
4 افغانۍ	2 کيلو ګرام	1 افغانۍ	8 کيلو ګرام
3 افغانۍ	4 کيلوګرام	2 افغانۍ	6 کيلو ګرام
2 افغانۍ	6 کيلو ګرام	3 افغانۍ	4 کيلو ګرام
1 افغانۍ	8 کيلو ګرام	4 افغانۍ	2 کيلو ګرام

په پورتني لومړي جدول کې تاسو ګورئ کله چې د توکي قیمت ټیټیږي تقاضا ورته ډیریږي دا په دې مانا چې توکي تقاضا پراختیا مومي او دې ته د تقاضا پراختیا وایي په دویم جدول کې کله چې د توکي قیمت لوړیږي تقاضا یې کمیږي چې همدې ته د تقاضا راټولیدل وایي .کولای شو په لاندې ګراف کې هم وښیو :

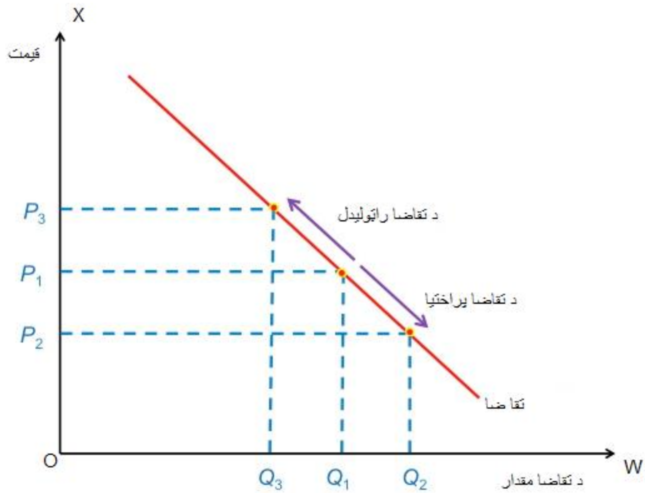

په پورتني ګراف کې تاسو دوه مستقیم خطونه OWاو OX چې د Oپه نقطه کې سره قطعه کوي OWمستقیم خط د تقاضا مقدار او د OX مستقیم خط قیمت اندازه ښیي ، همدارنګه تاسو په ګراف کې ګوري کله چې قیمت په P1 کې وي د تقاضا مقدار په Q1 کې وي . کله چې قیمت P3 شي تقاضا ورسره راټولیږي له

Q1 څخه Q3 ته راالوېږي .خو کله چې قيمت له P1څخه P2 ته راولېږي تقاضا ورسره پراختيا مومي له Q1 څخه Q2 ته مخه کې تقاضا ورسره پراختيا مومي .

د تقاضا لوړيدل او ټيټيدل Rise and Fall of Demand: کله چې په قيمت کې تغير نه وي راغلی خو په تقاضا کې تغير راشي او يا قيمت کې تغير راشي خو تقاضا کې تغير رانه شي دي د تقاضا لوړيدل او ټيټيدل وايي .

د تقاضا لوړيدل : کله چې د يو توکي قيمت تغير نه وي کړی خو د ځيني عواملو لکه د فيشن ،د عوايدو ډيرښت په وجه په تقاضا کې ډيرښت راغلي وي او يا د يو توکي قيمت لوړ شوي وي خو تقاضا کې تغير نه وي راغلی دې ته د تقاضا لوړيدل وايي .

1. قيمت هماغه وي تقاضا کې ډيرښت راغلی وي
2. قيمت لوړ شوی وي خو تقاضا پخوانۍ وي .

کولای شوو په لاندې جدول کې موضوع ښه روښانه کړو په لومړي جدول کې موږ قيمت تغير نه وي کړي تقاضا ډير شوي وي روښانوو:

لومړی جدول

في کيلو ګرام قيمت	تقاضا
30 افغانۍ	5 کيلو ګرام

30 افغانۍ	10 کیلو ګرام
30 افغانۍ	15 کیلو ګرام

په پورتني جدول کې ګورئ چې د یو کیلو منهو قیمت 30 افغانۍ وي د ځینو عواملو له کبله په تقاضا کې تغیر راغلو تقاضا له پنځو کیلو ګرامو څخه لسو کیلوګرامو او له لسو څخه پنځلسو ته پورته شوې همدارنګه کولای شو په لاندې ګراف کې هم وښیو :

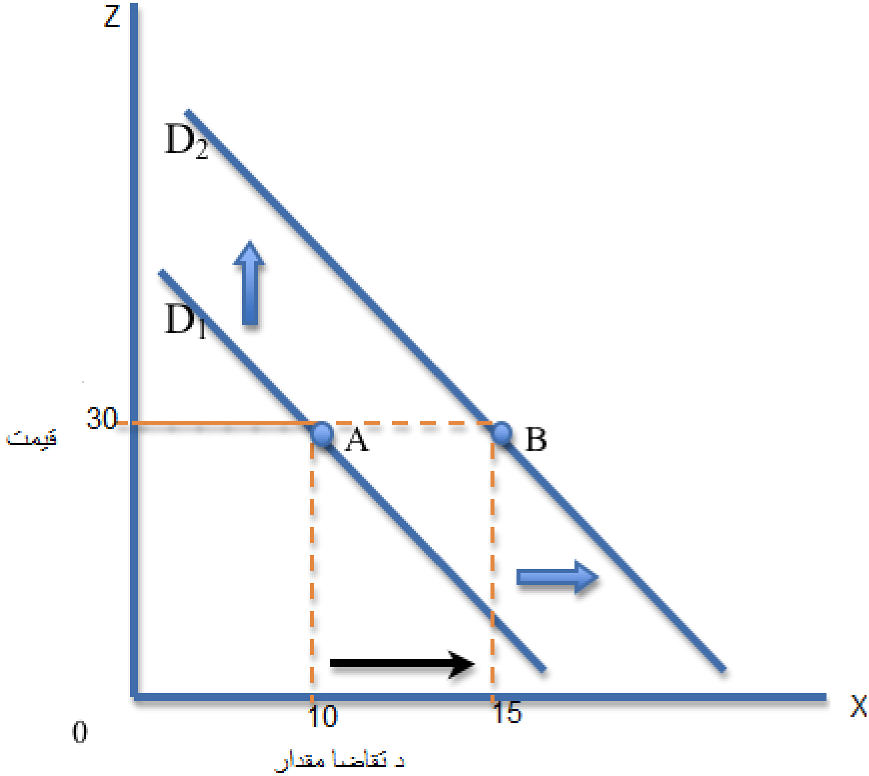

په ګراف کې تاسو ګورئ چې کله چې قمیت دیرش افغانۍ وي تقاضا خط په **D1** کوي خو د ځینو عواملو له کبله په همدې قیمت د تقاضا خط له **D1** څخه **D2** تـه لوړیږي چې همدې ته د تقاضا لوړیدل وایي.

دویم جدول

في کيلو ګراف قيمت	تقاضا
30 افغانۍ	10 کيلو ګرام
40 افغانۍ	10 کيلو ګرام
50 افغانۍ	10 کيلو ګرام

په پورتني جدول کې ګورئ کله قيمت ديرش افغانۍ وي د تقاضا مقدار لس کيلو ګرامه وي خو کله چې قيمت له دريشو افغانيو څخه څلويښتو افغانيو ته لوړ شي بيا هم په تقاضا کې تغير نه راځي تقاضا په پخوانۍ بڼه شتون لري تقاضا هماغه لس کيلو ګرامه وي چې کولای شو په لاندې ګراف کې هم وښايو :

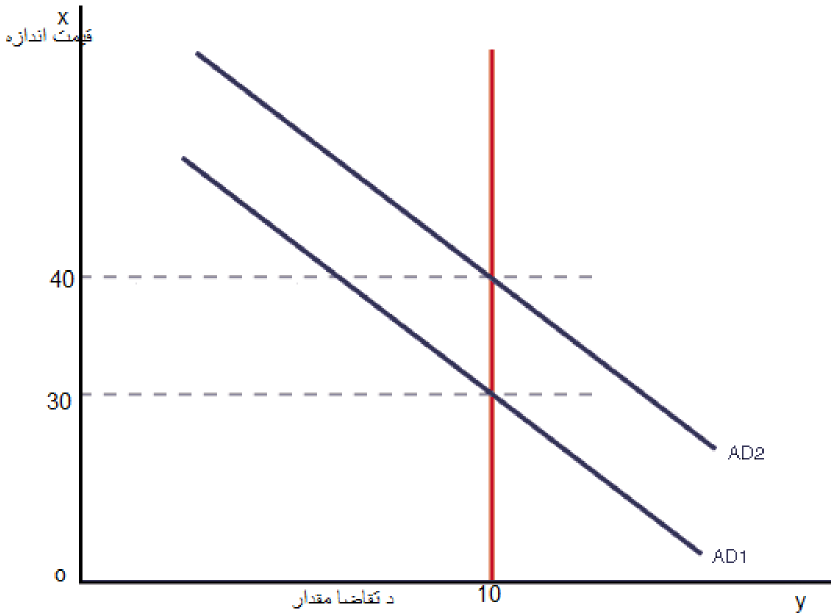

تاسو په پورتني ګراف کې وینئ کله چې د توکو قیمت دیرش افغانۍ وي د تقاضا مقدار لس ټنه وي او د تقاضا ګراف په AD1کې وي خو کله چې د توکو قیمت له دیرشو افغانیو څخه څلویښت افغانیو ته لوړ شي په تقاضا کې بیا هم تغیر نه راځي تقاضا په خپل حال پاتې کیږي او د تقاضا خط له AD1څخه AD2 ته لیږدول کیږي .

د تقاضا تېتېدل : کله چې قیمت پخوانۍ وي او تقاضا کمه شي او یا کله چې قیمت کم شي خو تقاضا کمه نه شي دې ته د تقاضا ټیټیدل وایي چې کولای شو په لاندې جدول او ګراف کې یې روښانه کړو :

في کیلو ګرام قیمت	تقاضا
30 افغانۍ	15 کیلو ګرام
30 افغانۍ	10 کیلو ګرام
30 افغانۍ	5 کیلو ګرام

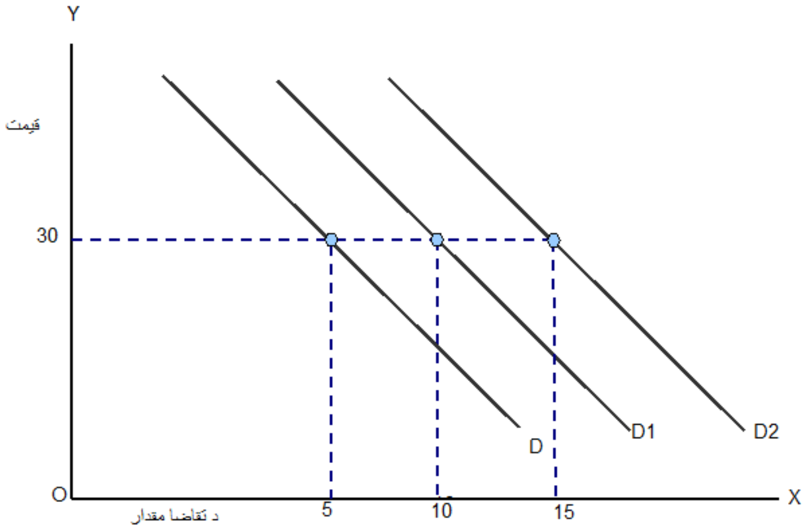

په پورتني جدول او شکل کې تاسو ګورئ چې قیمت پخوانۍ دی خو د ځینو عواملو په وسیله په تقاضا کې تغیر راغلی له پنځو څخه لسو او له لسو څخه پنځلسو ته لوړیږي. چې د تقاضا خط له **D** څخه **D1** ته او **D2** ورسره تغیر خوري
.

خو په دویمه برخه کې تقاضا ثابته ده او په قیمت کې کمښت راغلی. کولای شو په لاندې جدول او ګراف کې دا هم روښانه کړو :

في کیلو ګراف قیمت	تقاضا

30 افغانۍ	10 کيلو ګرام
20 افغانۍ	10 کيلو ګرام
10 افغانۍ	10 کيلو ګرام

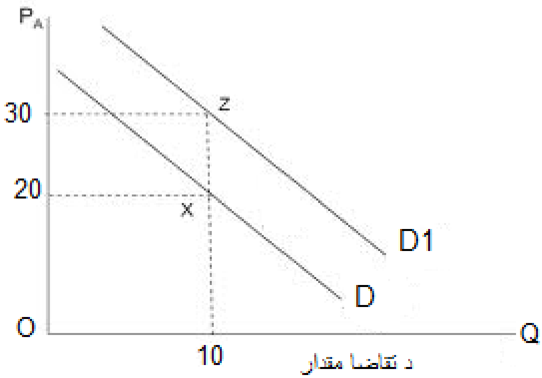

په پورتني ګراف او جدول کې تاسو ګورئ چې تقاضا تغير نه خوري خو قيمت تغير خوري خو تقاضا د بيلا بيلو عواملو له کبله تغير خوري کله چې قيمت شل افغانۍ وي تقاضا لس کيلو ګرامه او د تقاضا خط په D کې وي خو کله چې قيمت له شلو افغانيو څخه دريرشو افغانيو ته لوړيږي تقاضا تغير نه خوري خو د تقاضا خط له D څخه D1 ته ليږدول کيږي .

په تقاضا کې د تغير سببونه : په تقاضا کې دوه ډوله تغير رامنځته کيږي چې په لاندې ډول ورته اشاره کوو :

- په تقاضا کې پراختیا او راټولیدل
- د تقاضا لوړوالی او ټیټ والی

په تقاضا کې پراختیا او راټولیدل لاندې سببونه لري :

♣ د نوو اخیستونکو تقاضا : کله چې د یو توکي قیمت ټیټ شي هغه خلک یې هم اخلي چې پخوا یې نه اخیستلو نو له دې کبله په تقاضا کې پراختیا رامنځته کیږي .

♣ د عاید اغیزه : کله چې د یو توکي قیمت ټیت شي خلک یې د پخوا په اندازه ډیر اخلي او داسې فکر کوي چې عواید یې ډیر شوي چې په تقاضا کې پراختیا رامنځته کیږي خو کله چې د توکي قیمت لوړ شي خلک کم اخلي تقاضا راټولیږي او خلک فکر کوي چې عواید یې کم شوی دي .

♣ د متبادلو توکو اغیزه : کله چې د یو توکي د متبادل توکي قیمت کم شي خلک داسې فکر کوي چې دا توکو له نورو توکو ارزانه دی خلک یې ډیر پیري په تقاضا کې ډیربښت راځي د دې برعکس کله چې د متبادلو توکو قیمت لوړ شي خلک دا توکی هم په کم مقدار اخلي او تقاضا یې راټولیږي .

د تقاضا لوړ والی او ټیټ والی لاندې سببونه لري :

♣ په عوایدو کې تغیر : کله چې د مصرفوونکو په عوایدو کې تغیر راشي په تقاضا کې هم تغیر راځی دا په دې مانا کله چې د خلکو عواید د پخوا په پرتله ډیرشي نو د خلکو د اخیستو قوت ډیریږي ،مصرفوونکي په پخوانیو

قیمتونو ډیر توکي پیري چې تقاضا ورسره لوړیږي د دې برعکس کله چې د خلکو عواید کم شي د خلکو د اخیستو قوت کمیږي ورسره تقاضا هم ټیټیږي .

- ♣ د شتمنۍ په ویش کې تغیر : کله چې په یو هیواد کې د شتمنۍ په ویش کې مساوات شتون ولري نو د ژوند د اړتیاوو د پوره کولو توکو، په تقاضا کې لوړوالی راځي او که د شتمنۍ ویش مساوي نه وي نو بیا شتمنۍ یوازېپه اسانتیاوو لګول کیږي په ټولیزه توکه تقاضا راټیټیږي .
- ♣ په نفوسو کې تغیر : هر کله چې د یو هیواد په نفوس کې ډیرښت راشي تقاضا لوړیږي خو کله چې کمښت راشي تقاضا ټیټیږي .
- ♣ فیشن کې تغیر : کله چې فیشن کې تغیر راشي د ځینو توکو تقاضا لوړیږي او د ځینو توکو تقاضا کمیږي د ساري په توګه د کوم توکي فیشن چې اوس وي تقاضا یې ډیره او د کوم توکي فیشن چې اوس نه وي تقاضا یې ټیټیږي .
- ♣ د متبادلو توکو قیمت کې تغیر : کله چې د متبادلو توکو قیمت ټیټ شي نو دمتبادل توکي تقاضا ډیریږي خو کله چې متبادل توکي قیمت لوړ شي خلک متبادل توکي نه کاروي او په تقاضا کې ټیټوالی راځي .
- ♣ اقتصادي حالت : کله چې په یو هیواد کې کاروبار ښه پرمخ روان وي د خلکو عواید ډیریږي د عوایدو په ډیریدا سره تقاضا لوړیږي خو که په هیواد کې کاروبار ښه پرمخ نه وي روان نو د خلکو عواید کمیږي ورسره تقاضا هم ټیټیږي .

- د موسم تغیر : هر کله چې په موسم کې تغیر راشي ورسره په تقاضا کې هم تغیر راځي. د ساري په ډول د ګرمي په موسم کې یخ ته اړتیا هم داسې د یخنی په موسم کې ګرمو جامو ته تقاضا ډیر وي .
- ګډه تقاضا : د ځینو توکو د تقاضا په ډیر والی سره د یو شمیر نورو توکو تقاضا هم ډیریږي د ساري په ډول د چای ته تقاضا ډیره شي ورسره بورې ته هم تقاضا ډیریږي .
- په سپما کې تغیر : که مصرفوونکي د عاید ډیره برخه سپموي نو تقاضا کمیږي خو که ډیر برخه په لګښت رسوي تقاضا ډیریږي .

د تقاضا ارتجاعیت Demand Elasticity: د تقاضا د ارتجاعیت څخه موخه دا ده چې کله په قیمت کې تغیر راشي په تقاضا کې هم تغیر رامنځته کیږي .په اقتصاد کې د لومړي ځل لپاره د تقاضا د ارتجاعیت په اړه ډاکتر الفرد مارشال نظر ورکړی دی : که نور عوامل ثابت ونیول شي که د یو توکي په قیمت کې کمښت راشي تقاضا ډیریږي او که ډیرښت راشي تقاضا یې کمیږي . کله چې د قیمت په وجه په تقاضا کې توپیر رامنځته شي دې ته تقاضا ارتجاعیت وایي . که په تقاضا کې د ارتجاعیت ځانګړتیا شتون ونه لري کله چې قیمت تغیر خوري تقاضا تغیر نه خوري . ارتجاعیت موږ ته وایي چې د یو توکي د قیمت په کمښت سره څومره تقاضا کې ډیر والی راځي او دکوم توکي د قیمت په ډیرښت سره په تقاضا کې څومره کمښت راځي .

د تقاضا د ارتجاعیت ډولونه :

- ډیره ارتجاعیت لرونکې تقاضا
- کمه ارتجاعیت لرونکې تقاضا
- برابره ارتجاعیت لرونکې تقاضا

- ډیره ارتجاعیت لرونکې تقاضا **More Elastic Demand**: کله چې په قیمت کې لږ تغیرات راشي او تقاضا ډیره تغیر وخوري دې ډول ارتجاعیت ډیره ارتجاعیت لرونکې تقاضا وایي .د مثال په توګه کله چې د یو کیلو منو بیه پنځوس افغانۍ وي نو تقاضا پنځه کیلو ګرامه وي خو کله چې د منو بیه څلویښت افغانۍ کیږي تقاضا پنځلس کیلو ته پورته کیږي . کولای شو په لاندې جدول کې موضوع ښه روښانه کړو :

في کیلو ګرام قیمت	تقاضا
50 افغانۍ	5 کیلو ګرام
40 افغانۍ	15 کیلو ګرام
35 افغانۍ	20 کیلو ګرام

په پورتني جدول کې ګوري کله چې په قیمت کې ډیر لږ تغیر رامنځته شي تقاضا ورسره په ډیره پیمانه تغیر خوري کله چې د خوړیو قیمت پنځو افغاني وي نو تقاضا ورته پنځه کیلو ګرامه وي خو کله چې قیمت له پنځو افغانیو څخه څلویښت افغانیو ته راټیټ شي تقاضا ډیره لوړیږي له پنځو کیلو ګرامو څخه

پنځلس کیلو ته پورته کیږي چې ډیره ارتجاعیت لرونکي تقاضا ده .کولای شو په لاندې ګراف کې هم روښانه کړو :

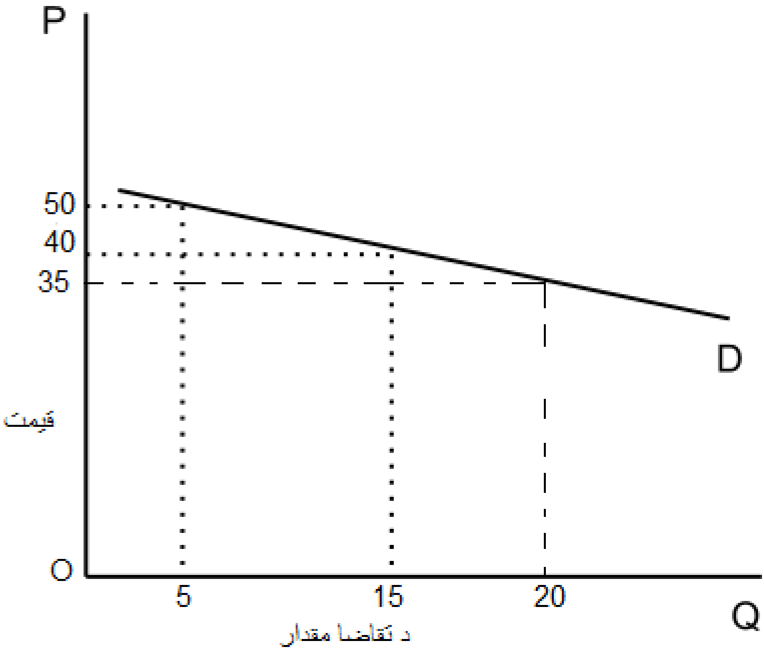

مورږ او تاسو په پورتني ګراف کې وینو چې د قیمت په لږ تغیر سره په تقاضا کې ډیر تغیر راځي کله چې قیمت **50**افغانۍ وي نو تقاضا **5** کیلو خو کله چې قیمت **40**افغانۍ کیږي تقاضا **15** کیلو ته پورته کیږي .چې دې ډول ارتجاعیت ته ډیره ارتجاعیت لرونکی ارتجاعیت دی.

♣ کمه ارتجاعیت لرونکې تقاضا **Less Elastic Demand** : کله چې په قیمت کې ډیر تغیر راشي خو په تقاضا کې ډیر لږ تغیر راشي دې ډول تقاضا ته کمه ارتجاعیت لرونکې تقاضا وایي د ساري په ډول که د مالګې یو پاکټ په یوه افغانۍ وي او تقاضا ورته لس پاکټه وي خو کله چې د مالګې پاکټ دوه افغانۍ شي تقاضا نهه پاکټه شي نو معلومه شوه چې د مالګې قیمت دوه برابره شو خو تقاضا کې ډیر لږ تغیر راغلو کولای په لاندې جدول کې هم روښانه کړو :

في کیلو ګرام قیمت	تقاضا
1 افغانۍ	10 کیلو ګرام
2 افغانۍ	9.50 کیلو ګرام
3 افغانۍ	9 کیلو ګرام

په پورتني جدول کې تاسو ګورئ چې کله قیمت یو افغانۍ وي تقاضا لس کیلو ګرامه خو کله چې قیمت دوه چنده شي یا دوه افغانۍ شي تقاضا ورسره ډیر لږ تغیر کوي9.5 ته راښکته کیږي چې دې ډول ارتجاعیت ته لږه ارتجاعیت لرونکې تقاضا ورته وایي کولای شو لاندې ګراف کې هم وښایو

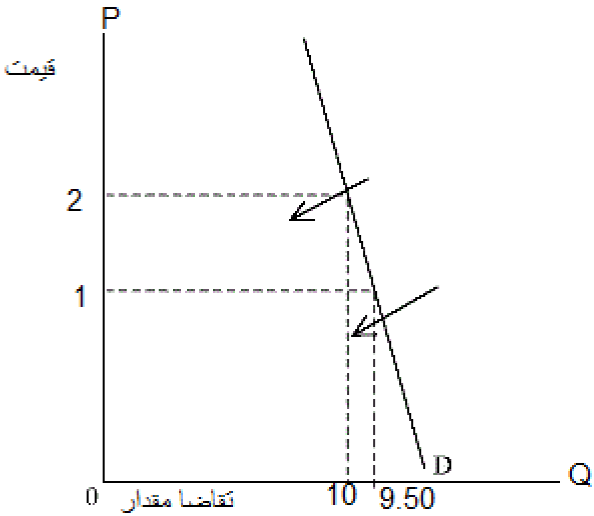

په پورتني ګراف کې تاسو ګورئ چې قیمت یو افغانۍ وي تقاضا لسو کیلو ګرامه خو کله چې قیمت دوه افغانۍ شي تقاضا9.5کیلو ګرامه کیږي یانې د قیمت په ډیر تغیر سره په تقاضا کې لږ تغیر راځي.

♣ برابره ارتجاعیت لرونکې تقاضا : کله چې د یو توکي په تقاضا په هغه نسبت تغیر وکړي په کوم نسبت چې قیمت تغیر خوړلی وي نو دې ډول تقاضا ته برابر ارتجاعیت لرونکې تقاضا وایي د ساري په ډول که قیمت نیم شي تقاضا دوه برابره شي کولای شو لاندې جدول کې وګورو:

في کیلو ګرام قیمت	تقاضا

6 افغانۍ	15 کیلو ګرام
3 افغانۍ	30 کیلو ګرام
1 افغانۍ	90 کیلو ګرام

په پورتني جدول کې مو ږ او تاسو وینو چې کله قیمت شپږ افغانۍ وي تقاضا 15 کیلو ګرامه خو کله چې قیمت نیم یا درې افغانۍ شي تقاضا 30 کیلو ګرامو ته لوړېږي همداسې که قیمت یوه افغانۍ شي تقاضا 90کیلو ګرامه کیږي چې دې ډول ارتجاعیت ته برابر ارتجاعیت لرونکی وایي . لاندې ګراف ته ځیر شي :

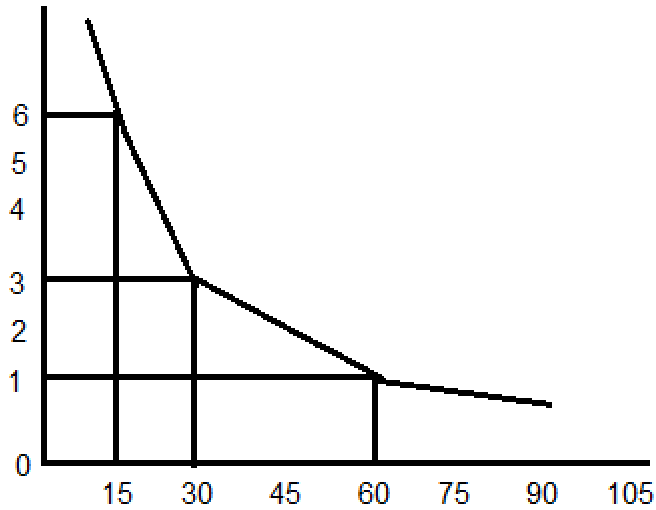

مو ږ تاسو ګراف ته ځیر شو ګورو چې کله قیمت شپږ افغانۍ وي نو تقاضا 15کیلو ګرامه خو کله قیمت درې افغانۍ کیږي تقاضا 30 کیلو ګرامه کیږي .

یاني قیمت چې هر څومره تغیر خوري تقاضا هم ورسره په هماغه نسبت تغیر خوري .

د تقاضا د ارتجاعیت اندازه ګیري

Measurement of Elasticity of Demand

موږ د تقاضا د ارتجاعیت د معلومولو لپاره له لاندي دریو طریقو څخه کار اخلو :

- د ټولو لګښتونو طریقه : دا طریقه د اقتصاد نومیالي عالم ډاکتر الفرد مارشال وړاندي کړې د دې طریقې په اساس د یو توکي د تقاضا ارتجاعیت لاندې درې حالتونه اختیاروي :

  - د یو برابر ارتجاعیت
  - له یو څخه کم ارتجاعیت
  - له یو څخه ډیر ارتجاعیت

د یو برابر ارتجاعیت : کله چې د یو توکي په تقاضا کې د قیمت د تغیر په نسبت تغیر راشي دې ډول ارتجاعیت ته د یو سره برابر ارتجاعیت وایي او کوم لګښت چې په توکي راځي هر وار برابر وي کولای شو په لاندې جدول کې وګورو :

في کیلو ګرام قیمت	تقاضا	ټول لګښت

1 افغانۍ	12 کیلو ګرام	12×1=12 افغانۍ
2 افغانۍ	6 کیلو ګرام	6×2=12 افغانۍ
3 افغانۍ	4 کیلو ګرام	3×4=12 افغانۍ
4 افغانۍ	3 کیلو ګرام	4×3 = 12 افغانۍ

- له یو څخه کم ارتجاعیت : کله چې د یو توکي په تقاضا کې د قیمت د تغیر په نسبت کم وي او د قیمت په لوړوالي سره چې کوم لګښت په توکي کیږي کمښت په کې راشي او د قیمت په جګوالي سره په ټولو پیسو کې ډیرښت راشي او د تقاضا ارتجاعیت له یو څخه کم شي . لکه په جدول کې :

في کیلو ګرام قیمت	تقاضا	ټول لګښت
1 افغانۍ	40 کیلو ګرام	40×1= 40 افغانۍ
2 افغانۍ	35 کیلو ګرام	35×2 = 70 افغانۍ
3 افغانۍ	30 کیلو ګرام	30×3 = 90 افغانۍ
4 افغانۍ	25 کیلو ګرام	25× 4 = 100 افغانۍ

له یو څخه ډیر ارتجاعیت : کله چې د یو توکي تقاضا د قیمت د تغیر له نسبت څخه لوړ تغیر وکړي او د قیمت په جګوالي سره ټول لګښت چې پرې راځي په

کې کمښت راشي نو دې ډول ارتجاعیت ته د لـه یـو څخـه ډیـر ارتجاعیت وایـي .
لاندې جدول ته ځیر شي :

في کیلو ګرام قیمت	تقاضا	ټول لګښت
1 افغانۍ	30 کیلو ګرام	30×1= 30 افغانۍ
2 افغانۍ	12 کیلو ګرام	12×2= 24 افغانۍ
3 افغانۍ	6 کیلو ګرام	6×3= 18 افغانۍ

د سلنې طریقـه : د ارتجاعیـت د انـدازه کولـو دا طریقـه د سـلنې پـه اساس چې څومره تغیر په قیمت کې راغلی وي او څو سلنه تغیر په تقاضا کې له دې میتود څخه کار اخیستل کیږي ددې طریقې په اساس د یو توکي تقاضا لاندې حالتونه اختیاروي :

- د یو سره برابر ارتجاعیت : کله چې د قیمت د تغیر سلنه د تقاضا د تغیر له سلنې سره برابر وي دې ډول ارتجاعیت ته د یو سره برابر ارتجاعیت ویل کیږي لاندې جدول کې کتلی شو :

په قیمت کې د سلنې تغیر	په تقاضا کې د سلنې تغیر
٪10	٪10

- له يو څخه کم ارتجاعيت: کله چې د تقاضا د تغير سلنه د قيمت د تغير له سلنې کمه وي دې ډول ارتجاعيت له يو څخه کم ارتجاعيت ويل کيږي:

په قيمت کې د سلنې تغير	په تقاضا کې د سلنې تغير
٪10	٪7

- له يو څخه ډير ارتجاعيت: کله چې د قيمت د تغير له سلنې د تقاضا د تغير سلنه لوړه وي دې ډول ارتجاعيت ته له يو څخه ډير ارتجاعيت ويل کيږي:

په قيمت کې د سلنې تغير	په تقاضا کې د سلنې تغير
٪10	٪15

دريمه طريقه حسابي فورمول: په اصل کې دا طريقه له پخوانيو طريقو سره توپير لري چې موږ دلته د تقاضا ارتجاعيت د لاندې حسابي فور مول په وسيله تر سره کوو:

د تقاضا ارتجاعيت = په تقاضا کې تغير / تقاضا + قيمت کې تغير /قيمت اويا تقاضا کې تغير / تقاضا × قيمت / په قيمت کې تغير.

د پورتني فورمول د وضاحت لپاره لاندې مثال ته ځير شئ:

تقاضا	قیمت	شمیر
40 کیلو ګرام	50 افغانۍ	لومړی قیمت
60 کیلو ګرام	25 افغانۍ	دویم قیمت
80 کیلو ګرام	20 افغانۍ	دریم قیمت
100 کیلو ګرام	10 افغانۍ	څلورم قیمت

لومړي حالت کې : 20×50 /40×25 = 1

دو یم حالت : $60\times5/20\times25$ = 1.67

دریم حالت : 80×10 / 20×20 = 0.50

که پورتنیو جوابو ته وګورو نو ښکاري چې جواب یو دی کله چې د ارتجاعیت له یو سره برابر وي دې ته د یو سره برابر حالت وايي . که له یوه لوی وي بیا ورته له یو څخه لوړ ارتجاعیت ویل کیږي په دریم حالت کې که یوه څخه کوچني وي نو بیا ورته له یو څخه کم ارتجاعیت ویل کیږي.

د تقاضا ارتجاعیت په لاندې عناصرو پورې تړاو لري :

- د توکي بڼه : کوم توکي چې زموږ په اړتیاوو پورې تړاو لري د تقاضا ارتجاعیت یې کم وي او هغه توکي چې په اسانتیاوو ا و تجمل پورې اړه لري ډېر ارتجاعیت لري ددې سبب دا دی که د ژوند د اړتیاوې هر څومره قیمت لوړ

شي بيا يې هم موږ پيرو په قيمت کې تغير ډيره اغيزه پرې نه لري نو ځکه يې ارتجاعيت کم دی د ساري په ډول لکه مالګه ،غنم او نور او هغه شيان چې د ژوند په اسانتياوې پسې تړلي د قيمت په لږ تغير سره ارتجاعيت پيدا کوي لکه ټيلفون، تلويويزن او نور .

- متبادل توکي شتون : د هغو توکو چې متبادل شتون ولري هغه هم ډير ارتجاعيت لري ځکه که چيرته قيمت لږ تغير وکړي خلک متبادل شي کاروي او ددې توکي ارتجاعيت ډيريږي د ساري په ډول که د رکشو کرايه جګه شي نو خلک له بسونو کار اخلي .
- بيلابيل کارول : هغه توکي چې د بيلابيلو موخو لپاره کارول کيږي د هغوی تقاضا ډير ارتجاعيت لري ځکه کله چې قيمت ټيټ شي خلک يې ډير کاروي لکه د بريښنا کارول د دې برعکس هغه توکي چې ديوې موخې لپاره کارول کيږي تقاضا يې کم ارتجاعيت لري.
- د قيمتونو سطحه : د تقاضا ارتجاعيت په قيمتونو پسې هم تړلی دی د هغو توکو قيمت چې ډير کم اويا ډير لوړ وي کم ارتجاعيت لري ځکه قيمتي توکي يوازې شتمن خلک پيري چې په هغوی د قيمت لوړيدل کوم تاثير نه لري د ساري په توکه که د موټر قيمت څلور سوه زره افغانۍ وي او لس زره کم شي بيا هم کوم تاثير نه لري همداسې هغه توکي چې ډير کم قيمت لري که د هغو په قيمت کې تغير راشي تقاضا ډير ارتجاعيت نه کوي .

- فیشن او عادات : د هغو توکو چې فیشن وي د هغو ارتجاعیت هم کوي ځکه په هر قیمت هغه توکي تر لاسه کوي . همداسې عادات که شراب هر څومره قیمته یا ارزانه شي شرابي شخص يې ترلاسه کوي.
- د عواید سطحه : د کوم خلکو چې عواید ډیر وي د هغو د تقاضا ارتجاعیت کم وي ځکه چیرته د توکو قیمت لوړ شي په دوی اغیزه نه لري د دې برعکس د هغو خلکو چې عواید کم وي تقاضا يې ډیر ارتجاعیت لري ځکه د قیمت په ډیربنت سره په تقاضا کې کمښت راځي.

عرضه Supply

عرضه د توکو هغه مقدار چې په یو ځانګړي قیمت او ځانګړي وخت بازار ته وړاندې کیږي عرضه بلل کیږي د ساري په توګه که د یو ټن غنمو قیمت شل زره افغانۍ وي که شل ټنه غنم بازار ته وړاندې شي ما دا چې د غنمو عرضه شل ټنه ده .د عرضې اړیکه له قیمت سره : د تقاضا په څیر عرضه هم له قیمت سره اړیکه لري تر هغه چې د قیمت ذکر نه وي شوی تر هغې وخته د عرضې مقدار نه معلومیږي.د مثال په توګه که وویل شي د غنمو عرضه شل ټنه ده دا خبره بې مانا ده ځکه د قیمت په تغیر سره په عرضه کې تغیر راځي ځکه عرضه تل له قیمت سره اړیکه لري بې له قیمته عرضه هیڅ مانا نه لري .

عرضه او زیرمه supply and stock : له زیرمې څخه موخه د توکو هغه مقدار دی چې پیدا شوي او په مناسب وخت کې بازار ته د خرڅلاو لپاره وړاندې کیږي. عرضه د زیرمې هغه مقدار دی چې په حقیقي ډول په ځانګړي قیمت بازارته وړاندې کیږي که قیمت لوړ شي نو پلورنکی په ډیره پیمانه بازار ته توکي وړاندې کوي او خپلې زیرمې کموي او که قیمت ټیټ شي نو پلورنکی زیرمه ډیروي او عرضه کموي . د ساري په توګه که یو کروندګر شل ټنو غنمو زیرمه لري که په بازار کې د غنمو قیمت لوړ شي نو کروندګر بازار ته ډیر غنم

وړاندې کوي او که قیمت یې ټیټ شي کروند ګر بازارته په کمه پیمانه غنم عرضه کوي .عرضه لاندې درې ډولونه لري :

1. بازاري عرضه Market Supply: له بازاري عرضې څخه موخه د یو توکي هغه مقدار دی چې په یو ځانګړي قیمت په بازار کې شتون ولري . دلته وخت ډېر لږ وي که په بازار کې د توکي قیمت لوړ شي نو په عرضې کې زیاتوالی نه راوستل کېږي د ساري په توګه که سهار بازار ته شل کونډې یخ خرڅلاو ته عرضه شي که په بازار کې د یخ قیمت لوړ شي د یخ په عرضې کې زیاتوالی نه راوستل کېږي ځکه د یخ جوړولو لپاره شل ساعتو ته اړتیا ده چې نور یخ تیار شي له پورتنیو جملو څخه څرګندېږي هغه توکي چې ژر له منځه ځي (یخ ،شیدې او ترکاري) بازاري عرضه لري .

2. لنډ مهال عرضه Short Period Supply: لنډ مهاله عرضه هغې عرضې ته ویل کېږي چې د یو توکي خاص مقدار په ځانګړي قیمت بازار ته د لنډ مهال لپاره د خرڅلاو لپاره وړاندې کېږي له لنډ مهال څخه موخه څو اونۍ یا میاشتې وي . که په لنډ مهال وخت کې د توکو په قیمت کې لوړوالی راشي نو موجوده کارخانې کولای شي په ښه توګه بازارته توکي عرضه کړي .

3. اوږد مهاله عرضه Long Period Supply: اوږد مهاله عرضه هغې عرضې ته ویل کېږي چې د یو توکي هغه مقدار چې په راتلونکي د قیمت د لوړوالي په موخه نوې کارخانې جوړې شي او یا اوسنیو کارخانو ته پراختیا ورکړل شي .کولای شو چې عرضه په لاندې جدول کې هم واضیح کړو:

د في ټن قیمت	عرضه
10000 افغانۍ	200 ټنه
9000 افغانۍ	180 ټنه
8000 افغانۍ	160 ټنه
7000 افغانۍ	140 ټنه

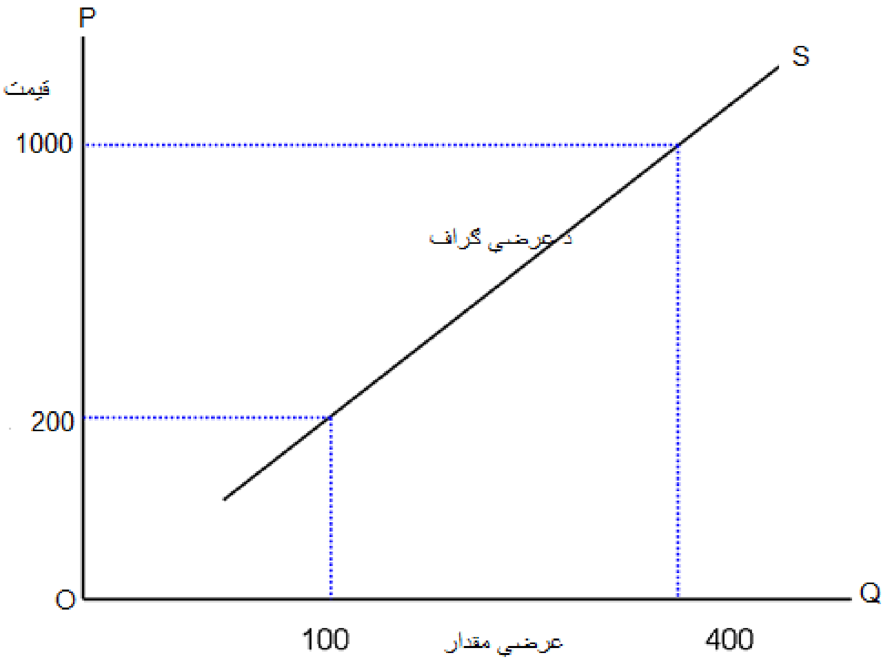

که موږ او تاسو د عرضي ګراف ته ځير شو نو به وګورو کله چې قیمت لوړ شي عرضه هم لوړېږي يانې د قیمت په لوړېدو سره عرضه هم لوړېږي کله چې قیمت

ټیټ شي عرضه هم ټیټیږی ګراف راښي کله چې قیمت 200افغانۍ وي تقاضا سل ټنه وي خو کله چې قیمت زر افغانۍ شي عرضه 400 ټنو ته لوړیږي .

د عرضې د ګراف ارتجاعیت : د عرضې ګراف کله پورته کله ښکته لوری نیسي چې دا ددې ښکارندوی ده که قیمت لوړ شي عرضه هم لوړیږي او که قیمت ټیټ شي عرضه کمیږي د عرضې د ګراف ارتجاعیت لاندې سببونه لري :

د ګټې کشش : کله چې د یو توکي قیمت لوړ شي نو د کاروباریانو د ګټې په سلنې کې ډیروالی راځي ځکه هغو د ډیرې ګټې په موخه د توکي په عرضې کې ډیروالی راولي تر څو ډیر وپلوري .

د توکو د تولید په لګښت کې ډیر والی : د یو توکي د ډیر پیدا کولو لپاره متشبث د تولید نور عوامل پلوري چې د تولید عوامل ته تقاضا ډیریږي چې تقاضا ورته ډیره شي نو قیمت یې لوړیږي او کوم توکي چې پرې تولیدیږی قیمت یې لوړ وي نو دا توکي هغه وخت بازار ته عرضه کیږي چې قیمت یې لوړ وي ځکه دا په لوړ قیمت تولید شوی وي .

د عرضې قانون Law of Supply : په عمومي ډول معلومیږي کله چې د یو توکي قیمت لوړ شي نو متشبث هڅه کوي تر څو توکی په ډیره پیمانه بازار ته د خرڅلاو لپاره وړاندې کړي او که په بازار کې د توکي قیمت ټیټ شي نو متشبث په لږه پیمانه توکي بازارته د خرڅلاو لپاره وړاندې کوي خلک دې ارتجاعیت ته

د عرضې قانون وايي د عرضې قانون د تقاضا له قانون سره بلکل بدل دی کولای شو د عرضې قانون داسې تعریف کړو :

که نور عوامل ثابت پاتې شي که د یو توکي قیمت لوړ شي عرضه یې ډیریږي او که قیمت یې ټیټ شي عرضې هم کمیږي .

د قیمت په لوړوالي سره د ګټې په مقدار کې ډیربښت راځي متشبث او سوداګر د ډیرې ګټې د تر لاسه کولو په موخه په عرضې کې ډیربښت راولي او که په قیمت کې ټیټ والی راشي نو متشبث د تولید لګښتونه په ډیره ستونزمنه توګه پوره کوي . متشبث د توکو د عرضې په مقدار کې کمښت راولي . کولای شو د عرضې قانون په لاندې جدول کې هم توضیح کړو :

د في ټن قیمت	عرضه
10000 افغانۍ	200 ټنه
9000 افغانۍ	180 ټنه
8000 افغانۍ	160 ټنه
7000 افغانۍ	140 ټنه

کولای شو چې د عرضې قانون په لاندې ګراف کې هم روښانه کړو :

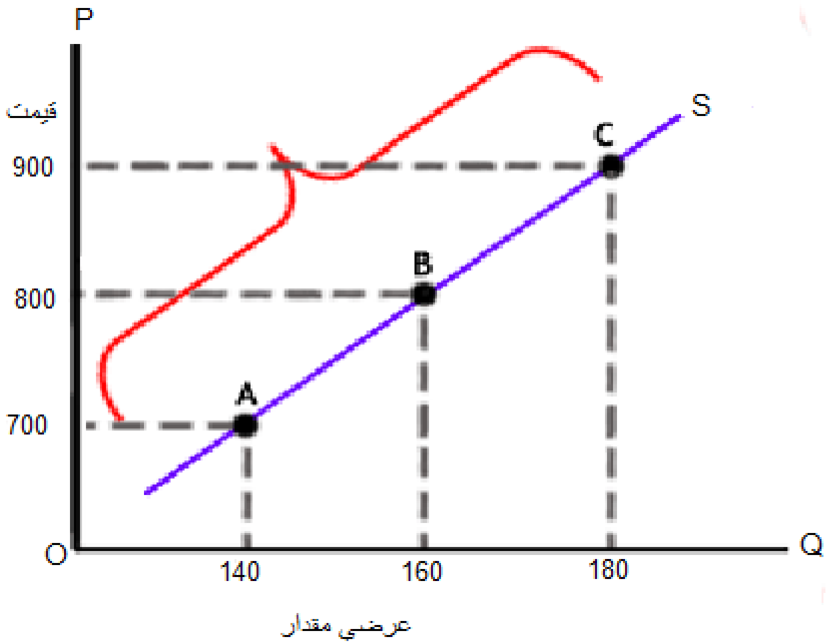

په پورتني ګراف کې تاسو وینئ کله چې قیمت **700** افغانۍ وي د عرضې مقدار **140** افغانۍ وي خو کله چې قیمت **800** افغانۍ کېږي د عرضې مقدار **140**له ټنو څخه **160**ټنو ته لوړه شي همداسې ادامه لري کله چې قیمت لوړېږي عرضه هم ورسره زیاتیږي.

د عرضې د قانون فرضیات

Assumptions of law of supply

د عرضې قانون د تقاضا قانون په څیر هر وخت سمه نه ثابتیږي بلکې هغه وخت دا قانون سمه ثابتیږي نور عوامل ثابت وي . چې دا نور عوامل د عرضې د قانون فرضیات دي که په دې فرضیاتو کې تغیر راشي د عرضې قانون سمه نه ثابتیږي چې د افرضیات په لاندې ډول دي :

- د تولید لګښتونه : د عرضې د قانون د سمه ثابتولو لپاره باید د تولید په لګښت کې توپیر رانه شي ځکه که د تولید لګښت کم شي دې في واحد جنس کمیږي خو په عرضه کې کموالی نه راځي او که د تولید په لګښت کې ډیرښت راشي نو دقیمت په لوړوالي سره سره بیا هم په عرضې کې ډیرښت نه راځي .
- د تولید میتود : د عرضې د قانون د سم ثابتولو لپاره باید د تولید په طریقه کې کې تغیر رانه شي ځکه که توکیپه ښې او عصري طریقې سره تولید شي نو خامخا د تولید په لګښت کې کموالی راځي چې قیمت ورسره ټیټیږي خو په عرضې کې توپیر نه راځي .
- د کانونو مقدار : د عرضې قانون د سم ثابتووالي لپاره اړینه ده چې د کانونو مقدار کې توپیر رانه شي ځکه که تغیر په کې راشي اومه مواد ارزانیږي او په قیمت اغیزه غورځوي چې په دې صورت کې د توکو قیمت ټیټیږي خو په عرضه کې تغیر نه راځي چې په دې سبب د عرضې قانون سم نه ثابتیږي .

د عرضې د قانون استثنات

Exceptions of the law of supply

د عرضې قانون ځيني وخت سمه نه ثابتيږي چې د عرضې د قانون استثنات وايي

:

- د پيسو اړتيا : بعضې وخت پلورنکي ته د پيسو اړتيا وي نو هغه د پيسو د لاسته راوړلو لپاره په کم قيمت هم بازارته توکي عرضه کوي تر څو پيسې لاسته راوړي چې د عرضې قانون سره سمون نه خوري .
- د راتلونکي په اړه ويره : که پلورنکي سره په راتلونکي کې د قيمتونو د ټيټوالي ويره وي نو خپل توکي سمدستي پلوري .
- د ځای لېږد : که کاروباريان له يو ځايه بل ځای ته کډه وکړي او د توکو د ساتلو لپاره له ځانه سره ځوک ونلري نو ټول توکي پلوري چې دلته هم د عرضې قانون سم نه ثابتيږي.
- جنګ : د جنګ په حالت کې له خلکو سره د ځان غم وي نو ځکه په دې وخت کې سوداګر د خپلو توکو د خرڅلاو په فکر کې وي په کم قيمت هم خپل ټول توکي خرڅوي .

له پورتنيو استثناتو سره سره بيا هم دعرضې قانون د حقيقت څرګندوي چې که قيمت لوړ شي عرضه لوړيږي او که قيمت ټيټ شي عرضه هم کميږي .

په عرضې کې تغير Changes in Supply

د عرضې پراختيا او راټوليدل Extension and contraction in supply

د عرضې پراختیا او راټولیدل په قیمت پورې اړه لري کله چې قیمت لوړ شي ورسره په عرضه کې زیاتوالی راځي دې ته د عرضې پراختیا وایي او که قیمت ټیټ شي په عرضه کې کموالی راځي چې دې ته د عرضې راټولیدل وایي ..چې کولای شو په لاندې جدول کې هم ذکر کړو :

دعرضې پراختیا د عرضې راټولیدل

في کیلو ګراف قیمت	عرضه	في کیلو ګراف قیمت	عرضه
10 افغانۍ	200 کیلو ګرام	16 افغانۍ	500 کیلو ګرام
12 افغانۍ	300 کیلوګرام	14 افغانۍ	400 کیلو ګرام
14 افغانۍ	400 کیلو ګرام	12 افغانۍ	300 کیلو ګرام
16 افغانۍ	500 کیلو ګرام	10 افغانۍ	200 کیلو ګرام

په پورتني جدول کې تاسو ګورئ کله چې قیمت 12 افغانۍ وي عرضه 300کیلو ګرامه خو کله چې قیمت 14افغانیو ته لوړ شي نو بیا عرضه 400کیلو ګرامه

کیږي چې دې ته د عرضې پراختیا وایي. خو کله چې قیمت **14** افغانۍ وي عرضه **400**کیلو ګرامه کله چې قیمت **12** افغانۍ کیږي عرضه **300** کیلو ګرامو ته را ټیټیږي چې دې ته د عرضې راټولیدل وایي.کولای شو په لاندي ګراف کې هم روښانه کړو :

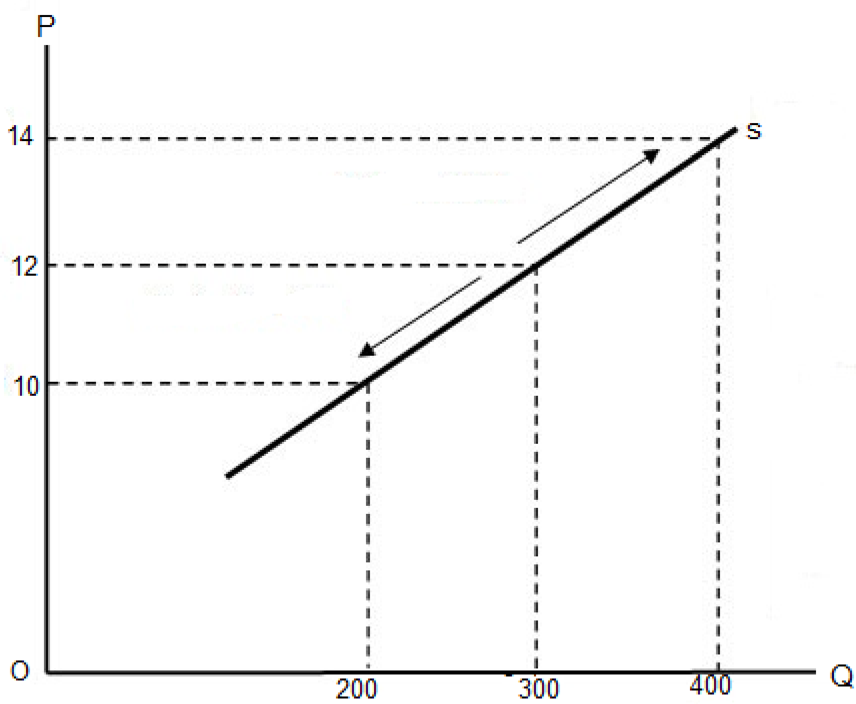

په پورتني ګراف کې کله چې قیمت 12 افغانۍ وي عرضه 300 کیلوګرامه خو کله چې قیمت لوړ شي 14 افغانیو ته عرضه 400ګرامه کیږي چې دې ته عرضې پراختیا وايي خو کله چې قیمت له 12 افغانیو څخه لسو افغانیو ته راښکته کیږي عرضه 200 کیلو ګرامه کیږي چې د عرضې راټولیدل ورته وايي.

د عرضې لوړېدل او ټیټېدل **Rise and fall in Supply**

که د قیمت له تغیر پرته په عرضې کې تغیر راشي او یا په قیمت کې تغیر راشي خو په عرضې کې تغیر رانه شي دې ته د عرضې لوړېدل او ټیټېدل وايي په عرضه کې لوړېدل لاندې دوه بڼې لري:

- قیمت پخوانی وي او په عرضې کې لوړېدا راشي: کولای شو په لاندې جدول کې موضوع ښه واضیح کړو:

في کیلو ګرام قیمت	عرضه
20 افغانۍ	100 کیلوګرام
20 افغانۍ	200 کیلوګرام
20 افغانۍ	300 کیلوګرام

په پورتني جدول کې ګورئ چې کله قیمت 20 شل افغانۍ وي عرضه 100 کیلو ګرامه خو د ځینو عواملو له کبله قیمت هماغه پخوانی دی خو عرضه له 100څخه

200 ته لوړه شوې چې دې ته د عرضې لوړېدل وايي کولای شو په لاندې ګراف کې روښانه کړو :

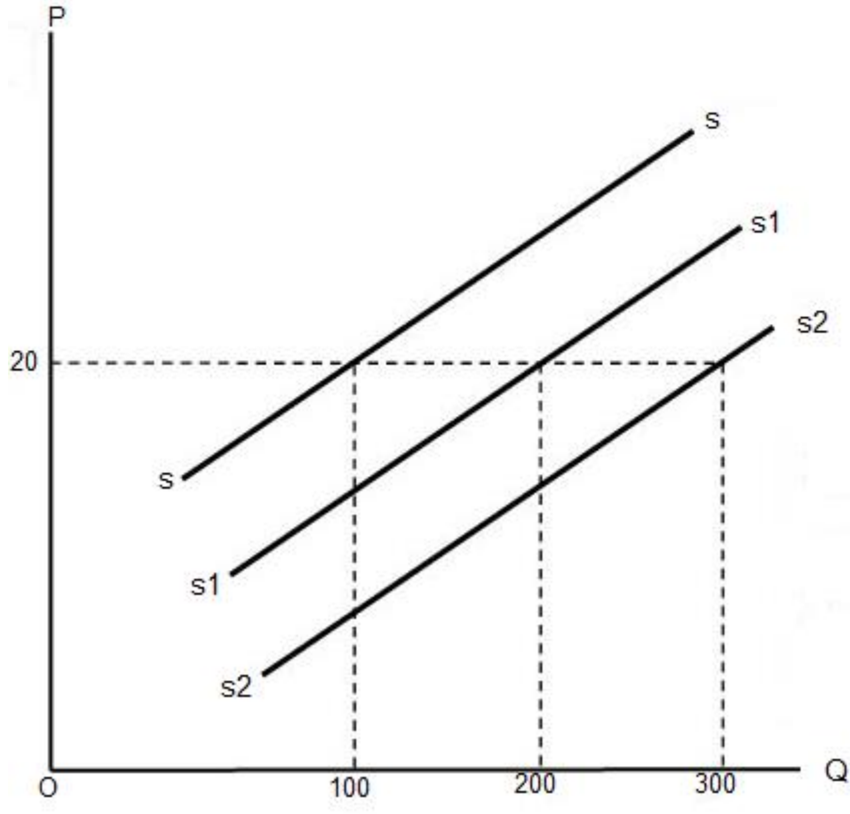

موږ او تاسو په ګراف کې ګورو چې قيمت ثابت دی خو په عرضه کې د بيلابيلو عواملو په تغير سره په کې ډېربښت راغلی .په لومړي سر کې قيمت شل افغانۍ ده عرضه **100** کيلو ګرامه د ځينو عواملو له کبله قيمت ثابت دی خو عرضه له

سلو ځخه دوه سوو کیلوګرامو ته لوړ ه شوی د عرضې ګراف له ssځخه s1s1 ته تغیر خوري په همدې ترتیب له s1s1 ځخه s2s2 ته انتقال مومي.

- قیمت کم شي او په عرضې کې تغیر نه وي راغلی :لاندې جدول ته ځیر شی :

في کیلو ګرام قیمت	عرضه
20 افغانۍ	100 کیلوګرام
16 افغانۍ	100 کیلوګرام
12 افغانۍ	100 کیلوګرام

په پورتني جدول کې ګورئ چې په عرضه کې تغیر نه دی راغلی خو په قیمت کې تغیر راغلی کله چې قیمت شل افغانۍ وي عرضه 100 کیلو ګرامه خو کله چې قیمت 16 افغانۍ کیږي عرضه هماغه پخوانۍ 100کیلو ګرامه پاتې کیږي. کولای شو په لاندې ګراف کې هم واضیح کړو :

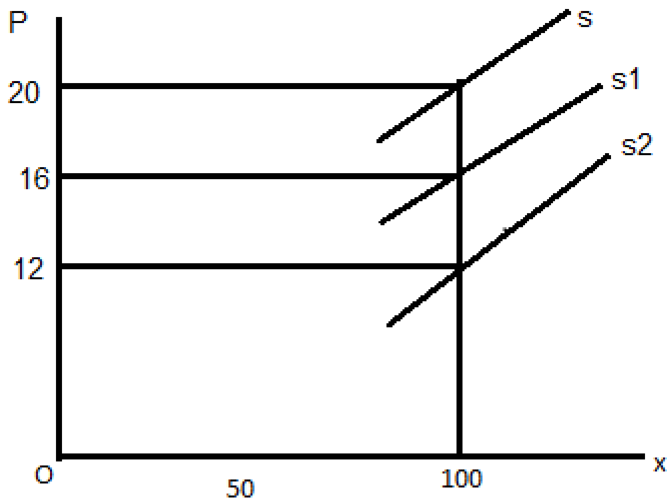

په پورتني ګراف کې تاسو ګورئ چې قیمت تغیر خوري خو عرضه بیا ثابته ده ځکه کله چې قیمت 12 افغانۍ وي نو عرضه سل کیلو ګرامه او د عرضې ګراف په **s** کې قرار لري خو کله چې قیمت له 12 څخه 16 افغانیو ته لوړ شي نو عرضه بیا هم پخوانۍ خو د عرضې ګراف له **s** څخه **S1** ته انتقال مومي همدارنګه کله چې قیمت 20 افغانۍ کیږي عرضه یو ځل بیا ثابته ده او ګراف یې **S2** ته تقرب مومي.

د عرضې تېتېدل لاندې دوه بڼې لري:

- قیمت پخوانۍ وي او په عرضه کې کمښت راشي:

في کیلو ګرام قیمت	عرضه

20 افغانۍ	100 کیلوګرام
20 افغانۍ	80 کیلوګرام
20 افغانۍ	60 کیلوګرام

په پورتني جدول کې تاسو ګورئ چې قیمت ثابت خو د ځینو عواملو د تغیر له کبله د عرضې په مقدار کې تغیر راغلی کله چې قیمت 20 افغانۍ وي عرضه 100 کیلو ،په همدې قیمت عرضه بیا 80 کیلو او وروسته بیا 60 کیلو ګرامو ته راښکته کیږي .

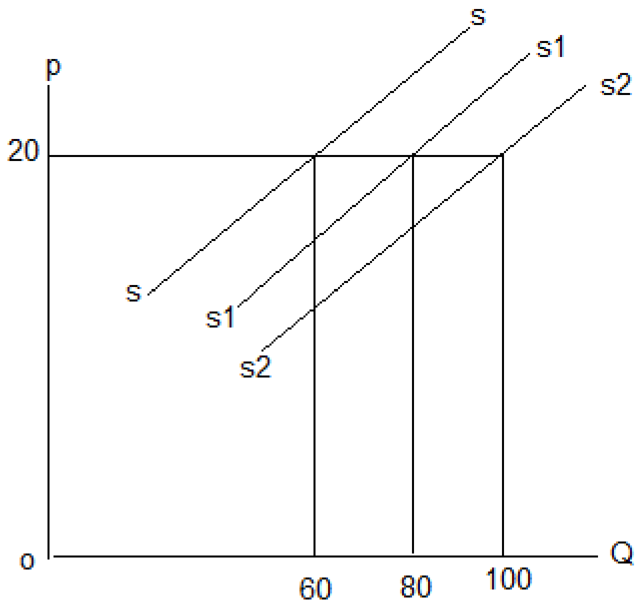

په ګراف کې تاسو ګورئ کله چې قیمت 20 افغانۍ وي د عرضې مقدار 100 کیلو ګرامه او د عرضې ګراف په S2 دی خو کله چې قیمت تغیر نخوري عرضه ډیرېږي 80 کیلو ته لوړیږي چې د عرضې ګراف له S2څخه s1 ته ټیټیږي په همدې ترتیب مخ ته ځي .

- قیمت لوړ شي او عرضه پخوانۍ وي

في کیلو ګرام قیمت	عرضه
20 افغانۍ	100 کیلوګرام
25 افغانۍ	100 کیلوګرام
30 افغانۍ	100 کیلوګرام

په پورتني جدول کې تاسو ګورئ چې د توکو عرضه ثابته ده او قیمت د تغیر په حال کې ځکه کله چې قیمت 20 افغانۍ وي عرضه 100 کیلو ګرامه قیمت لوړیږي خو عرضه بیا هم ثابته ده په همدې ترتیب قیمت لوړیږي خو عرضه ثابته ده .

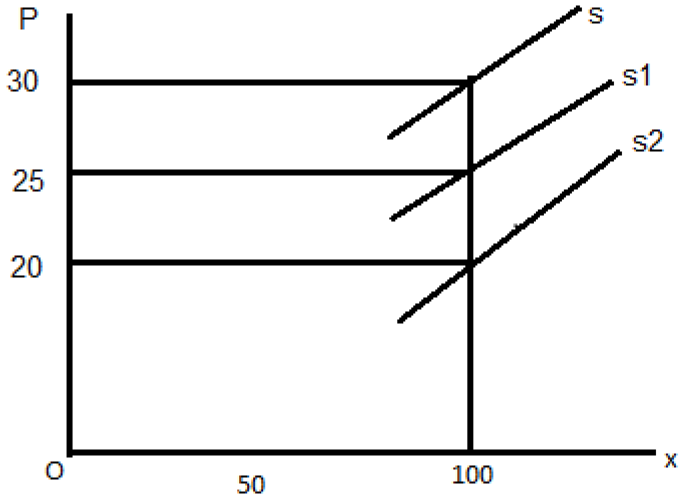

په پورتني ګراف کې تاسو وينئ کله چې قيمت 20 افغانۍ وي عرضه 100 کيلو ګرامه او د عرضې ګراف s2 کې وي خو کله چې قيمت 25 کيږي عرضه خو ثابته ده د عرضې ګراف له s2 څخهs1 ته پورته کيږي په همدې ترتيب نور هم پورته ځي .

په عرضې کې د تغيراتو سببونه Causes of Changes in Supply

1. په عرضه کې پراختيا او راټوليدل :په عرضه کې پراختيا او راټوليدل په قيمت پورې اړه لري کله چې د توکو قيمت لوړ شي نو په عرضه کې زياتوالى راځي چې دې ته د عرضې پراختيا وايي ددې برعکس کله چې د توکو قيمت ټيټ شي نو عرضه هم ورسره کميږي چې دې ته د عرضې راټوليدل وايي .

2. د عرضې دلوړېدلو او ټيټېدلو سببونه : د عرضې لوړېدل او ټيټېدل لاندې سببونه لري :

- توليد لګښت : كه د توكو د توليد په لګښت كې زياتوالى راشي او قيمت پخوانى وي نو عرضه يې كميږي د دې برعكس كه د توكو د توليد په لګښت كې كمښت راشي او قيمت پخوانى وي نو عرضه يې ډيريږي .د توكو د توليد د لګښت د ډيرښت سببونه بيلابيل دي چې يو سبب يې د اومو موادو د بيې لوړوالى دى.
- طبيعي عناصر : د كرنيز توكو توليد ډيرى وخت په طبيعي عناصرو پورې انحصار وي كه په هيواد كې وخت په وخت باران وي ،طبيعي افات شتون ونلري په كرنه كې له ښې كيمياوي سرې ګټه واخيستل شي نو كرنيز توليدات ډيريږي .كه په بازار كې د كرنيزو توكو قيمت لوړ نه شي خوبيا يي هم عرضه ډېريږي . د دې برعكس كه طبيعي حالت ښه نه وي نو د كرنيزو توكو توليد كميږي .په بازار كې د قيمت په نه تغير سره بيا هم د توكو عرضه كميږي.
- بد امني : د بد امنى او خرابو حالاتو په وخت كې هم د توكو عرضه كميږي د مثال په توګه د جنګ په وخت كې د لومړنيو توكو كمښت په دې وخت كې ځينې كمپنۍ خپل توليدات بندوي او ځينې كمپنۍ جنګي وسايل جوړ وي په دې وخت كې د توكو قيمت تغير نه خوري خو عرضه يې كميږي د دې تر څنګ د قيمتونو په لوړو الي سره بيا هم عرضه كميږي .
- د كانونو كشفول : په هيواد كې د نوو كانونو له كشفولو سره د توكو په عرضه كې تغير راځي د ساري په ډول كله چې يو هيواد اومه مواد له بهر څخه را

واردوي خو کله چې همدا مواد په هیواد کې پیدا کیږي نو د توکو د تولید په لګښت کې کموالی راځي په پخواني قیمت ډیر توکي تولیدیږي او عرضه یې هم ډیریږي .

- د لیږد رالیږد د عصري وسایلو شتون : د لیږد رالیږد د عصري وسایلو په شتون سره د توکو په لګښت کې کمښت راځي چې د توکو په عرضه کې ډیرښت راځي په دې صورت کې که د توکو قیمت لوړ هم نشي نو په عرضه کې ډیرښت راځي او دد برعکس که ښه وسایل ونه لري نو د توکو لګښت کې ډیر والي راځي او عرضه یې کمیږي .
- مالیه : که په هیواد کې په کورنیو توکو مالیه لوړه شي نو عرضه یې کمیږي او که مالیه ټیټه شي عرضه یې ډیریږي.
- تولید طریقه : که چیرته د تولید طریقه سمه وي نو د توکو تولید لګښت کې کموالی راځي ،که قیمت لوړ هم نشي نو عرضه یې ډیریږي .
- د ځینو کمپنیو یو ځای والی : ځیني وخت د یو توکي د تولید لپاره یو څو کمپنۍ سره یو ځای کیږي او دا توکی په یو معین مقدار تولیدوي . د توکو قیمت لوړیږي د قیمت په لوړوالي سره سره بیا هم عرضه نه ډیریږي .
- وارداتي پالیسۍ : حکومت ځېنې وخت خپله وارداتي پالیسۍ ته تغیر ورکوي په وارداتو لوړه مالیه وضعه کوي چې ورسره وارداتي توکي کمیږي که قیمتونه پخواني وي خو بیا هم عرضه کمیږي د دې برعکس که حکومت د ازادۍ سوداګرۍ پالیسۍ وضعه کړي نو واردات لوړیږي که قیمت پخوانۍ هم وي خو عرضه ډیریږي .

- د هیواد وضعیت : که یو هیواد سیاسي ثبات ونلري هلته توکي په لږه پیمانه تولیدیږي چې عرضه یې هم کمه وي خو په هیواد کې سیاسي ثبات وي امن شتون ولري نو کارګران له زړه نه کار کوي د توکو عرضه هم ډیریږي .

د عرضې ارتجاعیت Elasticity of Supply: د عرضې د قانون پر اساس که د یو توکي قیمت لوړ شي عرضه یې هم لوړیږي او د دې برعکس که قیمت یې ټیت شي عرضه یې هم کمیږي د عرضې هغه ځانګړتیا چې د قیمت د تغیر په وجه اغیزمن کیږي د عرضې ارتجاعیت ورته وایي یا د یو توکي هغه ځانګړتیا چې د قیمت په تغیر سره په عرضې یې کې تغیر راشي که د یو توکي د قیمت په تغیر سره په عرضې کې تغیرات راشي نو موږ بیا وایو چې دا توکی ډیر ارتجاعیت لري او که د کوم توکي په قیمت کې تغیر مګر په عرضې کې تغیر رانه شي نو موږ بیا وایو چې دا توکی ارتجاعیت نلري. د عرضې ارتجاعیت لاندې درې ډولونه لري :

1. ډیره ارتجاعیت لرونکې عرضه More elsatic supply: کله چې په قیمت کې ډیر لږ تغیر راشي او په عرضې کې زیات تغیر راشي دې ډول عرضې ته ډیره ارتجاعیت لرونکي عرضه وایي مانا دا چې که قیمت ډیر لږ ټیټ شي عرضه ورسره ډیره زیاته کمه شي اویا قیمت لږ لوړ شي خو په عرضې کې ډیر زیات ډیروالی راشي . کولای شو په لاندې جدول کې وګورو :

في ټن قیمت	عرضه
7500 افغانۍ	100 ټنه
7400 افغانۍ	50 ټنه
7300 افغانۍ	10 ټنه

په پورتني جدول کې ګورئ کله چې قیمت 7500 افغانۍ وي نو عرضه 100 ټنه وي خو کله چې قیمت ډېر لږ ټيټېږي له 7500 څخه 7400 ته کېږي نو په عرضه کې ډېر زيات تغيرات راځي او عرضه 50 ټنو ته راښکته کېږي .

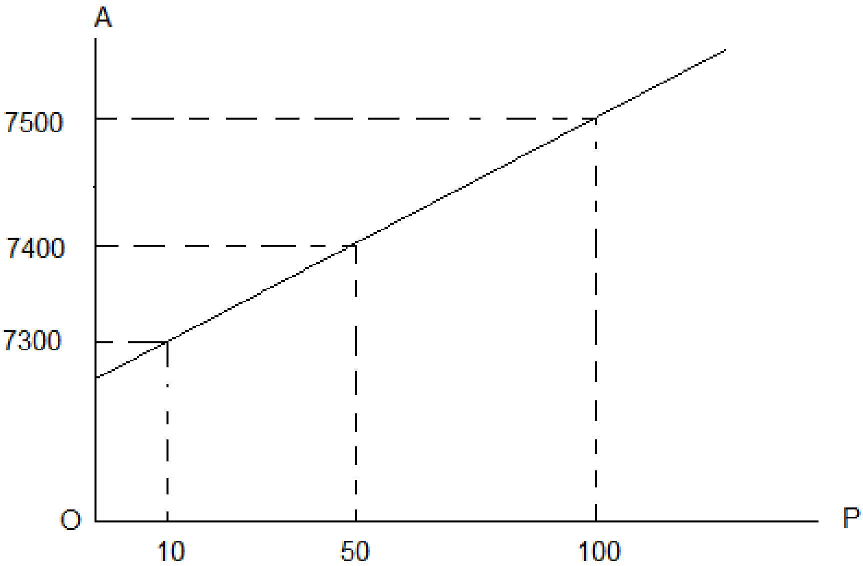

په ګراف کې تاسو ګورئ چې د قیت په لږ تغیر سره په عرضه کې ډیر تغیر راځي کله چې قیمت 7300 افغانۍ وي عرضه 10 ټنه خو کله چې قیمت ډیر لږ تغیر کوي 7400 ته لوړ شي نو عرضه 50 ټنو ته لوړیږي .

2. لږه ارتجاعیت لرونکې عرضه Less elastic supply: کله چې په قیمت کې ډیر تغیر راشي خو په عرضې کې ډیر تغیر رانشي نو دې ډول عرضې ته لږه ارتجاعیت لرونکې عرضه وایي مانا دا چې قیمت ډیر زیات ټیټ شي خو عرضه ډیره لږه کمه شي لاندې جدول ته ځیر شئ :

في ټن قیمت	عرضه
500 افغانۍ	100 ټن
300 افغانۍ	90 ټن
100 افغانۍ	80 ټن

پورتني جدول ته ځیر شئ کله چې قیمت 500 افغانۍ وي نو عرضه 100 ټنه ده خو کله چې قیمت له 500 افغانیو څخه 300 افغانۍ کیږي عرضه ورسره ډیره لږ تغیر کوي عرضه یوازې له 100 څخه 90 ته راټیټیږي یانې ډیرلږ تغیر خوري .

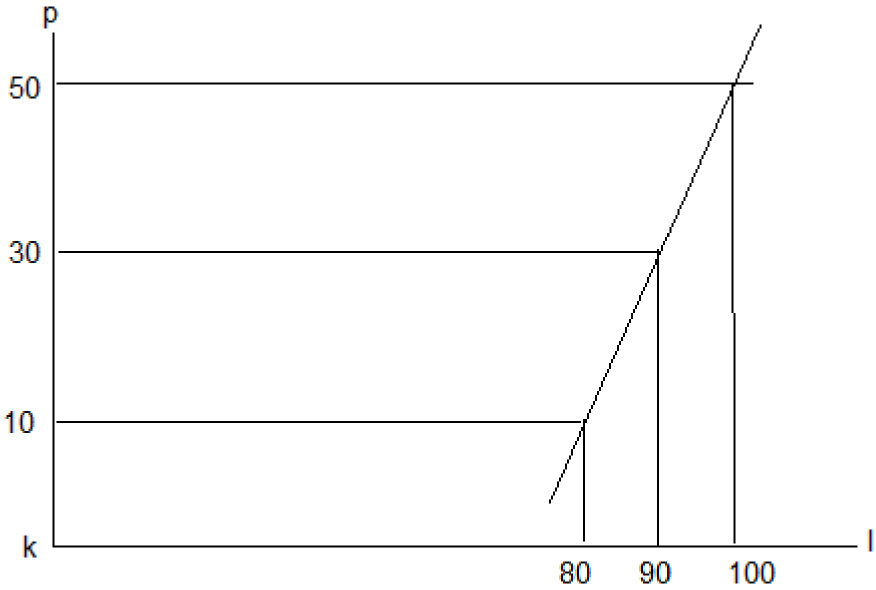

په پورتني ګراف کې تاسو ګورئ چې کله قیمت 10 افغانۍ وي عرضه 80 کیلو خو کله چې قیمت ډیر لوړیږي یانې 30 افغانیو ته لوړ شي نو عرضه ورسره ډیر لږ تغیر کوي له 80 څخه 90 کیلو ګرامو ته لوړیږي.

3. برابره ارتجاعیت لرونکې عرضه : که په عرضه او قیمت کې په یو نسبت تغیر راشي دې ډول عرضې ته برابره ارتجاعیت لرونکې عرضه وایي مانا دا چې که په قیمت کې دوه برابره زیاتوالی راشي په عرضې کې هم دوه برابره ډیربښت راشي .

لاندې جدول ته ځیر شئ :

في ټن قيمت	عرضه
500 افغانۍ	100 ټنه
1000 افغانۍ	200 ټنه
3000 افغانۍ	600 ټنه

په جدول کې ګورئ چې کله قيمت 500 افغانۍ وي نو عرضه 100 ټنه خو کله چې قيمت 1000 افغانۍ کيږي عرضه ورسره مساوي لوړيږي 200 ټنو ته لوړيږي ياني قيمت او عرضه په يو نسبت تغير خوري.

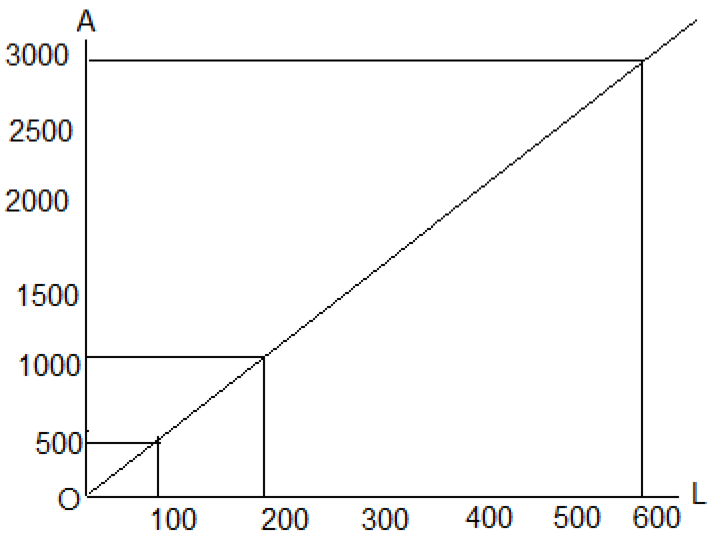

په همدې ډول په ګراف کې هم تاسو ګورئ چې قیمت 500 افغانۍ وي نو عرضه 100 ټنه او کله چې 1000 افغانۍ شي قیمت عرضه 200 ټنو ته لوړېږي یانې د قیمت او عرضې د تغیر نسبت سره مساوي وي.

د عرضې د ارتجاعیت اندازه ګیري:

د له یو سره برابر ارتجاعیت: کله چې د یو توکي په عرضه کې د قیمت د تغیر په نسبت تغیر راشي دې ډول عرضې ته د یو سره برابر ارتجاعیت وایي د ساري په توګه د غنم قیمت د پخوا په نسبت نیم شوی او عرضه یې هم نیمه شوې ده کولای شو په لاندې جدول کې ښه روښانه کړو:

د فی ټن قیمت	عرضه
500 افغانۍ	100 ټنه
1000 افغانۍ	200 ټنه
3000 افغانۍ	600 ټنه

په پورتني جدول کې موږ او تاسو وینو چې کله قیمت 500 افغانۍ وي نو عرضه 100 ټنه وي خو کله چې قیمت 1000 افغانۍ شي عرضه هم ورسره 200 ټنو ته لوړه شي د دې خبرې مطلب دا چې په قیمت او عرضه کې یو شان تغیرات راځي

او یا په قیمت او عرضه کې مساوي تغیرات راځي .کولای شو په لاندې ګراف کې ښه روښانه کړو :

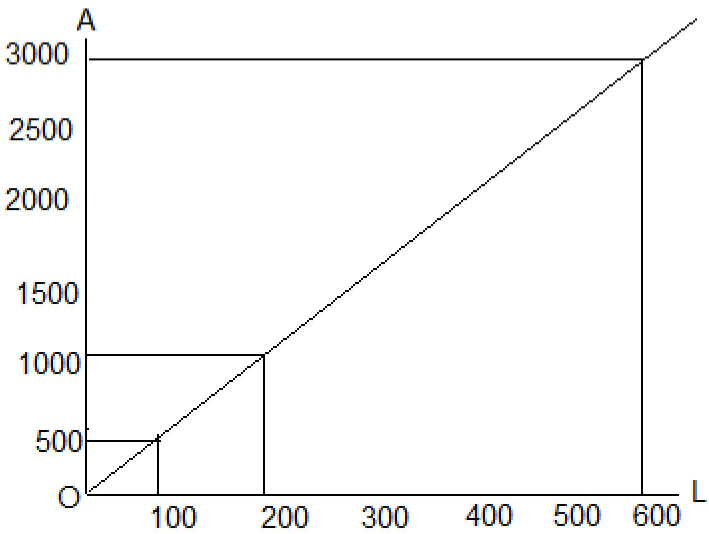

➢ له یو څخه کم ارتجاعیت : کله چې د یو توکي په عرضې کې د قیمت د تغیر په نسبت کم وي یا د یو توکي قیمت لوړ شي خو په عرضه کې لږ ډیروالی راشي دې ډول عرضې ته له یو څخه کم ارتجاعیت. وایي لکه په جدول کې :

د في ټن قیمت	عرضه
500 افغانۍ	**100** ټنه

250 افغانۍ	90 ټنه
150 افغانۍ	80 ټنه

په جدول کې مو وينو چې کله قيمت 500 افغانۍ وي د توکو عرضه 100 ټنه خو کله چې قيمت ډير تغير خوري له 500 افغانيو څخه 250 افغانيو ته راټيټيږي عرضه ورسره ډير لږ تغير خوري له 100 ټنو څخه 90 ټنو ته راښکته کيږي . چې دې ډول ارتجاعيت ته له يو څخه کم ارتجاعيت وايي چې په لاندې ګراف کې هم روښانه شوی .

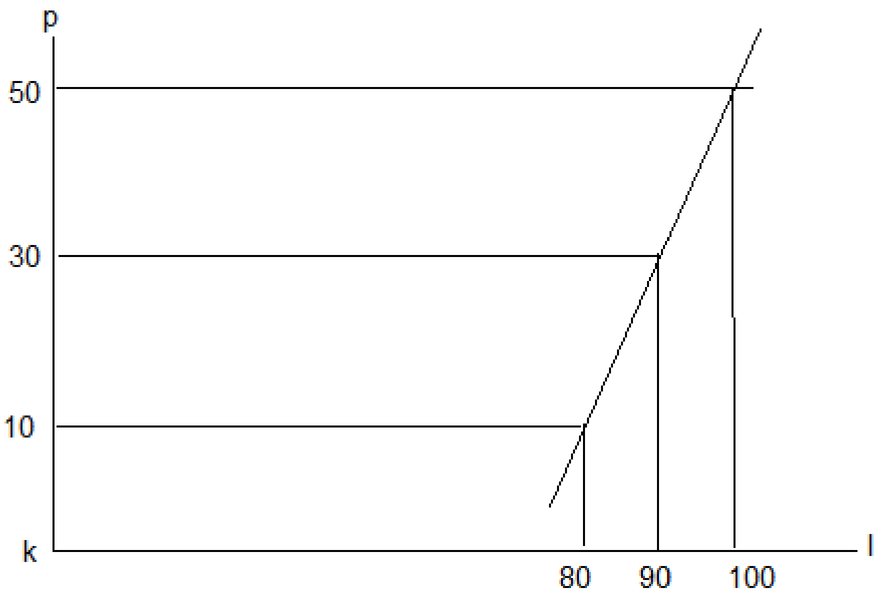

له یو څخه ډېر ارتجاعیت : کله چې د یو توکي عرضه د قیمت د تغیر له نسبت څخه لوړه وي دې ډول ارتجاعیت له یو څخه ډېر ارتجاعیت وایي لاندې جدول ته ځیر شئ :

د فی ټن قیمت	عرضه
50 افغانۍ	100 ټنه
25 افغانۍ	40 ټنه
15 افغانۍ	20 ټنه

په جدول کې ښکاري کله چې قیمت 50 افغانۍ وي عرضه 100 ټنه خو کله چې قیمت تغیر خوري 25 افغانیو ته راښکته کیږي عرضه ورسره ډېره تغیر خوري له 100 ټنو څخه 40 ټنو ته راښکته کیږي .

د عرضې د ارتجاعیت د اندازه ګیرۍ دویمه طریقه (حسابي فورمول) :

د عرضې ارتجاعیت = په عرضې کې تغیر/ عرضه ÷ په قیمت کې تغیر/قیمت

او یا

د عرضې ارتجاعیت = په عرضې کې تغیر / عرضه × قیمت/ په قیمت کې تغیر

د پورتنیو فورمولو د وضاحت لپاره لاندې جدول ته ځیر شئ :

شمیره	فی ټن قیمت	عرضه
لومړی قیمت	50 افغانۍ	100 ټنه
دویم قیمت	25 افغانۍ	50 ټنه
دریم قیمت	20 افغانۍ	25 ټنه
څلورم قیمت	10 افغانۍ	20 ټنه

د فورمول تطبیق :

a) $1.00 = 25/50 \times 100/50$

b) $2.50 = 5/25 \times 50/25$

c) $0.50 = 10/20 \times 20/5$

د فورمم له تطبیق وروسته که ځواب له یوه سره برابر راغلو نو مانا دا چې ارتجاعیت له یو سره برابر دی او که کوچنې راغلو له یو څخه کوچني او که لوړ شو نو له یوه څخه لوړ دی .

i. په لومړي او دویم قیمت ارتجاعیت له یو سره برابر دی
ii. په دویم او دریېم قیمت ارتجاعیت یو څخه لوړ دی
iii. په درېیم او څلورم قیمت ارتجاعیت له یو څخه کوچنی دی

د عرضې د ارتجاعیت عوامل : د ځېنو توکو د عرضې ارتجاعیت ډیر وي او د ځینو توکو ارتجاعیت کم وي د بیلابیلو توکو د عرضې ارتجاعیت په لاندې عواملو پورې تړاو لري :

- د توکي بڼه : هغه توکي چې ژر له منځه ځي د هغوی د عرضې ارتجاعیت کم وي ځکه که دا توکي خرڅ نه شي له منځه ځی نو که قیمت هر څومره ټیټ شي د هغوی خرڅول پکار دي لکه شیدې ،ترکاري او نور . ددې په مقابل کې هغه

توکي چې ژر نه خرابيږي دهغوی د عرضې ارتجاعيت ډير وي ځکه د قيمت په ټيټ والي سره کولای شو چې زيرمه يې کړو او په عرضې کې لږ والی هم راولو .

- د توليد لګښت : که د يو توکي په توليد کې ډير لږ ډيربښت راشي او لګښت پرې ډير راشي او د قيمت ډيروالی دا لګښت پوره نه کړي نو ددې توکي ارتجاعيت کم دیددې برعکس که د يو توکي په ډير توليد کې او لګښت پرې کم راشي او قيمت کې ډير پوره شي نو ددې توکي ارتجاعيت لوړ دی.
- د توليد طريقه : هغه توکي چې په اسانۍ سره توليديږي نو د هغوی ارتجاعيت ډير وي ځکه د قيمت په تغير سره په عرضه کې هم تغير راځي او هغه توکي چې په پيچيده طريقې سره پيدا کيږی ارتجاعيت يې هم کم وي .
- د توليد قوانين : هغه توکي چې د ډيربښت د قانون پر اساس توليديږي د هغوی ارتجاعيت ډير وي ځکه د قيمت په لوړوالي سره متشبث هڅه کوي تر څو ډيره ګټه تر لاسه کړي نو په ځمکه توليد ډيروي ددې برعکس هغه توکي چې د لګښتونو ډيربښت د قانون په وسيله پيدا کيږي کم ارتجاعيت لري .
- د توليد وخت : هغه توکي چې په لږ وخت توليديږي نو د هغو د عرضې ارتجاعيت لوړ وي او هغه توکي چې توليد يې ډير وي د عرضې ارتجاعيت يې هم کوچنی وي ځکه کله چې قيمت لوړ شي هغه ژر نه توليديږي .
- د پانګې اړتيا : د هغو توکو توليد چې ډيرې پانګې ته اړتيا لري د هغوی د عرضې ارتجاعيت هم کم وي لکه د الوتکو جوړول ځکه د الوتکو په قيمت کې که لوړوالی راشي ته مجبور يې نوې کارخانه جوړه کړې چې ډيرې پانګې ته اړتيا ده او همداسي که قيمت يې ټيټ شي بيا هم کميدای نه شي ځکه

د کارخانې په جوړېدو ډېر پانګه لګېدلې ده نو ځکه د عرضې ارتجاعیت هم کم وي د دې برعکس هغه توکو تولید چې لږې پانګې ته اړتیا لري د عرضې ارتجاعیت یې لوړ دی ځکه که قیمت لوړ شي ډېر توکو د تولیدو امکان وي .

څلورم څپرکی

بازار Market

په ټولیز ډول بازار هغه ځای ته ویل کیږي چې خلک د توکو د اخیستلو او خرڅولو لپاره پکې سره یو ځای کیږي د ساري په ډول لکه د غلو بازار،ترکاري بازار ،میوو بازار . خو د اقتصاد په علم کې بازار په پراخه توګه تر مطالعې لاندې نیول کیږي د اقتصاد په علم کې بازار کوم ځانګړي ځای ته نه ویل کیږي چې توکي په کې خرڅول یا اخیستل کیږي بلکې په دې کې ټولې هغه سیمې

دخيلي دي چې د اخيستونکي او خرڅونکي تر منځ په مخامخ ډول اړيکه نيول کيږي او د يو توکي قيمت په معين وخت کې ټاکل کيږي دا اړينه نه ده چې اخيستونکی او خرڅونکی د يو بل سره وګوري بلکې کولای شي د تيلفون ،ليک او نورو لارو څخه اړيکه ونيسي

فرانسوي عالم ښاغلي "کرناټ "بازار داسې تعريف کړی :له بازار څخه موخه هغه ځای نه دی چېرته چې اخيستونکي او خرڅوونکي سره يو ځای کيږي بلکې له بازار څخه موخه ټولې هغه سيمې دي چې اخيستونکي او خرڅوونکي په ازاده توګه يو له بل سره ګوري د يو توکي قيمت ټاکي . همدرانګه پروفيسور" کلی(Clay) "د بازار په اړه وايي : بازار يو داسې ځای دی چې ديو توکي قيمت ټاکل کيږي او دهغه د ليږد لګښتونه اضافه وي.ددې تعريف وضاحت موږ داسې کوو د ساري په ډول که په لغمان ولايت کې د يو من وريجې بيه سل افغانۍ وي او په ننګرهار کې وريجې په يو سلولس افغانۍ وي که له لغمان څخه ننګرهارته د وريجو وړلو لپاره کرايه لس افغانۍ وي نو بيا په لغمان او ننګرهار کې د وريجو قيمت مساوي دی ځکه لس افغانۍ يې دليږد لګښت دی.

د بازار اړتياوې :

1. د توکي شتون : د بازار لپاره د توکي شتون اړين دی توکی بايد شتون ولري خيالي او فرضي نه وي .

2. د اخیستونکي او خرڅوونکي ترمنځ اړیکه : د بازار لپاره دا هم اړینه ده چې باید د اخیستونکي او خرڅوونکي ترمنځ اړیکه شتون ولري که اړیکه د تیلفون ،لیک یا نورو له لارې وي د دوی ترمنځ د لیږد لګښت په نظر کې نیولو سره د توکي قیمت یو شان وټاکي.

3. د اخیستونکي او خرڅوونکي شتون : د توکو د اخیستلو او خرڅولو لپاره د اخیستونکي او خرڅوونکي شتون اړین دی د اخیستونکي او خرڅونکي لپاره اړینه نه ده چې دواړه یو ځای وي کیدای شي چې یو په افغانستان او بل په هندوستان کې وي.

4. د ځای شتون : د بازار لپاره د ځای شتون اړین دی که هغه کلی ،بانډه ،ښار که هر ځای وي.

د بازار ډولونه : د بازار ډولونه د لاندې ځانګړتیاوو په اساس ویشل شوي دي :

- و خت په لحاظ
- د ځای په لحاظ
- د توکو په لحاظ
- د سودا پر اساس
- د سیالۍ په سبب

چې هریو یې په لاندې ډول تر څېړنې لاندې نیسو :

د وخت پر اساس : دو خت په لحاظ بازار درې ډولونه لري :

1) ورځنی بازار : که د یو توکي قیمت په یوه ورځ کې د عرضې او تقاضا په اساس ټاکل کیږي دې ډول بازار ته ورځنې بازار وایي په ورځني بازار کې چې هر څومره توکي راوړل شي باید په هماغه ورځ خرڅ شي ځکه که چیرته توکي دویمې ورځې ته پاتې شي نو بیا له منځه ځي او یا په ډیر ټیټ قیمت خرڅیږي د ساري په ډول غوښې ،ترکاري او نورو بازارونه په ورځني بازار کې د توکو عرضه محدوده وي که تقاضا لوړه شي نو قیمت پورته ځي او که تقاضا کمه شي قیمت ورسره ټیټیږي.

2) لنډمهاله بازار : دا ډول بازار د څو اونیو او میاشتو لپاره وي په دې ډول بازار کې د توکو عرضه په بیلابیلو لارو کمیږي او ډیریږي په دې ډول بازار کې د توکو قیمت د لنډ مهالې عرضې او تقاضا په اساس ټاکل کیږي لکه څرنګه چې پوهیږئ په دې ډول بازار کې وخت کم وي او د تولید په عواملو کې زیاتوالی نه شي راتلای نو د تقاضا زیاتوالی په قیمت ډیره اغیزه لري.

3) اوږد مهاله بازار : په دې ډول بازارونو کې د توکو عرضه هر څومره چې وغواړو کمه یا ډیره کړو په دې وخت نوې کارخانې هم جوړیږي ،نوي ماشینونه او نوي تعمیرونه هم جوړیدلی شي چې د څو کالو وي د دې ډول بازارونو د عرضې او تقاضا توازن د اوږد وخت لپاره وي او کوم قیمت چې وټاکل شي د

ډيروخت لپاره وي په اوږد مهاله بازار کې د توکو عرضه د قيمت تعين باندې ډيره اغيزه لري.

د ځای پر اساس د بازار ډولونه

1) سيمه ايز بازار : که د يو توکي د خرڅلاو ځای د توليد په ځای يا په نژدې سيمه کې وي دې ډول بازار ته سيمه ايز بازار وايي چې يوې ځانګړې سيمې پورې تړلی وي مثلا د کبانو بازار،ترکاري اونور د سيمه ايز بازار ځانګړتياوې په لاندې ډول دي :

- په دې ډول بازار کې زيان منونکي توکي (شيدې، کبان،ترکاري) اخيستل او خرڅول کيږی .
- د داسې توکو اخيستل او خرڅول په کې کيږي چې د خلکو په دود دستور برابر وي .
- په دې ډول بازار کې سيمه ايز خلک د توکو اخيستل او خر څول تر سره کوي د نورو ځايو خلک په کې ګډون نه کوي .

ملي بازار : که د يو توکي اخيستل او خرڅول د يو هيواد په داخل کې ترسره کيږي نو دې ډول بازار ته ملي بازار وايي چې لاندې ځانګړتياوې لري :

- اخیستونکی او خرڅوونکي دواړه په یوه هیواد پورې اړه لري بهرني وګړي په کې ګډون نه شي کولای او په خپل منځ کې په ازاده توګه یو بل سره ګوري د قیمت په ټاکلو کې یو له بل سره سیالي کوي .

- په دې ډول بازار کې داسې توکي اخیستل او خرڅول کیږي چې مشتریان یې کورنۍ وي .

نړیوال بازار : که د کوم توکي د اخیستلو او خرڅولو ځای ټوله نړۍ وي او نړیوال اخیستونکي او خرڅوونکي یې پیري دې ډول بازار ته نړیوال بازار وایي په دې ډول بازار کې توکو ته په ټوله نړۍ کې تقاضا شتون لري د ساري په ډول سره ،سپین زر ،تیل او نور نړیوال بازار لاندې ځانګړتیاوې لري :

- په نړیوال بازار کې پایداره او قیمتي توکي اخیستل او خرڅول کیږي .

- په نړیوال بازار کې داسې توکي اخیستل او خرڅول کیږي چې په ټوله نړۍ کې تقاضا ولري .

- په نړیوال بازار کې د بیلابیلو هیوادونو اخیستونکي او خرڅوونکي د قیمت په ټاکلو کې سیالی تر سره کوي .

د توکو په اساس د بازار ډولونه :

عمومي بازار : داسې بازار چې بیلابیل توکي په کې اخیستل او خرڅول کیږي د ساری په ډول زموږ په هیواد کې د ولسوالیو بازار ونه .

ځانګړی بازار : په ځانګړي بازار کې داسې توکي خرڅول کيږي چې يو ډول نوعيت ولري د ساري په ډول د ميوې بازار، غلې بازار او نور.

نمونه يي بازار : په دې ډول بازار کې د دې پر ځای چې ټول توکي بازار ته راوړل شي يوازې د توکو نمونې راوړي په دې ډول بازار کې کرنيز او اومه مواد ډير اخيستل او خرڅول کيږي.

درجه بندۍ بازار : دا ډول بازار د نمونه يي بازار پرمختللی ډول دی چې په دې ډول بازار کې د توکو نمونې ته هم اړتيا نه شته بلکې د توکو درجه بندي کوي د ساري په ډول پاک يا ناپاکه غنم، غټې يا نرۍ وريجې .

د سوداګرۍ په لحاظ د بازار ډولونه :

ټول پلوري: داسې بازار چې توکي په پراخه پيمانه اخلي او خرڅوي يې .

ټوک پلوري : په دا ډول بازار کې توکي په لږه پيمانه اخلي او خرڅوی چې ښه بيلګه يې زموږ او ستاسو شاوخوا هټۍ دي .

د سيالۍ پر اساس د بازار ډولونه په لاندې ډول دي:

د مکملې سيالۍ بازار : په دې ډول بازار کې د اخيستونکي او خرڅونکو شمير ډير وي ،د بازار په هکله پوره معلومات لري، په بازار کې په مکمله توګه سيالۍ شتون لري نو له دې کبله د يو توکي قيمت په يو وخت کې ټاکل کيږي چې لاندې ځانګړتياوې لري :

- په دې ډول بازارکې د اخیستونکو او خرڅونکو شمیر ډیر وي
- اخیستونکي او خرڅوونکي ته د بازار په هکله مکمل معلومات وي .
- په دې ډول بازارکې یو ډول توکي اخیستل او خرڅول کیږي .
- اخیستونکي او خرڅوونکي په اخیستلو او خرڅوولو کې یو له بل سره سیالۍ کوي .
- په دې ډول بازا ر کې د یوشي قیمت په یو وخت کې یو شان ټاکل کیږي .
- ازاده مداخله : سیالۍ هغه وخت زور نیسي چې د نوو کمپنیو داخلیدل بازار ته او د زړو په وتلو هیڅ ډول پابندي نه وي او هیڅ هڅیوال زیات قیمت نه شي اخیستلای.
- د تولید د وسایلو لیږد : په سیالۍ کې اړینه ده چې تولید عوامل په مکمله توګه د لیږد وړ وي د پانګې لیږد له یو ځایه بل ځای ته د مزدور لیږد له یو ځایه څخه بل ځای ته که په هر ځای کې ګټه وي موږ په اسانۍ سره وکولای شو چې ګټې ځای ته د تولید عوامل ولیږدوو زموږ په عملي ژوند کې مکمل بازار شتون نه لري ځکه ددغه ټول شرایط په یو وخت کې شتون نا ممکنه دي.

نامکمله بازار : غیرمکمل بازار هغه وخت پیدا کیږي چې د اخیستونکو او خرڅوونکو شمیر لږ وي په خپل منځ کې د لیدو ازادي ونه لري او نه د بازار په اړه بشپړ معلومات لري د توکو په لیږ رالیږد کې خنډونه شتون ولري

اخیستونکی د توکو اخیستو په وخت کې معیار په نظر کې نه نیسي . نو له دې کبله د توکو قیمت په یو وخت کې بیلابیل وي .

د نامکمل بازار ځانګړتیاوې :

- په دې ډول بازار کې د اخیستونکو او خرڅوونکو شمیر کم وي .
- اخیستونکو او خرڅوونکو ته د بازار په اړه پوره معلومات نه لري .
- په دې بازار کې د یو توکي قیمت په یو وخت کې بیلابیل وي .
- د تولید د عواملو په لیږد بندیز : په بعضې وختونو کې حکومت د تولید په عواملو بندیز لګوي چې دهغوی تبادله په ازاده توګه نه ترسره کیږي د نامکمل بازار ډولونه په لاندې ډول دي :

I. دوجاره (Duopoly) : کله چې د توکو عرضه ددو کمپنیو په لاس وي دا ډول بازار ته دوجاره وایي هره کمپنۍ د عرضې یوه لویه برخه تهیه کوي که هغه په عرضه کې کموالي راولي نو قیمت لوړیږي او که عرضه ډیره کړي قیمت ورسره ټیټیږي .که دواړو کمپنیو د تولید شوی توکو نوعیت یو شان وي نو دې ته خالصه دوجاره وایي او که توپیر ولري نو دې ته توپیري اجاره وایي .

II. څو جاره (Oligopoly) : کله چې د یو توکي عرضه د دریو څخه تر اوو کمپنۍ تر سره کوي نو دې ډول بازار ته څو جاره وایي په څو جاره کې د یوې کمپنۍ حیثیت نسبت دوجارې ته ضعیفه وي لیکن بیا هم که په عرضه کې تغیر

راشي قېمت حتماً اغیزمن کیږي .که ټولې کمپنۍ یو توکی تولیدوي نو هغه ته خالصه څوجاره وايي او که د توکو نوعیت توپیر ولري نو هغې ته توپیر څو جاره وايي .

III. اجاره دارانه سیالۍ : که چیرته د تولیدونکو او خرڅوونکو کمپنیو شمیر ډیر وي او هر کمپنۍ د خپل سوداګریز نښان سره بازار ته توکي عرضه کوي او د ټولو کمپنیو توکي یو له بل سره په مکمله توګه توپیر لري چې دې ډول ته اجاره دارانه سیالۍ وايي .

اجاره داري : که په یو بازار کې تولیدونکې او پلورنکې یوه کمپنۍ وي دې ډول بازار ته اجاره داري وايي د ساري په ډول په افغانستان کې بریښنا د افغانستان بریښنا شرکت په خلکو وویشي او هغه بل سیال نه لري . .چې لاندې ځانګړتیاوې لري :

- د توکو پیدا کوونکې او خرڅونکې یوه کمپنۍ وي .
- کوم شي چې پلورنکي د هغه په وړاندې سیالۍ شتون نه لري.
- د اجاره دار په خپله خوښه د توکي قیمت ټاکي .

د اجارې ډولونه په لاندې ډول دي :

طبيعي اجاره : په طبيعي لحاظ يوه سيمه د يو توکي په پيد کولو کې اجاره ولري د ساري په ډول لکه د افغانستان انار چې نوره نړۍ د افغانستان په څير انار نه لري .

قانوني اجاره : که د يو هيواد قانون يو شخص يا ادارې ته د يو توکي د اجارې صلاحيت ورکړی وي تر څو په هغه برخه کې پرمختګ وکړي د ساري په ډول د يو کتاب ليکونکي لپاره د هغه دليکلو حقوق د کتاب ليکونکي پورې اړه لري .

ټولنيزه اجاره : ځيني وخت د ټولنې د پرمختګ لپاره د يو توکي د توليد او ويش اختيار يوې ادارې ته ورکول کيږي .

جوړه شوی اجاره : ځېنې وختونه يو شمير متشبثين سره راټوليږي د اجارې يو ډول جوړوي چې دې ډول اجارې ته جوړه شوې اجاره وايي د ساري په ډول د ګرمې په موسم کې د يخ فابريکو ترمنځ ډيره سيالی او په دغې سيالې کې د دوی زيان وي نو ټول سره راټوليږي او يو څو کارخاني چلوي .جوړې شوې اجارې لاندې ډولونه لري :

پول (pool):کله چې متشبثين يا صنعتکاران د توکي د ترلاسه کولو قيمت يو ټاکي پول ورته وايي .

کارټل (Kartel) : که صنعت کاران يا متشبثين بازار په خپل منځ کې وويشي او هر متشبث خپل د اخيستلو او خرڅولو حد وټاکي .

ترسټ (Trust): په دې ډول کې ټولې کمپنۍ خپل انفرادي حیثیت لمنځه وړي خپل ځانونه په لویه اداره مدغموي او هغه لویه اداره ټول کار مخ ته وړي.

د بازار پراختیا: د بازار له پراختیا څخه موخه هغه سیمه ده چې د توکي اخیستل او خرڅول په کې ترسره کیږي، د ټولو توکو د بازار پراختیا یو شان نه وي د بعضې توکو بازار پراخه او د ځینو محدود وي د بیلا بیلو توکو د بازار پراختیا په لاندې عناصرو په پورې تړلې ده:

- توکي نوعیت: هغه توکي چې ډیر پاینښت او قیمتي وي د هغوی بازار هم پراخه وي د ساري په ډول تیل، ګاز سره او سپین زر ددې برعکس هغه توکي چې ژر خرابیږي د هغوی بازار محدود وي د ساري په ډول ترکاري، کبان او نور.

- د تقاضا نوعیت: کومو توکي ته چې تقاضا ډیره وي نو بازار یې هم پراخه وي لکه تیل او که د کوم توکي تقاضا یوې سیمې پورې اړه لري نو بازار یې محدود وي.

- عرضي نوعیت: د کوم توکي عرضه چې د تقاضا په اساس پورته لاړه شي نو د هغه بازار هم پراخیږي او که عرضه د تقاضا مطابق لاړه نه شي د هغه بازار محدود وي.

- د لیږد رالیږد وسایل: د بازار پراختیا تر ډیره بریده د لیږد رالیږد په وسایلو پورې اړه لري که د یو هیواد دلیږد رالیږد وسایل نوي عصري وي په

اسانۍ سره کولای شي توکي له يو ځای څخه بل ځای ته ولېږدوي چې ورسره د توکو بازار پراختيا مومي .

- امنيت : که په يو هيواد کې امنيت ښه وي د جنګ خطر نه وي نو د توکو اخيستل او خرڅول پراخه توګه ترسره کيږي چې ورسره بازار هم پراختيا مومي .
- د حکومت پاليسۍ : که حکومت د ازادې سوداګرۍ پالسۍ څخه کار واخلي د توکو په صادرولو او واردولو پابندي نه وي په دې وخت کې بازار پراختيا مومي او که حکومت په سوداګرۍ بنديز لګوي نو بيا بازار پراختيا نه مومی .
- خبرتياوې : په تيلويزيون ،ورځپاڼو او نورو کې د توکو د خبرتياوو په خپره ولو سره د توکو بازار پراختيا مومي .
- د توليد طريقه : کوم توکي چې په نوو او ښه وسايلو توليد شي د هغوی بازار هم پراختيا مومي .
- د توليد اندازه : کوم توکي چې په ډېره پيمانه توليديږي د هغوی مصارف هم کوي او توليد ډير وي چې د ډير توليد لپاره د بازار لټول کيږي او ورسره بازار پراختيا مومي .

د بازار توازن

Market Equilibrium

توازن هغه حالت ته ویل کیږي چې په هغې کې مخالف او موافق ځواکونه برابر وي او هغه عوامل چې تغیر راولي هغه بې اغیزې وي .په اقتصاد کې توازن په بازار کې د قیمت ټاکل دي قیمت هغه توازن دی چې عرضه او تقاضا سره برابریږي د یو توکي د قیمت په ټاکلو کې عرضه او تقاضا مرکزي رول ترسره کوي .عرضه او تقاضا دوه مخالف ځواکونه دي د قیمت په زیاتوالي سره تقاضا کمیږي او عرضه ډیریږي ،د قیمت په ټیټوالي عرضه کمیږي او تقاضا ډیریږي کله چې د یو توکي عرضه او تقاضا سره برابره شي نو دبازار توازن یا د عرضې او تقاضا توازن یې بولي د دې توازن له کبله چې کوم قیمت ټاکل کیږي دې ته متوازن قیمت (Equilibrium Price) وایي .

د عرضې او تقاضا توازن یا د قیمت ټاکل : د قیمت ټاکل نظریه د لومړي ځل لپاره مشهور اقتصاد پوه ډاکتر الفرډ مارشل وړاندې کړه د دې نظریې پر اساس د یو توکي قیمت هغه وخت ټاکل کیږي چې د توکي عرضه او تقاضا سره برابره شي د عرضې او تقاضا په برابریدو سره قیمت ټاکل کیږي ډاکتر الفرد مارشل د لاندې مثال په وسیله دا واضیح کړي دي لکه څرنګه چې د یو توکي د پرې کولو لپاره د قیچې د دواړو خواوو تر منځ توازن اړین دی همداسې د قیمت د ټاکلو لپاره هم د توکي عرضې او تقاضا باید برابره شي . د تقاضا د قانون پر اساس که قیمت لوړ شي تقاضا کمیږي او د قیمت په ټیټ والي سره تقاضا ډیریږي او د عرضې د قانون پراساس که قیمت لوړ شي عرضه هم ډیریږي او که قیمت ټیټ

شي عرضه هم کمېږي . عرضه او تقاضا دوه متضاد قوتونه دي چې يو د بل خلاف کړنه تر سره کوي د قيمت په تغير سره چې په عرضه او تقاضا کې کوم تغير راځي دواړه قوتونه هڅه کوي چې يو له بل سره هم اهنگ شي کله چې دواړه قوتونه په يوه نقطه کې يو شان فشار ولري دې نقطې ته د توازن نقطه وايي .

کولای شو په لاندې جدول کې ښه روښانه کړو :

في کيلو ګرام قيمت	د غوړويو تقاضا	د غوړيو عرضه
30 افغانۍ	6 کيلو ګرام	2 کيلو ګرام
35 افغانۍ	5 کيلو ګرام	3 کيلو ګرام
40 افغانۍ	4 کيلو ګرام	4 کيلو ګرام
45 افغانۍ	3 کيلو ګرام	5 کيلو ګرام

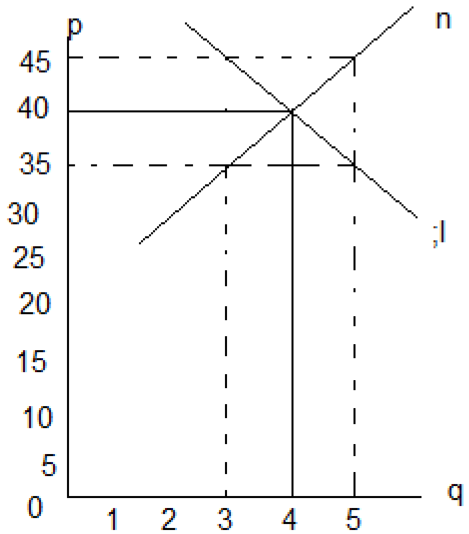

په پورتني جدول او ګراف کې تاسو ګورئ چې کله چې قیمت **35** افغاني وي نو عرضه درې کیلو ګرامه او تقاضا **5** کیلو ګرامه وي چې دلته عرضه تقاضا پر یو بل فشارونه واردوي متضاد قوتونه نه سره مساوي کیږي خو کله چې قیمت **40** افغانۍ شي د توکي تقاضا له **5** کیلو څخه څلور ته راښکته کیږي او عرضه له دریو کیلو څخه څلور کیلو ته لوړیږي چې دواړه څلور کیږي دوه متضاد قوتونه سره مساوي کیږي چې دلته د توکي قیمت ټاکل کیږي او دې حالت د عرضې او تقاضا توازن وایي.

په توازن د عرضې او تقاضاد تغیر اغیزې:

د یو توکي قیمت د عرضې او تقاضا د برابریدو په وجه ټاکل کیږي او کله چې دا توازن بر قرار نه شي نو د عرضې او تقاضا قوتونه خپلې اغیزې ښيي او یو ځل

بیا توزان ټاکي لیکن ځیني وخت د عرضې او تقاضا قوتونه د تیرې نقطې پر ځای نوې نقطه ټاکي او نوی قیمت ټاکل کیږي . په توازن د عرضې او تقاضا اغیزې په لاندې ډول دي :

1. د تقاضا د تغیر اغیزې : کله چې په عرضه کې تغیر رانه شي او تقاضا تغیر وخوري ورسره متوازن قیمت تغیر خوري د تقاضا په زیاتوالي سره د تقاضا کرښه پورته ځي د تقاضا په زیاتوالي سره متوازن قیمت لوړیږي ،خو کله چې تقاضا کمه شي متوازن قیمت او خرڅلاو کمیږي چې کولای شو په ګراف کې روښانه کړو :

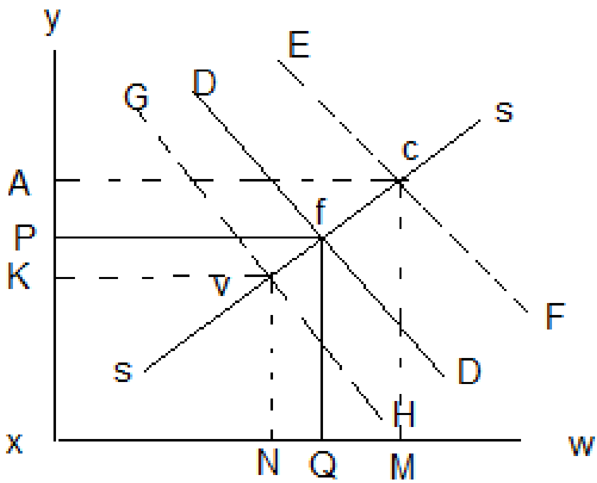

تاسو په پورتني ګراف کې دوه مستقیم خطونه د wx او xy ګورئ چې wx د عرضې مقدار او xy د تقاضا مقدار ښيي .DDد تقاضا مقدار او ssد عرضې مقدار چې دواړه د f په نقطه کې سره يو بل پرې کوي .چې همدا متوازن قيمت دی .خو کله چې عرضه پخوانۍ وي خو تقاضا کې ډيرښت راځي EFته رسيږي د عرضې خط په cکې سره پرې کوي چې له دې معلوميږي چې قيمت لوړيږي له fQخخه c M ته ځي او خر ځلاو له xQخخه xM لوړيږي .اوس که تقاضا د زياتولاي پر ځای کمه شي نو د تقاضا خط به له DD خخه GH ته راښکته شي او د عرضې خط په v کې پرې کوي چې تقاضا د کموالي سره خرځلا هم له QX خخه NXته راښکته کيږي .

2. د عرضې د تغير اغيزې : که تقاضا تغير ونه خوري او په عرضه کې زياتوالی راشي نو دوه ډوله اغيز لري : ۱- قيمت ټيټيږي ۲- خرځلاومقدارلوړيږي . ددې برعکس که عرضه کمه شي قيمت لوړيږي او دخرځلاومقدار کميږي .لاندې ګراف ته ځير شئ :

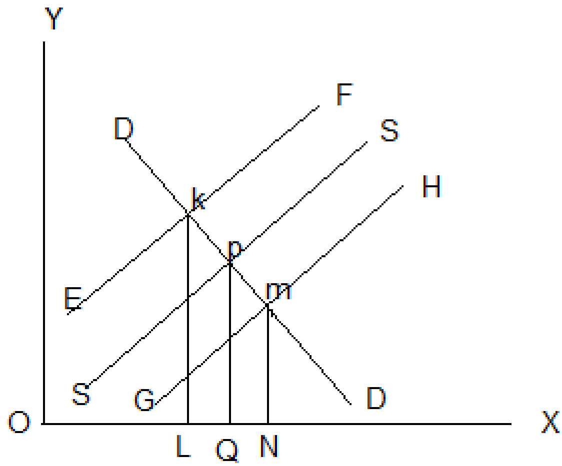

په پورتني ګراف کې تاسو ګورئ چې DDد تقاضا خط او SS د عرضې خط چې دواړه د P په نقطه کې یو بل پرې کوي او متوازن قیمت دی. اوس که تقاضا پخوانۍ وي او عرضه لوړه شي GH ته ورسیږي نو د تقاضا m نقطه کې پرې کوي چې نوی متوازن قیمت m ټاکل کیږي چې له Pڅخه کم دی خو خرڅلاو له OQ څخه ON ته لوړیږي .اوس که عرضه کمه شي نو خط له ssڅخه EF نقطې ته لوړیږي نو د تقاضا خط په k نقطه کې پرې کوي چې قیمت له p څخه k ته لوړیږي خو خرڅلاو له OQ څخه OL ته راټیټیږي.

په یو وخت کې د عرضې او تقاضا تغیر او په متوازن قیمت یې اغیز : ځینې وختونه عرضه او تقاضا په یو وخت کې تغیر غوري چې اوس موږ ګورو دغه تغیر په متوازن قیمت څومره اغیز لري چې دا اغیزې بیلابیلې بڼې لري :

- د عرضې په نسبت تقاضا کې ډېربښت : که چېرته په عرضه او تقاضا کې په يو وخت کې ډېربښت راشي او خو دا ډېربښت د عرضې په نسبت تقاضا کې ډېر وي نو قيمت ورسره لوړيږي او خرڅلاو هم ورسره ډېربښت پيدا کوي :

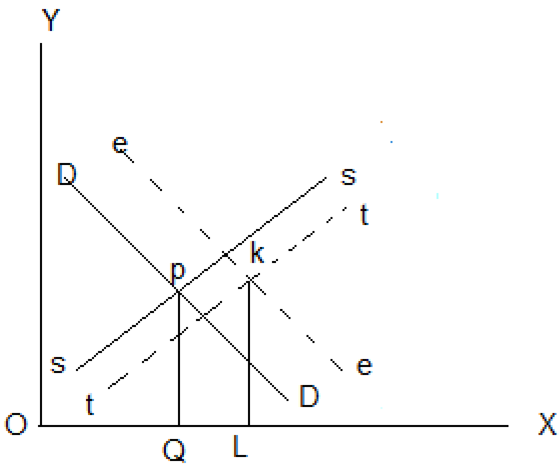

تاسو په پورتني ګراف کې ګورئ چې DD د تقاضا خط او SS د عرضې خط دی داوړه يو بل د P پـه نقطه کې پـرې کـوي چې متـوازن قيمت ورتـه وايـي اوس د عرضې نوی خط tt او د تقاضا ee دی چې د k په نقطه کې يو بل پـرې کـوي چې تاسو ګورئ چې د عرضې په نسبت په تقاضا کې ډېر زياتوالی راغلی چې قيمت لـه P څخه لـوړيږي k تـه پورتـه کيـږي او د خر څلاو مقدار لـه OQ څخه OL تـه لوړيږي .

○ دعرضې په نسبت تقاضا کې کم کمښت : په دې برخه کې په عرضه تقاضا کې ډېرښت راځي خو دا ډېرښت عرضې نسبت تقاضا لوړوي چې متوازن قیمت کمیږي او د خرڅلاو مقدار ډیریږي :

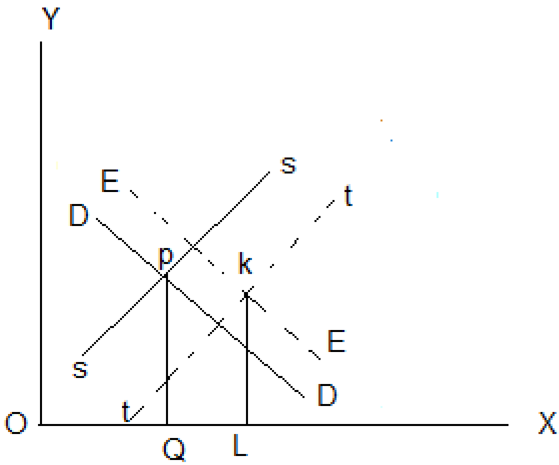

په پورتني ګراف کې وینی چې DD د تقاضا خط او ss د عرضې خط چې دواړه د p په نقطه کې یو بل پرې کوي چې متوازن قیمت دی .خو کله چې د عرضې په نسبت تقاضا کې کم کمښت راشي چې قیمت له Pڅخه را ټیټیږي k ته رسیږي چې خر څلاو له OQ څخه LO ته لوړیږي .

○ په عرضې او تقاضا کې مساوي ډېربنت: کله چې عرضه او تقاضا مساوي ډېربنت وکړي څومره چې د عرضې په ګراف کې تغير راځي په همدې مقدار د تقاضا په مقدار کې هم ډېربنت راځي او لاسته راغلى قيمت په پخواني معيار وي لاندې ګراف ته ځير شى:

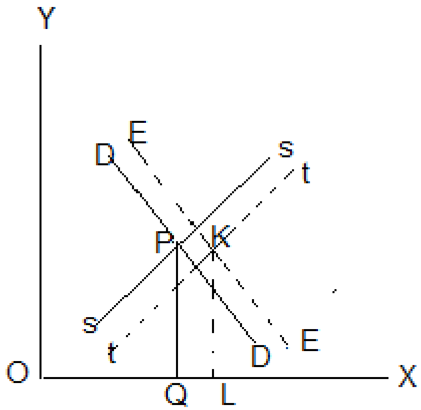

په پورتني ګراف کې تاسو ګورئ چې عرضه او تقاضا کې يو مساوي ډېربنت راغلى چې قيمت په پخواني معيار ټاکل کيږي P څخه k ليږد مومي خو په عرضه ا و تقاضا کې ډېربنت راځي OQ څخه OL ته لوړيږي.

○ د عرضې په نسبت په تقاضا کې ډېر کمښت: که د يو توکي په عرضې او تقاضا کې تغير راشي خو دا تغير د عرضې په نسبت تقاضا کې ډېر کم وي په

دې وخت کې نود توکي قیمت ټیټېږي او د خرڅلاو مقدار هم کمېږي لاندې ګراف ته ځیر شئ:

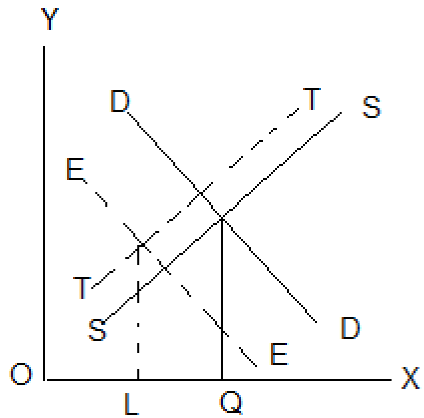

په ګراف کې تاسو وینئ چې DDد تقاضا خط او ss د عرضې خط په P یې یو بل پرې کوي او متوازن قیمت ټاکي .له دې وروسته د عرضې په نسبت تقاضا کې ډیر کمښت راځي چې نوی قیمت K ته راښکته کیږي چې ورسره د خرڅلاو مقدار له OQ څخه LO ته راښکته کیږي .

- د عرضې په نسبت تقاضا کې ډیر کمښت : که په تقاضا کې د عرضې په نسبت ډیر کمښت راشي قیمت ټیټیږي او د عرضې او تقاضا په مقدار کې هم کموالی راځي .

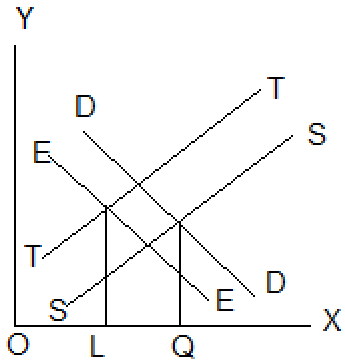

په پورتنی ګراف کې ګورئ چې د عرضې په نسبت تقاضا کې لږ کمښت راځي DD د تقاضا مقدار ss د عرضې مقدار دواړه د P په نقطه کې یو بل پرې کوي چې متوازن قیمت دی خو کله چې په عرضه کې کمښت راشي نو قیمت لوړېږي k ته رسیږي او خر خلاو له OQ څخه OL ته را ټیټیږي.

○ په عرضې او تقاضا کې مساوي کمښت : په عرضه او تقاضا کې مساوي کمښت لکه څرنګه په ګراف کې ښکاري په عرضه او تقاضا کې مساوي کمښت راشي قیمت په پخواني معیار ټاکل کیږي خو د عرضې او تقاضا په مقدار کې کمښت راځي .

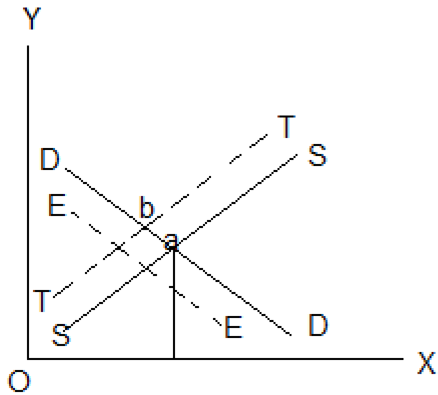

په پورتني ګراف کې ښکاري کله چې په عرضه او تقاضا کې مساوي کمښت راشي متوازن قیمت تغیر خوري دا قیمت د پخواني قیمت په معیار ټاکل کیږي یانې b قیمت د a په معیار ټاکل کیږي خو د عرضه او تقاضا په مقدار کمښت رامنځته کیږي .

اخځلیکونه

۱. ایوبي کندهاری،محمدنادر،اقتصادي نظریات،صحاف نشراتي موسسه،۱۴۲۴هـ ق
۲. ای ، حمید شاهد ،جزیاتي معاشیات،علمي کتاب خانه ، لاهور،2007
۳. شیخ،محمد منظور علي،کتاب معاشیات،علمي کتاب خانه،لاهور،2005
۴. حسین، خادم،ابتدايي معاشیات، راو نوید عالم، فیصل اباد ، 2002
۵. الخطیب ، دکتور محمود(رحماني ،پوهندوی مولوي محمد شریف)، من مبادئ الاقتصاد الاسلامي (د اسلامي اقتصاد اساسات)،ریاض،1409 هـ ق ،1388 ه ش
۶. دولتشاهی ، دوکتر طهما سب محسم ، مباني علم اقتصاد ، جعفر یکرنګیان ، تهران ،1388
۷. موحد ، پوهنیار حسیب الله ، اقتصاد میکرو (خرد) کابل ، 1385 ه ش

1. http://www.rohi.af/fullstory.php?id=13636(2011)
2. http://www.investopedia.com/terms/m/microeconomics.asp (2014)
3. http://economics.about.com/cs/studentresources/f/microeconomics.htm2014
4. http://www.investorwords.com/1396/demand.html2014
5. http://en.wikipedia.org/wiki/Supply_and_demand2014
6. http://smallbusiness.chron.com/economic-definition-four-factors-production-3941.html2014
7. http://www.businessdictionary.com/definition/cost.html 2014
8. http://www.investopedia.com/terms/l/land.asp2014